

HAJDÚSÁGI KÖZLEMÉNYEK 5.

Bencsik János – Nyakas Miklós

**ADATOK HAJDÚBÖSZÖRMÉNY
AGRÁRTÖRTÉNETÉHEZ**

**A ZÓJA TERMELŐSZÖVETKEZET TÖRTÉNETE
1950 – 1975.**

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY

1975.

H a j d u s á g i K ö z l e m é n y e k 5.

Bencsik János - Nyakas Miklós

A D A T O K H A J D U B Ő S Z Ő R M É N Y

A G R Á R T Ő R T É N E T É H E Z

A Zója termelőszövetkezet története

1950 - 1975

Hajduböszörmény

1975

Lektorálta Gazdag István

HAJDUSÁGI KÖZLEMÉNYEK 5.

A Városi Tanács /Hajduböszörmény/ és a Hajdusági
Muzeum honismereti kiadványa

Szerkeszti:

Dr. Bencsik János és Dr. Nyakas Miklós

T A R T A L O M

Előszó	5 oldaltól, 6 oldalig
A történeti örökség	7 oldaltól, 16 oldalig
A Zója mezőgazdasági termelő- szövetkezet megalakulása és első évei	17 oldaltól, 37 oldalig
Külön utakon	38 oldaltól, 45 oldalig
Ujra együtt !	46 oldaltól, 51 oldalig
A válságos esztendőik	52 oldaltól, 85 oldalig
A dinamikus fejlődés évtizede	86 oldaltól, 101 oldalig
Egy negyedszázad tanúsága ...	102 oldaltól, 118 oldalig
Adattár	109 oldaltól, 127 oldalig
Fényképek, dokumentumok	

E L Ő S Z Ó

Szövetkezetünk a hajduböszörményi "Zója" MgTSz. 1950. augusztus 20.-án alakult. A szövetkezet vezetősége az alapítók tiszteletére és a megtett 25 munkás-évre való megemlékezésül határozta el szövetkezetünk történelmének felkutatását és e könyv kiadását.

Az új utra lépés, az új életforma kezdése mindig gondok és kétségek, viták és aggályoskodások közepette történik. Így volt ez 1950. augusztusában is, amikor szövetkezetünk alapító tagjai a Zója tsz. megalakítása mellett döntöttek. Bátorság és elszántság kellett ahhoz, hogy a kinzó földéhség és földszeretet, az érzelmek és az értelem, a múlt megszokásai és az ismeretlen jövő reményei közötti vívódásból a párt szavára hallgatva az új ut választása kerüljön ki győztesen.

Nem voltak könnyűek az alapítás utáni évek sem, hiszen ezekben az években hazánk szorító gazdasági helyzetében bizony nem sok segítséget kaphattak a társadalomtól, illetve az államtól az újonnan alakult szövetkezetek.

Ezt a helyzetet nem könnyítette, hanem sokkal súlyosabbá tette a maradiság, a tapasztalatlanság és az egymással és a közössel szembeni bizalmatlanság.

A Zója tsz. tagságát igazi közösséggé a közös sikerek, az együtt elért eredmények formálták. Ahogyan alakult a határ látképe, váltak egységesebbé és egyre bővebben termővé a "sovány Zelemér" táblái, vagy kényszerültek el az új istállók, úgy váltak barátokká a munkársak, és alakult ki az egymásért és a közösségért érzett felelősség. Ennek lett az eredménye az, hogy szövetkezetünk neve a város határain kívül is ismertté vált és kapott a Zója kitüntetést, vándorászlót a Kormánytól és a TOT-tól több esetben is.

Szövetkezetünk megerősödésében és sikereiben tagjaink szorgalmas munkáján kívül - jól tudjuk - jelentős része van a Párt- és a Kormány helyes agrárpolitikájának, a termelésben felhasznált eszközöket előállító munkásosztálynak, az egész társadalmunk haladásának.

A Zója MgTSz. története nem különleges, nem egyedülálló. Előttünk és velünk együtt hazánkban és a szocialista országokban hasonló utat járt meg sok millió - a szövetkezeti utra lépett osztályos társunk, mégis őszinte elismeréssel adózunk a kezdés nehézségeit elsőként vállaló alapító tagjainknak és a munkájukat méltóképpen folytató jelenlegi tagságunknak.

A tsz. vezetősége nevében

Kövendi István

A T Ö R T É N E T I Ö R Ö K S É G

A hajduböszörményi Zója termelőszövetkezet története érdekes színfoltját alkotja a város és a megye termelőszövetkezeti mozgalmának. ① Mint a későbbiek során részletesen kifejthetjük az egykori hajduváros határában létrejött termelőszövetkezet agrárproletárok alapították, nagyrészt állami tartalék földön. Eredetileg sem területileg, sem munkaszervezet tekintetében nem volt több egy jómódu hajdu-gazda üzemszervezeti kereteinél, sőt azt több vonatkozásban /pl. felszereltség, vetőmag, agrotechnikai eljárások, stb./ el sem érték. Létrejötté sok tekintetben azonos az első kollektivizálási hullám során életrehívott termelőszövetkezetek történetével, mégis a város társadalmi és gazdasági sajátosságaiából adódóan számos egyedi vonást mutat. Jellemzőségeinek bemutatása és jobb megértetése érdekében röviden szükséges áttekintenünk azt a társadalmi és gazdasági örökséget, amelyet a hajdu-társadalom a XX. század közepére hagyatékolt.

Hajduböszörmény neve az írott forrásokban először 1325-ben fordul elő, természetesen a hajdu előnév nélkül. Teljes biztonsággal állíthatjuk azonban azt, hogy sokkal korábban jött létre. Neve azt mutatja, hogy mohamedán vallású, minden valószínűség szerint bolgár-török nyelvű népelem alapíthatta. A bolgár-török izma-lik /böszörmények/ tevékenységét ismerve valószínű, hogy az Árpádházi királyaink alatt településünk fontos kereskedelmi központ lehetett. A böszörmények a tatárjárás következményeként elpusztultak, nem szerepelnek többet írott forrásainkban, s ezért így településünk a későbbiek folyamán tipikus mezővárosként /oppidum/ szerepel. Mezővárosi rangját egyébként Zsigmond uralkodása alatt nyerte, majd a Hunyadiak debreceni uradalmához tartozott. Az uradalom szervezetén belül fontos központ szerepet töltött be. A XVI. század elején a város a Báthori család birtokába került, ők voltak a város utolsó földesurai. ②

Az e század második felében készült összeírások átlagos fejlettségű alföldi mezővárost tükröznek, a névanyag tanúsága szerint némi iparral. Lakossága magyar, bár ebben az időben Rác Böszörmények is kezdték emlegetni. ③ A város fokozatosan bekerült a török hódoltság övezetébe, s ez fejlődésének megtorpanását eredményezte.

Különösen súlyos csapást jelentett az 1591-ben kirobbant 15 éves háború, amely a népesség nagyarányú pusztulásával járt együtt. E háború során néptelenedtek el a városok későbbi pusztai irtókai, a hajdujogon megszerzett Pród és a bérelt Zelemér és Vid. Böszörmény maga azonban sohasem lett igazi pusztává, szemben a régebbi állításokkal ezt az újabb kutatás egyértelműen tisztázta. 1608-ban - a hajduk ketelepitése előtt egy évvel - a várost ötvenkilenc adózó jobbággal írták össze.

A magyar társadalom méhében ekkorra már régen végbement az a folyamat, amely döntően kihatott a későbbi századok folyamán a város történetére is. Ez alatt a hajduság kialakulását értjük. A jelenséget főbb vonalaiban már tisztázták történészeink, ezért itt röviden a következőket kell megemlítenünk. ④

A XV. század második felében a mindinkább kibontakozó nyugateurópai városi fejlődés ideális felvevő piacot jelentett a magyarországi marhakivitel számára. A marhák őrzésére, hajtására külön fegyveres pásztorréteg, a hajduk /hajtók/ rétege jött létre. A XVI. század első évtizedeiben a feudális uralkodóosztály támadást indított mezővárosaink ellen, s ez a fegyveres pásztorréteg számára is komoly veszélyt jelentett. Nem véletlen tehát, hogy a hajdukat ott találjuk Dózsa felkelő seregében, s képzettségüknél fogva a paraszthad katonailag legértékesebb elemét alkották. Szerepüket, súlyukat bizonyítja a megtorló, 1514-es törvénycikk is, amelyben az uralkodóosztály a hajduk kiirtásáról rendelkezik. Ezt azonban nem lehetett végrehajtani, többek között azért sem, mert a szerencsétlen mohácsi csatavesztés következményeként az ország előbb két, majd három részre szakadt. A hatalmi villongások és a külső beavatkozások következtében az országban állandósultak a kis- és nagyobb fegyveres összetűzések, és így egyre nagyobb szükség lett a hajdu fegyverekre. Létszámuk is állandóan gyarapodott, eleinte a török által elpusztított délvidéki területek jobbágylakosságával, majd különösen a század vége felé a három hatalom - magyar királyság, Erdély és a török birodalom - ütközőpontján, az ugynevezett Partium területének menekülő népességével. ⑤ Így - bár a kiirtásukról újfent többször is rendelkeztek - katonai és társadalmi súlyuk egyre inkább nőtt. Legnagyobb szerepet Borcskai István szabadságharában játszották, ahol érdekeiket a fejedelem jóvoltából egyeztetni tudták a rendi és nemzeti érdekekkel is.

Bocskai a Habsburg-ellenes hadjáratot a hajdu fegyverekkel nyerte meg, s a bécsi kékekötés után megjutalmazásukra és "leszállításukra" /lecsendesítésükre/ egyedül járható utnak a hajduság földhözjuttatása és nemesi jogokkal való felruházása mutatkozott. A szabolcsi hajduvárosok / a későbbi Hajdukerület / kiváltságaikat Bocskai István két adománylevelére vezethetik vissza. Közülük a jelentősebb az ugynevezett "nagyhajdu" adománylevel, amelyet Bocskai István Korponán állíttatott ki 1605 december 12-én és amelyben 9254 hajdu vitéz letelepítéséről intézkedik. 1606-ban pedig a szoboszlói lovas hajduknak állíttatott ki adománylevelet. Böszörmény nem szerepel Bocskai adományai között, nem is szerepelhetett, hiszen a város, mint tudjuk, ekkor a nagyhatalmu Báthori család tulajdonában volt. Böszörmény azonban rövidesen hajduváros lett. Az Erdélyi fejedelmi trónt megszerző Báthori Gábor első számú támasza éppen a hajduság lett, s a fejedelemség ezért folytatta Bocskai politikáját, a még le nem telepített hajdu vitézeket a bihari részeken kiváltságolta. Megoldatlan volt a Bocskai féle adománylevel értelmében Kállóba települt hajduk helyzete. A város a hajdu vitézeké volt, a vár viszont a császári katonaságé. Ez állandó viszálykodás forrása lett, s ezért a fejedelemség a hajdukkal elcserélte Kálló városát a családi tulajdonát képező Böszörmény mezőváros és Pród falu birtoklásáért. A hajduk itteni birtokbaiktatása 1609 szeptemberében meg is történt, s így Böszörmény hajduvárossá lett. A város hajdu kézre került döntő fordulatot eredményezett a település társadalmi, gazdasági és politikai történetében egyaránt. (6)

Leglényegesebb mozzanat kétségtelenül az volt, hogy így kikerültek a feudális függőség alól, elvégre nemesi jogok birtokába jutottak, gyakorlatilag azonban a szabadosparaszti fejlődés útján indulhattak el. Bár a hajdu mozgalom a későbbiek során maga is integrálódott a feudális társadalomba, a hajduvárosok ezen belül mindvégig sajátos színteret jelentettek. A klaszszikus hajduságot ugyan a történeti köztudat egyértelműen katonaelemként tartotta és tartja számon, mégsem lehet kétségünk afelől, hogy a letelepült hajduság sok szállal kötődött a földhöz, a paraszti életformához is. A gazdasági tevékenységüket illetően a letelepedés után elsősorban az állattartásról vannak adataink. Nyilván ezért is alakult ki az a gyakorlat, hogy a hajduvárosok adományos birtokaik mellett nagykiterjedésű pusztákat is

bérbevettek. Városunk esetében e pusztabirtokon szintén komoly gazdasági szerepet töltöttek be mindjárt az első generáció életében is. Zelemért 1627-től, Videt /ma Hajduvid község/ 1633-tól, Szentgyörgyöt 1649-től kezdve folyamatosan bérelte a hajduközösség nemesi birtokosaiktól. (7) A XVII. századból adataink vannak Geszter és Szakoly árendálásáról is. E pusztabirtokok a későbbiek folyamán egyre nagyobb gazdasági szerepet játszottak a város életében, amely összefüggött a város társadalmi rétegződésével is. Nem véletlen, hogy a bérlethez foggal-körömmel ragaszkodtak, s azokat az 1848-at követő polgári átrendeződés során a város közbirtokossága jórészt meg is váltotta. E bérelt területek így Hajduböszörmény város szerves részévé váltak.

Az adományként birt földet /a tulajdonképpeni Böszörmény és Pród/ illetve a bérelt puszták határhasználatában lényeges eltérések mutatkoztak. (8) A hajduvárosokban, így Hajduböszörményben is a jobbágy telekszervezettől teljesen elütő forma, a hajdufundus alakult ki, amely magában foglalta a házhelyet, a kertet, a szántóföldet, illetve az ehhez kapcsolódó jogokat, a kaszálást, a legeltetést, az erdők és a vizek haszonvételét is. E telki állományt el is idegeníthették, azt csak a szomszédok elővételi jogával korlátozták. E földekben csak a hajdu leszármazottak, azok, akinek ősei benne voltak az 1712-es összeírásban - még pontosabban a belső telkek tulajdonosai - részesedhettek. A hajdu leszármazás különösen fontossá vált a városokban a XVIII. század végén, amikor az addig közösen használt, osztatlan földterületeket felosztották, s a részesedés alapját a hajdu jog, pontosabban a belső telek birtoklása tette lehetővé. Így tehát a városba beköltözöttek illetve az elszegényedett, a belső telküket elvesztett hajdu utódok kívül rekedtek a határ adományos részein, s ez egészen 1848-ig állandó feszültség forrását eredményezte. (9) Így e népelem kiszorult a bérelt pusztabirtokra, Vidre, Zelemérre és Szentgyörgyre, ahol anyagi erejének megfelelően az ár-nda megfizetése fejében vállalhatott földet. Természetesen bérelhettek itt a belső telkek birtokosai is. A zálogos puszták megváltása a későbbiekben elsőrangú érdeke volt a város egész lakosságának, amit sikerült is elérniük Szentgyörgy pusztá kivételével. Ezt a bíróság 1846-ban az Eszterházyknak ítélte meg. A zálogos puszták jogállása nem tette lehetővé azt, hogy itt az örökös földekkel meggyegyző határhasználat alakuljon ki.

E pusztabirtokokon a föld birtoklásának a XVIII. század vége /1784/ után sem volt előfeltétele sem a hajdu le- származás, sem a belső háztelek, sem a régebbi bérleti viszony, hanem az ismétlődő újraosztáskor tízedek szerint sorshuzás útján abból mindenki részesedhetett, ha a bérleti díjat megfizette. A zeleméri pusztán 1793-ban pl. nem vették figyelembe a régebbi váltók érdekeit, s aki közülük a bérleti díjat előre nem fizette be, annak földjét egy évre bárki felfoghatta még akkor is, ha az már be volt vetve. A bérelt három pusztából a jó föld Szentgyörgyön és Zeleméren a XVIII. század végén már nyomós rendszer alakult ki, egyedül a gyengébb talajú Viden maradt fenn a parlagolás.

A tagosítást megelőző évtizedekben a böszörményi határ szántóföldjeinek többségén, így a De Pauli Zeleméren is és a Nagyzeleméren valamint Szentgyörgyön már fekete ugar nélküli hármassá vált a vetéskor, találunk /tavaszi és őszi gabonafélék és kapások vetéskor/. Kiseleméren ugyanezt két éves változatban találjuk /gabonafélék és kapások/.

E földtulajdon rendszerén és határhatalmát formák alakult ki az a társadalmi szerkezet, amely a város legfőbb jellemzője volt egészen a felszabadulásig, sőt az hatását éreztette a termelőszövetkezetek megszervezéséig is. Ezért tartottuk szükségesnek részletebben foglalkozni a bérelt pusztabirtokok hasznosításával és annak társadalmi szerepével is, hiszen a Zója termelőszövetkezet magja pontosan az egyik pusztabirtokon, Zeleméren jött létre, de tagjainak jelentős hányada a szintén volt pusztabirtok, Józsa /Szentgyörgy/ területéről való.

Hajduböszörményben így tehát nem volt nagybirtok, ezért a város politikai és társadalmi életét a jó módú hajdugazda irányította, aki maga is résztvevő gazdasági tevékenységének megszervezésén túl a javak megtermelésében is. Ezért a hajdugazda üzemszervezete egyfajta patriarchális kapcsolatra támaszkodott, amelyen belül a birtok művelésében gazdasági cselédek is segítettek. Saját szükségletein túlmenően piacra is termelt, termékeit nem a közeli - de szintén agrár jellegű - Debrecen piacain értékesítette, hanem a szőlő monokultúrára specializálódott hegyaljai városok vásáraitra szerezett termékeivel. Földüzelt a városban a törpebirtokosok száma: a relatív nagyobb szabadsággal rendelkező hajduvárosok, így Hajduböszörmény is

vonzották a környék nincstelenjeit, jobbágyelemeit is. Az 1848 utáni tőkés fejlődés pedig meggyorsította a városban belül a vagyoni differenciálódást. Földhöz jutni tehát Hajduböszörményben belül is nehéz volt, különösen igaz ez a XVIII. század vége óta, amikor kialakult a városban a szilárd telekszervezet.

A társadalmi kép így tehát jelentősen különbözött az országotól; nyomatékosan alá kell huznunk, hogy a földnélküliek száma növekedett, amely az idők folyamán egyre komolyabb problémát jelentett és az éleződő társadalmi feszültség forrása lett. A XIX. század végének kétségtelenül a legjelentősebb gazdasági, társadalmi eseménye volt a tagosítás. Mivel Hajduböszörményben nem volt hűbériség, e folyamat is jelentősen különbözött az országotól. A tagosítás gondolata már a telekrendszer kialakulását követő évtizedekben is felmerült, hiszen azt heves társadalmi küzdelmek is kísérték. A tagosítással együtt járó arányosítások egyben új földosztást is jelentettek, ami a város társadalma egyáltalán nem volt közömbös. Sillyei Gábor és társai a hajdu érdeket szem előtt tartva azt követelték, hogy az arányosítást az 1784-es telkiállomány alapján hajtsák végre. 1881-ben azonban hosszabb pereskedés után az 1847-es állapotokat vették figyelembe. Az 1890-es évek derekán sor került a bérelt illetve megváltott puszták tagosítására is. (10)

A fenti folyamat lényeges változásokat eredményezett a város agrártársadalmában. Kétségtelenül csökkent ugyan a parcellák száma, s ezt nyomon kísérte a feudális eredetű kötöttségek /pl. nyomáskényszer/ megszüntetése is, meg kell azonban jegyeznünk, hogy a tagosítás még sem volt tökéletes; a gazdák földjei nem alkottak egyetlen parcellát, a nagy arányú birtokforgalom pedig rövidesen a parcellák számának növelése irányában hatott.

A tagosítás együtt járt azzal, hogy a város határában a tanyavilág nagy méretekben bontakozott ki, bár előzményei már ennek előtte is megvoltak.

A század forduló táján felgyorsult kapitalista fejlődés Hajduböszörmény agrártársadalmát is lényeges mértékben érintette. (11) Legjellemzőbb volt a társadalmi differenciálódás, aminek következtében a közepes nagyságrendű - 15-30 holdas - paraszti birtokok száma jelentősen fogyott, s nőtt a törpebirtokok száma. Különösen ki kell emelnünk az 50 holdon felül lévő birtokok súlyát és számarányát.

A helyi társadalom egyik pólusát tehát a jómódu és gazdag, kálvinista neveltetésű és erkölcsű hajdugazdák alkották, akik - mivel jó részük virilis joga a város képviselőtestületében is ott ült - a helyi politikai életét is irányították. Származásukat tekintve részben a régi hajdunemes, illetve armalista családok leszármazottai voltak, de számukat egyre gyarapították az újonnan bevándoroltak is. Ez utóbbiak főleg bérleti jogon telepedtek le a városban, de nem volt elhanyagolható az értelmiségiek kezében lévő földbirtok sem. A helyi értelmiség jó része a földjét örökölte, másrészt vásárolta. Erre a rétegre különösen fel kell figyelnünk, mert tanyái, gazdasági központjai jelentős szerepet játszottak a város termelőszövetkezeteinek történetében. Így konkrétan a Zója termelőszövetkezet esetében a Csáttári Szücs és a Gál familia volt az, amely közvetve tevékeny, jelentős szerepet játszhatott.

A társadalom másik pólusát a földnélküliek és törpebirtokosok alkották. Mint általában a hajduvárosokban, ez a réteg Hajduböszörményben is erős volt. 1911-ben az 1-5 holdig terjedő birtokkategóriában az összes birtokosok 44,7 %-át találhatjuk, s ez a szám 2005 gazdaságot jelentett. Az 1 holdon aluli birtokosok náluknál is népesebb réteget alkottak, számuk körülbelül 2500 főre rúgott, s így Hajduböszörmény város összes népességének mintegy 30 %-át alkotják. E réteg alkotta kivándorlók, számottevő táborát Hajduböszörményben. Nemosak a tengerentúlra, hanem különösen a Nagyatádi-féle földreform után a Horthy korszakban Moson vármegyében is alkalom kínálkozott a kivándorlásra. Hajdu vármegye főispánja írja a következőket 1940-ben; (12) "Most 40-50 /hajduböszörményi/ kisbirtokos készül Moson vármegyébe, hogy 10-12 holdas kisbirtokhoz jusson. Nem tudnám velük megértetni, hogy miért kell nekik az ország másik végébe elmenni, amikor a jó Hajduföldön is el tudnának helyezkedni." E réteg helyzetét az 1945-ös földosztás sem tudta megoldani, számukra a felosztott vagy bérelt gazdabirtokok csak korlátozott megélhetési lehetőséget nyújtottak. A kibontakozás lehetőségét mégis a város felszabadulása /1944 október 22/ és a földreform jelentette. Természetesen rá kell mutatnunk arra, hogy pontosan a hajdu mult örökségeként lényegesen kevesebb volt a kiosztásra kerülhető földbirtok mennyisége annál a nagyságnál, amelyet a város agrárnépessége igényelt volna.

A helyzetet tovább súlyosbította az, hogy a város állattállományának vesztesége meghaladta az országos átlagot. Egy légitámadás alkalmával 1944 augusztusában pl. csaknem megsemmisült a mintegy 700 darabból álló fejőstehen csorda, a visszavonuló németek pedig a lóállomány 60%-át elvitték. Nagyon súlyos gondot jelentett, hogy a városban az igazható állatok száma katasztrofálisan lecsökkent. A gépi munkát pedig gyakorlatilag figyelmen kívül is hagyhatjuk. (13) A háborús események következtében nagyarányú kiesések mutatkoztak a mezőgazdasági munkák terén is. Az őszi vetés szinte teljesen elmaradt /mindössze 500 holdat vetettek be búzával/, a szántásnál szintén ez volt a helyzet. Nem alakulhatott jobban a termények betakarítása ügye sem. Még 1945 márciusában is az volt a helyzet, hogy kb. 800-1000 hold kukorica és 1400 kereszt buza volt betakarítatlan. Nagy nehézségeket okoztak a harci cselekmények, amelyek az őszi mezőgazdasági munkákkal /elsősorban gabonafélék vetése/ egybeestek.

Jelentős kár érte a mezőgazdasági felszereléseket és a már betakarított terményeket is. A visszavonuló németek ezekből jelentős mennyiséget vittek magukkal. A város kereskedőinél és gazdáinál megmaradt terményekből pedig a Vörös Hadsereg foglalt le ellátása érdekében és a jóvátétel fejében jelentős részt. Természetesen mindezek egyáltalán nem könnyítették meg a város politikai és gazdasági életének kibontakozását.

Mint a fentebbiekből is kiderült, a hajduvárosi mult és a nagybirtok hiánya ellenére a városban nagy számú agrárproletár réteg élt. Számukra a földosztás nem jelenthetett kielégítő megoldást. E réteg gyakorlatilag arra kényszerült, - mint a Hajduböszörményi Hírek apróhirdetéseiből is kiderül - hogy kiadó földet, haszonbérletet keressen. Sorsukon tulajdonképpen ez sem változtatott, hiszen az országos rendeletek értelmében a birtokokra kivetett közterheket viselni kellett a bérlőknek. A föld megművelésének előfeltétele volt, hogy a bérlő igaerővel is rendelkezzen. Ez természetesen korántsem volt egyértelmű.

Nem véletlen tehát, hogy a városban az országosnál is radikálisabb hangok hallatszottak a földosztást illetően. A nincstelenek érdekeit szem előtt tartók tiltakoztak a földreform-rendelet megfogalmazóin is. Tulajdonképpen ezt természetesnek kell tartanunk, hiszen a városban a

nagyszámu földnélküli ellenére is kevés a reform-rendelet értelmében kiosztható földterület. Ennek bizonyításaként említhetjük azt is, hogy szomszédos közigazgatási területekkel /Görbeháza, Józsa/ a helyi földigénylő bizottságnak összetűzéseit voltak, sőt az elhagyott birtoktesteken kollektív gazdaságot akartak létrehozni. E réteg számára munkaalkalom teremtése létkérdés volt, hozzátehetjük, hogy pontosan a hajdúvárosok agrárproletárjai számára - amint írtuk - a földosztás nem jelenthetett végleges megoldást. A kormányzat a nincstelen parasztság gondjait a kishaszonbérlet rendezésével kívánta megoldani. Az 1948-as rendelet /9000/1948. sz./ különösen jelentős volt Hajduböszörményben, hiszen az a gazdag parasztság korlátozásának irányában hatott, és egyben a termelőszövetkezeti mozgalom kiindulópontját is jelentette. A fenti rendelet hatására alakult meg a városban 1948 szeptemberében a Földbérlelő Szövetkezet, ahová 787 kisparaszt nyújtotta be kérelmét. A földnélküliek szövetkezetet akaró mozgalma ellentétben állott - akár csak országsszerte - a parasztbirtokok életében eddig szerepet játszott kistőkés szövetkezeti formák Hajduböszörményben eddig meglévő gyakorlatával. A kényszer kishaszonbérletek megjelenésétől kezdve számíthatjuk a hagyományos értelemben vett paraszti réteg /módos hajdugazdák rétege/ felszámolását, ezzel együtt a város paraszti társadalmának átrétegződését. Egyet jelentett ez azzal, hogy fokozatosan az eddigi nincstelenek jutottak gazdasági és politikai lehetőséghez. E folyamat természetesen számos egyéni tragédiát is hordozott, hisz a hagyományos vezető réteg, amely mind gazdasági, mind politikai - virilisták -, mind művelődési tekintetben a hajdúváros gerincét jelentette elvesztette fontosságát, előbbi szerepét. Politikai, művelődési közérzetek megromlott. A folyamat feltűnő jellege volt az is, hogy a kormányzat nem tudta és nem akarta a továbbfejlődés területén figyelmen kívül hagyni ez immár tönkrement, széthullott módos parasztbirtokokat, hisz az 1948-tól folyamatosan születő termelőszövetkezetek egy-egy parasztbirtok tanya-üzemén működhettek.

A város határa egyébként rendkívül alkalmasnak bizonyult a mezőgazdasági nagyüzemek számára. ⑭ Területe kb. 28-29 km hosszú, szélessége mintegy 10-12 km. Keleten találhatók a homokdombok, az erdő, a szőlőskertek, a várostól nyugatra találhatók a gyepterületek és egyéb mélyfekvésű szikesek, vízjárta rétek.

A város körül a legjobb mezősségi vályogtalaj található, ahol ma szabályos táblarendszert alakítottak ki, ahol a nagy terméshozamok szembetűnőek. A határ 15 %-a lugos, 40 % a közömbös és 40 % a savanyu talaj. A talajjavítás, az egyszintre-hozás régebben ismeretlen volt, ma már elfogadott gyakorlat. Megfigyelhetjük a tengerszint és a talajtípus összefüggését is: a szikesek 72-74, az agyagtalaj 74-80, a vályog 80-90, és a homokdombok 90 m feletti magasságban helyezkednek el. A város keleti határából elindulva egészen a Bagotáig - a nyugati szegélyig - a fent leírt talajokkal mind találkozhatunk. Érdekes a növény- és az állatvilág sorsának alakulása is, amit ma különösen szem előtt kellene tartanunk, hiszen a modern mezőgazdaság módszerei következtében jelentős átalakulás zajlik le a természetes környezetben.

Bár az adottságok határozottan jóknak voltak mondhatók, a város szövetkezeteinek mégis külön gondot jelentett a talajerőutánpótlás, illetve a különböző minőségű magán parcellák azonos termékenységűvé tétele.

A ZÓJA MEZŐGAZDASÁGI
TERMELŐSZÖVETKEZET
MEGALKULÁSA ÉS ELSŐ
ÉVEI

A Zója termelőszövetkezet alakulása körüli eseményekre és az azt követő évekre sajnos nagyon kevés írásos dokumentummal rendelkezünk. (15) A termelőszövetkezet életéről vagy eleve nem készítették feljegyzéseket vagy azok az idők folyamán elkallódtak. Nem csodálkozhatunk ezen, hiszen az ellenforradalom a termelőszövetkezet életét is alaposan felbolydította. Fokozottabban figyelembe kellett vennünk azért a résztvevők, a cselekvők visszaemlékezéseit, tisztában lévén természetesen azzal, hogy ezek a legkockázatosabb történeti források.

Adatközlőink szerint 1950 nyarán a városból ketten vettek részt abban a parasztküldöttségben, amely kint járt a Szovjetunióban. Itt elsősorban a kolhozok tevékenységét, termelési módszereiket, a kolhoztagok életét tanulmányozták, ha e látogatást felfoghatjuk tanulmány-szintű tapasztalatszerzésnek. A küldöttség tagjai voltak Tardi Sándor és Kathi Zsigmond. A nagy utaztatásnak nyilvánvaló célja az volt, hogy a résztvevők kedvező benyomásokkal hazatérve a szövetkezés gondolatának, a közös gazdálkodásnak jó propagandistái legyenek, s ennek nyomán a város parasztsága is még nagyobb bizalommal kezdjen a munkához, a szervezkedéshez.

Hajduböszörményben 1950 nyarán már több termelőszövetkezet volt, így a Vörös Csillag, a Gerő Ernő és az Előre. E kezdeményezések példája nyomán, a kintjártak elbeszélései hatására, s nem utolsósorban a kormányzat agrár politikája eredményeként a városban további szervezkedés bontakozott ki azzal a határozott céllal, hogy egy vagy több termelőszövetkezetet alakítsanak meg. A szövetkezést igénylők lelkes kis csoportja a MDP. helyi városi alapszervezetnek a tagjai lévén, a szervezkedés keretei eleve adottak voltak, hisz számosan egy alapszervezetben dolgoztak. Az alapítók 1950. augusztus 20-án gyűltek össze, hogy véglegesen meghozzák döntésüket. A pártszervezet helyiségében összegyűltek elhatározták,

hogy egy III. típusu új termelőszövetkezetet hoznak létre. Érdemes feljegyeznünk a szövetkezet névadásának történetét is. Egyik jelenlévő női tag javaslatára az új termelőszövetkezetnek Zója /Koszmogyemszkaja/ lett a névadója. Indoka az volt, hogy a városban eddig több termelőszövetkezetet férfiről neveztek el. /Dózsa, Gerő Ernő./ s legyen ezután női névadó is. Az ötletet felkarolva Kathi Zsigmond volt, aki azzal érvelt Zója mellett, hogy sokat beszéltek nekik róla, miközben a Szövetkeztunióban jártak.

Természetesen ennek ellenére sem tarthatjuk a Zója tsz. megalakulását spontán tettnek, hanem az részét képezte a kormány által a megyére, illetve a megyei szervek által Hajduböszörményre kivetett fejlesztési tervnek, amelyben leszögezik, hogy 1950-ben Bodán új csoportot kell létrehozni! 16

Az új tsz. első elnöke Kathi Zsigmond lett.

Az alapítótagok pedig a következők voltak: 17

- 1./ Erderics Anna /1950. aug. 20./
- 2./ Erdős Antal /1950. aug. 30./
- 3./ idős Ignáth Bálint /1950. aug. 20./
- 4./ ifjú Ignáth Bálint /1950. aug. 20./
- 5./ Ignáth Imre /1950. aug. 20./
- 6./ Kathi András /1950. aug. 20./
- 7./ Kathi Mária /1950. aug. 20./
- 8./ Kathi Zsigmond /1950. aug. 20./
- 9./ Kovács Márton /1950. aug. 20./ beteg
- 10./ Maszlag Imre /1950. aug. 20./
- 11./ Máthé Kálmán /1950. aug. 20./nem dolgozott
- 12./ T. Nagy István /1950. aug. 20./
- 13./ Rózsa Gáborné /1950. aug. 20./
- 14./ Sári Antal /1950. aug. 20./
- 15./ Sári Erzsébet /1950. aug. 20./nem dolgozott
- 16./ Valádi Imre /1950. aug. 20./
- 17./ Csecsődi Mihály /1950. aug. 23./
- 18./ Gavallér György /1950. aug. 23./nem dolgozott
- 19./ Kathi Imre /1950. aug. 23./
- 20./ Kathi Imréné /1950. aug. 23./
- 21./ Kathi Margit /1950. aug. 23./
- 22./ ifj. Kathi Zsigmond /1950. aug. 23./
- 23./ B.Kiss Imre /1950. aug. 23./ nem dolgozott
- 24./ Kovács András, Boda /1950. aug. 23./

- 25./ Kövér Ferenc /1950. aug. 23./
- 26./ Kövér Ferencné /1950. aug. 23./
- 27./ Rózsa Gábor /1950. aug. 23./
- 28./ Tóth Imre /1950. aug. 23./
- 29./ Varga Márton /1950. aug. 23./
- 30./ Vóna András /1950. aug. 23./

Szembetűnő és feltétlenül jellemző, hogy az alapító tagok közül mindössze négyen rendelkeztek saját földtulajdonnal, ezek Sári Antal /hét hold/, Kathi Zsigmond /14 hold/. Ignáth Bálint / 9 hold /, és Kathi Imre. (18) Jellemző módon Sári Antal is ujjgazda volt, aki még nem szakadhatott el az agrárproletár életmódtól és gondolkodásmódtól. A termelőszövetkezet tehát eleve csak az állami tartalékterületre építhetett. Legfontosabb gócpont /Zeleméren/ a Gál és a Földesi tanyák körül elterülő szántók, s maga a volt paraszti tanyaüzem volt. Az összterület az alakulást követően 340 kh lett. E földekről el kell mondanunk, hogy azt előző tulajdonosaik, így a Gálok, a Földesiek és a Lökiek a kormányzat politikájának kényszerű következményeként felajánlották az államnak. A Gál familia birtokát például a termelőszövetkezet megalakulása előtt a városházi alkalmazottak és a rendőrség tagjai használták haszonbérleti díj ellenében.

Nem érdektelen, ha ismerjük a termelőszövetkezet gazdasági alapját ténylegesen jelentő paraszti tanyák és azok tulajdonosainak előtörténetét. A Dancsházi Gálok a XIX. század derekán vándoroltak be Hajduböszörménybe, előnevük után ítélve a Bihar vármegyei Dancsházáról származtak, armális levéllel is rendelkező, jómódu parasztbirtokosok voltak. A városban a XIX. század közepe óta jelentős közéleti szerepet is játszottak, hiszen Gál Mihály a kiegyezés után a város országgyűlési képviselője is volt. Mint képviselő fanatikusan vállalta Hajduböszörmény érdekeit, így a végsőkéig ellenezte a Hajdukerület megszüntetését. Szinte felesleges is mondanunk, hogy Kossuth párti, a 48-as érdekeket szem előtt tartó politikai pályát futott be. Fia orvosi diplomát szerzett, s változatlanul megőrizte a család pozícióját, tekintélyét.

Földesi család nagyapja, Földesi István 80 holdas módos hajdugazda volt, aki példásan gazdálkodott tanyáján. A fia János, öten lévén testvérek, már csak 16 holdat örökölt. Házassága révén gyarapodott 22 kh-ra birtoka.

Ő örökölte a későbbi tsz.tulajdonát képező tanyát /száma 614 volt/. Itt egy háromosztatu családház, két cselemlakás, két nagy /egyik ló, a másik szarvasmarha/ istálló, s több kisebb ól állott. 1950-ben a tanyát, 1951-ben a városban lévő lakást, a későbbi. s jelenlegi tsz. székházat kisajátították.

Az indulás éveit részben megkönnyítette az, hogy a közös gazdaság a kollektív tulajdonba vett tanyákra /Gál, Földesi/ alapíthatta működését. Mind a Gál, mind a Földesi tanya tulajdonképpen jól felszerelt paraszti középüzemnek bizonyult, s részbeni korszerűtlensége is a háború és az azt követő bizonytalan gazdasági életnek volt a következménye. Mindjárt a kezdeteknél fontos szerepet játszott a löki tanya is.

A későbbiek szempontjából is nagy fontossággal bírt, hogy a Zója tsz-ben a munkaerő két részből tevődött össze. Egyik réteget a városban élő kisparasztok és agrárproletárok alkották, a másik részét pedig a Nagyzeleméren és környékén lévő tanyák lakosai és a Boda szőlőskertben élők jelentették. A termelőszövetkezet így tehát két szociális központu alakulat volt, ami magában rejtette a későbbi konfliktusok csiráit is.

A kormány mezőgazdasági politikájának a fokozott szervezés. kollektivizálás következményeként a tagság létszáma jelentősen gyarapodott, 1953-ra már elérte a 184 főt. Bizonyos problémákat jelzett azonban az a tény, hogy a tagság összetételében a 41-60 évig terjedő korosztály dominált. (19)

A Zója tsz. tagságának életkor szerinti megoszlása						
Évek	16-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61- től
1950	8	6	7	17	8	5
1951	8	13	4	8	6	3
1952	5	7	1	8	4	-
1953	-	1	3	2	3	2

/Megjegyzés: a felsorolt adatok csak az új belépőket tartalmazzák! /

A tagság jelentős része - mint már jeleztük - Hajduböszörmény külterületi népességéből tevődött össze. Különösen föl kell figyelünk arra, hogy Bodáról, Szentgyörgyről és Zelemérről valamint a környékükön lévő szét-szórt egyedi tanyákról számosan léptek be a termelőszövetkezetbe. Ugyancsak jelentős volt a Józsan lakó tsz. tagok száma is. A tulajdonképpeni Hajduböszörményben lakó tagok aránya ennek megfelelően kisebb volt. A lakóhely szerinti megoszlás és a szociális helyzet között párhuzamot vonhatunk. A városból kikerültek nagyrészt agrárproletárok voltak, míg a tanyákon lakók jelentős része a kisparaszti életformát élhette. Az utóbbi rétegből került ki Kathi Zsigmond, a Zója tsz. első elnöke is.

A tagság lakóhely és munkahely szerinti elkülönültsége a munkaszervezeti formákban is megmutatkozott. Az I. brigád tagjai nagyrészt a városi agrárproletárok voltak, s központjuk a Földesi tanya volt, a II. brigádba pedig többségükben bodai és tanyasi lakosok dolgoztak. Ez utóbbiak lévén Boda szőlőskert, bizonyos nagyságu szőlőterülettel is rendelkeztek. Egyfajta megélhetési forrást jelentett ez a nehéz években, hiszen az 1950-es évek mezőgazdasági politikája a beadás terén pontosan a szőlőskerteket sujtotta legkevésbé. Így válik érthetővé az a tény, hogy a brigád tagjaival a közös munkák szervezése közben mindig bajok voltak, hiszen azok inkább részben saját, részben vállalt szőlőt műveltek. Ők voltak a szövetkezetben a negatív példa, nevük mindig a szégyentáblán szerepelt. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a legválságosabb időszakban, 1956 végén és 1957 elején a termelőszövetkezet is nagyjából ennek a brigádfelosztásnak megfelelően vált ketté.

A tsz. első elnöke Kathi Zsigmond, amint említettük kisparaszt volt. 1901-ben Hajduböszörményben született. Apja Kathi Antal, "nihány holdas" paraszt ember volt, az "Új soron" lakott. Felesége is paraszt lány volt, ő hat hold földes hozományára építették azt a tanyát, amely később a család otthona volt. Hét gyermeket neveltek fel, s azok mindegyike termelőszövetkezeti tag volt. 1959-ben egyéni parasztként dolgozott, amikor meghalt. Tanyája /a 912/2. sz./ ma egyik gyermekének otthona. Kathi Zsigmond idős és beteges ember volt, ezért 1952 végén lemondott, illetve leváltották az elnöki tisztből. Utódja a Ságvári tsz.-ből, a városi pártszervezet utasítására áthelyezett Varga Antal lett. Személyében a

Zója tsz. élére is egy tipikus agrárproletár került, ki-
nek első teendői közé tartozott a tsz. belső szervezeti
életének megszilárdítása, a termelés jobb megszervezése.
Erre különösen 1952-ben volt nagy szükség, hiszen ez az
év a felemelt öt éves terv esztendője lévén, a beadás az
eddigieknél is sokkal nagyobb gondot okozott. Bár a be-
adás politikai célja eleinte az volt, hogy a gazdagpa-
rasztságot korlátozza, az ország helyzetének romlásával
párhuzamosan azt fokozottan kiterjesztették a közép és
kisparasztokra, sőt a kormányzat édesgyermekére, a ter-
melőszövetkezetekre is. (2) Ez különösen súlyos helyze-
tet teremtett Hajduböszörményben, amely városban erős
volt a módosparashti réteg. E politika az említett réteg
főlszámolása irányában hatott, s ennek előre haladtával
a beszolgáltatás terheit fokozatosan a kisparasztságra,
majd a termelőszövetkezetekre hárították át. Így állha-
tott elő az a helyzet a Zója tsz.-ben, hogy 1952-ben több-
ször kellett igénybe venni a Vörös Csillag tsz. segítsé-
gét is, hogy teljesíthessék a beadást. 1952 nyarán az
okozott nagy fölháborodást, hogy a tsz. tagsága még a
törvényesen előírt gabona fejadagot sem kapta meg. Sőt
a legkritikusabb esztendőben a vetőmagot is be kellett
szolgáltatni. A minimális vetőmag szükségletét is a tsz.
vezetősége, s Varga Antal elnök gazdasági manipulációval
tudta csak biztosítani. Helyzetükre jellemzően arra kény-
szerültek, hogy 20.000 Ft. hitelt vegyenek föl, amelyből
a munkaegység részesedés hányadát akarták fedezni. (3)
A politikai rövidlátás tipikus példáját mutatja a kö-
vetkező eset: az így folyósított hitelből akarták levon-
ni a tagok békekölcsön hátralékát.

1953 tavaszára az ország mezőgazdasága az összeom-
lás szélén állott, s nem volt jobb a helyzet a hajdubö-
szörményi termelőszövetkezeteken sem. A Zója termelő-
szövetkezet helyzetére jellemző, hogy e tavaszon az el-
nök arra kényszerült az élelmiszer hiány miatt, hogy a
tagságnak zöldborsó vágást engedélyezzen. (4) Tagonként
két-három négyszögöl területet mértek ki a takarmánybor-
só vetésből, s annak termését használták élelmezésre.

Erre az időre nagyjából körvonalazódott a termelő-
szövetkezetek szervezeti felépítése. A Zója tsz.-ben is
e kortól vannak az első adataink a szervezeti életre. (5)
A tsz. intézőbizottságának / a termelőszövetkezetnek / az
elnöke Varga Antal; helyettese időse Káthi Zsigmond. Raj-
tuk kívül hárman voltak az intézőbizottság tagjai: Péter
Pál, Rózsa Gábor, Sári Antal.

Működött egy háromtagú ellenőrző bizottság, amelynek elnöke Papp István, tagjai pedig Kovács Illés és Nagy József voltak. A három tagú fegyelmi bizottság elnöke ifjú Kathi Zsigmond, tagjai ifjú Kathi Imre és Molnár Ferenc. Mint írtuk a termelőszövetkezetben két munkabrigád volt, a két brigádvezető ifjú Kathi Zsigmond /I-es brigád/, Tóth Mihály /II-es brigád/ volt. Mind két brigád két-két munka csoportra bomlott, az I-es brigád két csoportja Törökös /vezetője idős Kathi Zsigmond/ és a Vörös Hajnal /vezetője Nagy József/, a II-es brigád két csoportja az Úttörő /vezetője Kovács András/ és az Új Élet /vezetője Erdős Antal/. Az I. brigádhoz tartozott három, a II. brigádhoz pedig négy kocsis is. Külön raktárost és tűzrendészeti felelőst alkalmaztak. Volt növénytermesztési felelős is idős Kathi Zsigmond személyében, "feladata volt a hibák meglátása, a lucerna időbeli kaszálása, minden munkának időbeli elvégzése".

A közösen végzett munkák szervezeti kerete eleinte a kollektív brigádmunka volt, amelyet a termelőszövetkezetben bandázásnak neveztek. Hamarosan bebizonyosodott azonban, hogy a bandákban végzett munkák minősége rossz volt, ugyanis a felelősség megállapítása lehetetlennek bizonyult. Ezért 1953-tól kezdődően a bandázást a vezetőség határozatai tiltották, s ragaszkodtak ahhoz, hogy a területet tagonként kell felosztani, mindjárt a vetéskor. Így felelősségre lehetett vonni a rossz munkáért az illető tagokat. Nyilvánvaló, hogy az egyéni felelősség előtérbe állítása a munka minőségét javította, minthogy ugyanezt a élt akarták szolgálni a vezetőség tagjai azáltal is, hogy napirenden tartották a munkaegység pontosabb, lelkismeretesebb adminisztrációját. A kettő szorosan össze is függött egymással, amelyet a vezetőség 1953-ban a következőképpen rögzített: "A munkaegység megállapításánál legjobb az, ha ki van mérve a terület, a bandázást ki kell kerülni." ⁽²⁴⁾ A munkaegység pontos megállapítása ennek ellenére is további gondot okozott, ami a munkafegyelem romlását eredményezte. Ma már szinte hihetetlenül hat, hogy a brigádvezetők gyakran hónapokig nem jegyezték be a végzett munkát igazoló munkaegységeket. A munkaszervezésnél súlyos gondot jelentett az is, hogy a tagság munkájára nem lehetett feltétlenül számítani. Évek múltán sem tudták azt elérni, hogy a tagok rászokjanak arra, hogy távollmaradásukat legalább az előző napon bejelentésék. Ennek egyik fontos oka volt az, hogy a tagság jelentős hányada kívül álló helyeken vállalt munkát.

próbálván megélhetési lehetőségét ezzel is javítani.

A munkafegyelem aláásása irányában hatottak a munkaegység higitását célzó törekvések ugyanugy, mint a különböző munkaszervezési visszaállások. A tsz. által vetett dinnyeföldet például csak kívül állóknak adták részébe /felesk-/, vagy a tagok által már megművelni nem tudott kukorica földet szintén részébe adták, de csak kívül álló törőmunkásoknak. (5) Állandó feszültség forrása volt a helyi gépállomás munkájának igénybevétele is. Rendkívül drágán dolgoztak, s emellett megbizhatatlanok voltak. 1954 őszén a csoportgyűlésen panaszolják például, hogy a vetéssel elmaradtak: "Ez nem a tagság hibája, hanem a gépállomása. A jó időben álltak a traktorok ... ha dolgozott is rossz munkát végzett. A Tornyos tanyában lévő szántás nem elfogadható". Ugyancsak 1954 novemberében panaszolják azt, hogy a gépállomás nagyon drágán dolgozik. A termelőszövetkezettől a szántásért megkéri a munkabért, ugyanakkor a traktoros munkaegységét is fizetni kell. "Egy rókáról két bőrt huz így le a gépállomás", - fogalmazta meg véleményét az egyik tag. (26)

Munkaszervezéssel állt összefüggésben a tsz. tanyák hasznosítása is. Egy-egy tanya gazdasági kisüzemnek fogható fel, ahol dohánytermesztés, baromfitenyésztés folyt. Így mindig az költözött tanyákra, aki az adott közös munkát elvállalta. A gyakori költözködés miatt a tanyák állaga nagymértékben rongálódott. Révész Balázs szerint, aki egy időben tsz. párttitkára volt: "A Zója tsz. tanyái olyanok, hogyha kívül álló dolgozó paraszt meglátja, felkavarodik a gyomra". A gyakori költözés a munkamenetben is súlyos gondokat okozott. A városi pártbizottság képviselője volt kénytelen megállapítani, hogy "sok itt a termelőszövetkezetnél a költözködés, ezt meg kell akadályozni, mert a munka rovására megy." (27)

Szerencsés lépésnek bizonyult azonban az, hogy a Gál tanyát fokozatosan legnagyobb központtá fejlesztették. Ezzel az időre esik a brigádszállás építése, de tudunk egyéb építkezésekről is. Annál sajnálatosabb, hogy vannak olyan vállalkozások, amelyek kudarcot vallanak. 1954-ben a megyei tanács leállítja a 48 férőhelyes istálló építését és lebontásra ítélte az elkészült részeket, "mert az épület életveszélyes". (28) Ha a tanyákkal foglalkozunk megemlíthetjük, hogy ebben az időben lehetünk tanúi az utolsó tanyásodási hullámnak a város határában. A Zója tsz. vezetősége például azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a kiégetett téglát szétosztják.

hogy a tagok háztáji földjeikre tanyát építhessenek. Ez a folyamat összefügg a tagság szociális helyzetével is, mert a tanyákra készülőknek mind-n bizonynyal nem volt lakásuk. (29) Szerepet játszott ebben az is, hogy a tanyákon kedvező állattartási feltételek mutatkoztak. Arról már szóltunk, hogy a termelőszövetkezeten belül a munkafegyelmeglehetősen rossz volt, a vezetés, munkaszervezet, jövedelem és annak elosztása, az erőltetett beléptetés, nehéz munkakörülmények, stb. miatt. Ezért rendszeresen igénybe kellett venniük a város iskoláinak segítségét. A Booskai gimnázium növendékei évről-évre segítettek a gyapotbetakarításban, a kukoricatörésben, stb. A mezőgazdasági szakiskola 100 kh föld megművelését vállalta díjtalanul. Az elnök úgy nyilatkozik, hogy "tavaly is dolgoztak, s rádiót ígértünk nekik, de most már meg kell venni". (30)

A munkafegyelm lazasága egész sor probléma forrása lett. A mezei lopások rendszerezések voltak a termelőszövetkezetben. 1954-ben a vezetőség elé kerül az egyik tag esete, aki "ismételten lakaszálta a legelőjét, és mivel már fogatja nem volt, a szénát a hátán hordta be a tanyába". Ugyancsak e tagra panaszolják, hogy tagtársát arra bujtogatta, hogy menjen vele makkot szedni, többet keres". (31) Több adatunk van arra is, hogy a tsz. kocsisai a közös gazdaság lovai számára lopták a közös gazdaság kukoricáját. (32) Az egyik vállalkozó kedvű egyén panaszával a Rákóc-titkárságon is járt, s befolyása alá vont jó néhány tagot, - állapítja meg a vezetőség. (33) E közangulathoz rendszerezések voltak a vezetőállást betöltők elleni intrikák.

A fokozódó nehézségek láttán egyénként is a kormányzat 1953 taván elejtette a mezőgazdaság erőszakos és minden áron való kollektivizálásának tervét, a lehetővé tette a termelőszövetkezetektől való kilépést. Ennek eredményeként országosan a termelőszövetkezeti tagok száma 300.000-ről 200.000-re csökkent. A gazdaságpolitikai válság a politikai célok revízióját is szükségessé tette, amely azonban rövidesen revizionista törekvésekkel is párosult. (34) Lehetővé vált a veréstervezés célszűrő megállapítása, az adatszágok szem előtt tartása. 1953 augusztus 24-én például felszámolják a kendertermést és a gyapotvetést, bár 1953 decemberében még gondoskodni kellett a kint lévő gyapottermés betakarításáról. E folyamat természetesen kimutatható a Zója termelőszövetkezet történetében is, bár a kilépések nem

számtevők. A helyzet súlyosságát mégis jelzi, hogy a
tsz. első elnöke, Kathi Zsigmond átmenetileg elhagyta
a termelőszövetkezetet. Az 1953 őszi javasolt és elfo-
gadott vetésterv a következő volt: (35)

növény- megnevezés	javasolt	elfogadott
	tervezet	kh-ban
ruza	200	18
őszirépa	38	38
tavasziarépa	10	8
borsó	15	10
cukorrépa	20	18
takarmányrépa	10	8
burgonya	5	5
zab	10	8
napraforgó	20	18
kukorica	48	48
dohány	2	2

Rendkívül érdemes szem előtt tartanunk az 1954-es
év termés-eredményeit tsz. illetve brigádbontásban: (36)

A Zója tsz. 1954-es terméseredményei		
növény megnevezés:	összes termés q	1 kh-ra eső átlag q-ban
I. brigád eredményei:		
buza	848,01	9,42
ősziárpa	131,51	6,57
borsó	19,89	3,97
II. brigád eredményei:		
buza	1025,69	11,39
tavasziárpa	23,74	4,74
ősziárpa	153,61	?
zab	27,30	?
borsó	22,73	?
termelőszövetkezet átlaga:		
buza	1873,70	10,4
ősziárpa	285,12	8,14
zab	61,4	6,14
borsó	42,62	4,26

Mind a vetésszerkezetből, mind a terméseredményekből egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a Zója tsz. a kisparaszti gazdálkodás tervezési szintjén, annak termelési eredményeit elérve dolgozott.

1953 nyaratól bizonyos racionalizálást hajtottak végre a munkaszervezésben. Így a dohány termelést például csak úgy tartották érdemesnek folytatni, ha egy család a dohányterületet dohányosként felvállalja. Az 1953-as gazdasági év a könnyítések ellenére sanyarú eredményekkel zárult. (37)

1953 őszén a zárszámadásra készpénzt csak úgy tudtak volna osztani, ha a hizott sertéseket leadják. Ezt az elnök azonban nem tartotta jónak, szélszerűbbnek látta azt javasolni, hogy a sertéseket vágják le és a szalonnát három alkalommal osszák ki. Egy munkaegységre ez év őszén a következőket osztották ki:

2 kg tengeri, 4 kg lucerna, 4 kg répa.
5 kg szalma, 1,5 kg törek, 1,2 kg csutka.

Árpával egyenliteni nem tudtak. A buza részesedés sorsát pontosan nem ismerjük, a forrásokból azt sejtjük, hogy a tagoknak pénzül fizetik meg. A munkaegység pénzértéket meglehetősen magasan határozták meg. Ekkor 31,21 Ft-ot ért a Zója tsz-ben egy munkaegység. Ennek magyarázata az, hogy a zárszámadásnál a szabadpiaci, nem pedig az állami árakat vették figyelembe a tagok járandóságainak megberszülésekor. (38)

A könnyítések ellenére a községgazdaságok gondjai nem szüntek meg. Felsőbb szervek továbbra is beavatkoztak a termelőszövetkezetek gazdálkodásába. Készerűen állapítják meg 1954 nyarán a csoportülésen azt, hogy "árpából is többet akartunk termelni, de nem engedték meg, hogy bevessük. Itt az eredmény a 6 mázsa átlagtermés." (39) A tsz-ek ezzel párhuzamosan bizonyos állami támogatást is élveztek. Elengedték számukra a rövidlejáratu hitelek és ettől kezdve hosszulejáratu hitelek is lehetett igényelni. A tsz-en belül megszigorítják a háztáji földek osztásának rendjét, 800 illetve 1600 □-öl területeket osztanak, s figyelembe veszik a tagság szőlő és kertállományát is. (40)

Már 1953-ban erőteljes hangok hallatszottak a tsz-ből való kilépés ellen, s a Zójában is arról beszélt Révész Balázs: "Nehogy azt higgyük, hogy a kulákoknak megnőtt a szarvuk!" (41) Átmeneti stagnálás után a kormányzat Nagy Imre bukását követően újra a termelőszövetkezetek erőszakos fejlesztését tűzte napirendre. Helyben azt szabták ki, hogy minden tag legalább egy új tagot toborozzon. Ennek hatására rövidesen újra nőtt a taglétszám a Zója termelőszövetkezetben is. 1955 november 1-én mindössze 81 tagot számláltak, 1956 november 1-én pedig 108 volt a tagok száma. A belépettek zöme újra földnélküli volt, bár az országos határczatokkal egyetértésben célként tűzték ki, hogy ezuttal olyan tagokat

toboroznak. akiknek földjük van. Ekkor lépett vissza a Zójába idős Kathi Zsigmond is. A fejlesztés és az egyéb szigorítások /beadás. stb/ rövedesen újabb feszültségeket teremtettek. Ez a Zója tsz-en belül a brigádvezetők változásaiban is lemérhető. 1955 szeptemberében megállapítják, hogy a II. brigád a munkálatokban nagyon lemaradt. Ennek okát a "lógásban" jelölték meg. A lopások is újra elharapódtak. A vezetés bizonytalanságára jellemző, hogy brigádvezetőnek olyan egyént javasolnak, akit egyszer már erről a posztról leváltottak alkalmatlansága miatt. Jellemző módon ebben a brigádban terjedt el az a rémhír, hogy közülük tizenhat embert kizárnak. 42 Közük volt legerősebb a kisparaszti szemlélet is, a föld-vagyon szerzése. A II. brigád értekezletén a párttitkár hangsúlyozta, hogy a tagok "ne vásároljanak földet vagy szőlőt, hanem inkább lakást, ruhát!" (43) Tovább folyt a vezetőség elleni intrika is. Az elégedetlenkedők 1955-ben a minisztériumot is megjárták. Közülük egy a taggyűlés nyilvánossága előtt jelentette ki, hogy a társai nevét nem hajlandó elárulni. A sűrű bizalmatlanság légkörére jellemző, hogy a tagság között besugókat sejtenek, s egyes tagok követelik, hogy ennek az állapotnak vessenek véget, mert egyik-másik dolgozót jelentgetik. 44 A szervezetlenségre utal az is, hogy a kovács műhely dolgozói a termelőszövetkezet leple alatt kívül állóknak dolgoztak, s például két hónap alatt mindössze 200 Ft-ot fizettek be a tsz. pénztárába. A városi tanács ipari osztálya ezért a termelőszövetkezetet fel is akarta jelenteni. (45)

A viszonylag elfogadható 1954-es esztendő után az 1955. évi zárszámadás már gyengébb volt. Főleg az új nan beszervezett tagok nem voltak megelégedve a terményrészesedéssel. Többet szerettek volna kapni. A termelőszövetkezet pénzügyi helyzetét ismerve a község gazdaság csak a március-holnapra élés lehetőségének biztosítására volt képes. Így pl. 1955 márciusában a villanyszerelő vállalatot csak úgy tudták kifizetni, hogy a község gazdaság malacait értékesítette. (46) 1954 tavaszán pedig 101 db malacot kellett eladni a vásárban, mert azok számára nem volt takarmány. (47)

Még 1956-ban is gondot jelentett az, hogy a tagság külső helyeken vállalt munkát. Gyanakvással fogadták a tsz első agronómusának tevékenységét is. Eleve rossz előjelnek fogták fel, hogy nő volt. és a gépállomás alkalmazottja. Mellesleg, aki ezáltal kettős jövedelemhez

is jutott, s jövedelme bárki másét meghaladta a termelőszövetkezetben. Számára az elnök által javasolt 800 Ft-ól háztájit sem voltak hajlandók megadni. Adjon a gépállomás - mondták. (48) Ugyancsak bizalmatlanok voltak a gépiaratással szemben is, mert úgy fogták föl, "hogy akkor kevesebb lesz a munkaegység." A gépellenesség gócpontja is a II. brigád volt. (49)

1956 elején a tagság passzivitása tovább fokozódott. A csoportgyűlésen kellett határozatot hozni arra, hogy a gyűléseken minden családból legalább egy tag vegyen részt. Többször előfordult az, hogy a vezetőségi üléseket a részvétlenség miatt csak 3-4 órás késéssel lehetett megkezdni. A két brigád közötti súlyos ellentét is tovább fokozódott. Maga az agronómus fogalmazott így, hogy "ne két Zója, hanem egy Zója legyen!" (50) A helyzetet súlyosbította az, hogy különösen az újonnan belépett tagok közül számosan "kis problémáikkal szaladgálnak a pártbizottságra" és kihagyták ügyeik intézése közben a tsz. választott vezetőségét. 1956 nyarán már felvetődött az elnök leváltásának a lehetősége is. Fejére olvasták azt, hogy két vezetőségi tagot erőszakkal váltattott le. Mire az elnök azzal védekezett, hogy a pártbizottság utasítására cselekedte. (51) Súlyos belső munkaszervezési problémákra derült ekkor fény. A taggyűlésen klikkekről beszéltek. Ekkor még a városi pártbizottság nyomására megmaradt az elnöki tisztben, de mondanunk sem kell, hogy ez a problémákat nem oldotta meg. Mindezeknek a bajoknak természetesen a közösség és a községazdaság látta a kárát. Tengeri gazosodik, "de lökiben az emberek 10-11 óráig elbeszélgetnek". Érdekes tendencia volt, hogy egyes tsz-tagok kívül álló bér munkásokat kezdtek alkalmazni területük megművelésére. (52)

A tagság 1956 augusztusában azt hiesztelte az elnökről, hogy 200 mázsa buza helyett 400 mázsát szolgáltatott be az államnak. Fejére olvasták emberi gyengéit is. Ezt a rádió is megírták. A bajokat orvosolni akaró párttitkár volt kénytelen megállapítani a következőket: "A munkafegyelem laza, a munkaegységek beírása el van hanyagolva, ezért a munkások bizalmatlanok." Beszélt a tsz. egységének megbontásáról, levelezésekről, aláírások gyűjtéséről, rádiózástól. S szigorú megtorlást helyezett kilátásba. (53)

A termelőszövetkezet szempontjából pozitív lépés volt az 1956 nyarán végrehajtott tagosítás. A Gál tanyában 1956 augusztus 2-án tartott közgyűlésen elhatározták, hogy "mivel 79 kh földingatlanjuk van 15 helyen szétszórva, e területet részleges tagosítás útján táblásítják." (54)

A tudományos szempontból is megbízható, rendszeres statisztikai adatközlések 1956 után állanak rendelkezésünkre. Érdemes szem előtt tartanunk a Zója termelőszövetkezet helyzetét a hajduvárosok és Hajduböszörmény viszonylatában. Mint látni fogjuk a Zója termelőszövetkezet ebben az időben mind területben, mind tagságában közel azonos volt a város többi hét termelőszövetkezetével. (55)

A HAJDUVÁROK TERÜLETÉNEK MEGOSZLÁSA
1956-ban

Város	Összes terület	Ebből szántó	TSz-i összes	Szántó	Üzemek száma
HAJDUBÖSZÖRMÉNY	53997	38134	5665	4724	8
A városi összesnek a % a	100	70	10,5	12	
HAJDUNÁNÁS	4672	30157	7097	5245	7
%.	100	65,5	15,4	17	
HAJDUSZOBOSZLÓ	41429	28050	3047	2512	5
%.	100	67	7,3	8,9	

HAJDUBŐSZÖRMÉNY TERMELŐSZÖVETKEZETEINEK ÖSSZESÍTETT ADATAI 1956-BAN		
Város összes területe	Összes tsz. terület	Zója MgTSz. területe
%.	%.	%.
53997 kh.	5665 kh.	598 kh.
100 %	100 %.	1,1 %.
	ha ez 100 %.	10,6 %.
Összes szántó terület	Összes tsz. szántó ter.	Zója MgTSz. szántó területe
38134 kh.	4724 kh.	527 kh.
100 %.	100 %.	1,3 %.
	ha ez 100 %.	11,2 %.

HAJDUBŐSZÖRMÉNY VÁROS TERMELŐSZÖVETKEZETEINEK ÖSSZE- SÍTETT ADATAI 1956-BAN					
tsz. nev.	Összes kh-ban	szántó	csa- lád	tagok	1 tagra eső szántó
Zója	498	527	82	1,7	4,9
Bék-	506	528	76	88	6,0
Dózsá	756	678	111	117	5,8
II. K. Agr.	641	612	86	1,7	5,7
Kossuth	688	642	76	78	8,2
Misurin	834	55	6	64	8,6
Ságvári	698	489	75	84	5,8
Vörös Cs.	94	698	92	126	5,5
Összesen:	5665	4724	-	-	-

Ebből a tsz-ek részesedése %-ban kifejezve:

Zója	Béke	Dózsa	II. Kongresszus
10,6	9,9	13,5	11,4
Kossuth	Micsurin	Ságvári	Vörös Csillag
12.2	14.7	12.3	16.1

HAJDUBŐCSZÖRMÉNY VÁROS ÖSSZES ÁLIATÁLLOMÁNYA

1956 március 1-én

szektor	szarvas- marha	ló	sertés	juh
Mg. tsz.	322	245	1819	4029
év végén	269	139	850	2630
Ugyanakkor a Zója tsz- nek	2	3	17	210
Egyéni és egyéb gaz- daság	5491	3464	27115	8126
Összesen tanácsi	4812	3709	28934	12155
Állami gazdaság	635	113	1070	2101
Összesen városi	6447	3822	30004	14256

ZÓJA TERMELŐSZÖVETKEZET ÖSSZESÍTETT ADATAI 1956 BAN			
Összes terület	598 kh.	ebből szántó	527 kh
Szarvasmarha	2 db.	ló	3 db
Sertés	17 db.	juh:	21 db.

Az ellenforradalom eseményei az egyébként súlyos problémákkal küzdő termelőszövetkezet számára nagy megpróbáltatást jelentettek. Tulajdonképpen természetesnek kell tartanunk, hogy a tisz. elnöke kénytelen volt lemondani, hiszen személye ellen már korábban is súlyos kifogások merültek fel. Varga Antal elnök lemondása 1956. október 30-án következett be, s az ügyek intézésére ekkor munkástaná söt nyolc + két taggal meg is választották. Dicséretükre legyen mondva, hogy az általános hangulattal ellentétben nem tettek lépéseket a termelőszövetkezet felbomlasztására, sőt a munkástaná s elnöke közvetlen és legfontosabb feladatként jelölte meg az őszi betakarítást. (56) A november 8-án tartott vezetőségi ülésen úgy határoztak, hogy a területet ki kell mérni, "egyedenként felosztani és aki nem töri le az nem kap tengert." A felosztás gondolata tehát fel sem merült, noha már október 30-án javasolták azt, hogy a két brigád két külön termelőszövetkezetre bomoljon. A helyzet azonban korántsem volt egyértelmű, mert a tagság jelentős hányada a közös gazdasági tevékenység visszafejlesztése mellett tört ládúzsát. Különösen sokan akarták a II. brigádból a jószágállomány szétosztását, sőt ez a folyamat meg is kezdődött. (57)

1956. november 14-én már elhatározott tényként említik, hogy az I. és brigád külön válik a II. estől. (58) Ennek gyökerei természetesen a korábbi évekre nyúlnak vissza. Most a kritikus napokban különösen az okozott súlyos konfliktusokat, hogy az állatállomány szétosztását jórészt a II. brigád tagjai akarták elérni. Id. Kat. Imre ezért hangsúlyozta azt, hogy "a meglévő jószágállományt meg kell védeni a szepazarlástól". Árvai Anikás is ezért figyelmeztette a II. brigád tagjait és a vezetőséget, hogy a jószágállomány törzsállományát és a felül lévőket az I. brigád részére, ami jár ne merjek kiadni".

A tagság ennek ellenére mégis úgy döntött, hogy 139 bárányt ki kell osztani.

Bár mint megállapíthattuk, a felbomlás lehetősége nem került szóba, a tagság a visszafejlesztést határozottan igényelte. Javasolták, hogy a termelőszövetkezet alakuljon át egyes típusúvá "akkor nem kell annyi vezetőség és annyi könyvelő ... Nem hagyjuk a tsz-t, hanem inkább fel kell fogni ilyen módon".

A termelőszövetkezet helyzetét és a tagság szociális viszonyait ismerve tulajdonképpen nagyon logikus, hogy a felbomlásra nem kerülhetett sor. 1957 január 2-án állapították azt meg, hogy a termelőszövetkezet 1 millió Ft adósság terheli, s ezt a meglevő ingó és ingatlan vagyon nem fedezi. (59) A megyei tanács ekkor a tsz vagyonát már zárolta a teljesen bizonytalan helyzet miatt. A tagság döntő hányada egyébként is föld nélkül lépett be a termelőszövetkezetbe, s így számukra a termelőszövetkezet felbomlása teljes létbizonytalanságot eredményezett volna. E helyett a tagságban homályos elképzelések alakultak ki egy olyan szövetkezési formáról, amely jelentős engedményeket tesz az egyéni gazdálkodás számára. Nem volt vitás, hogy amikor felmerült a két alternatíva: "vagy mi gazdálkodunk, vagy kirugjuk magunk alól a földet" - az előbbit választották. (60) Ugyanakkor komolyan felvetődött az is, hogy "ne legyünk továbbra is komm-neciós seléd=ek, össze kell írni ki mennyi földet akar vállalni és erről maga gondoskodik szántásról és adófizetésről" is. Mások is helyeslik ezt a gondolatot: "Nekünk erre csak egy tiszteletbeli elnök szükséges ... erre az időre tiszteletdíjat lehet fizetni." (61) A kibontakozásnak ezt az útját igénylők 1957 januárjában is azt hangoztatták, hogy a "taggyűlés járuljon ahhoz, hogy a meglevő vagyonunkat továbbra is adjuk elfele ... " E réteg attól félt, hogy a termelőszövetkezet adóságát személyekre fogják ráterhelni.

A termelőszövetkezet sorsát illetően tehát lényegében két elképzelés állt, s ez egybe esett a korábbi brigádfelosztással. Az ellentétet nem lehetett más ként feloldani, csak úgy, hogy a termelőszövetkezet kettévált. Ezt véglegesen az 1957 január 4-i gyűlésben rögzítették: "A tagság óhaja, hogy az 1. brigád elváljon a 2. brigádtól ... Ugy az első, mint a 2. brigád egyhangulag e mellett döntött." A formális kettéválást csak azért nem lehetett már eddig is kimondani, mert

meg kell várni az év végi zárszámadást. Az 1956 évi zárszámadás egyébként a politikai események következtében tulajdonképpen meghaladta a termelőszövetkezet tényleges lehetőségeit.

Egy munkaegységre ekkor a következőket osztották:

Buza	=	2,57 kg.
Árpa	=	0,37 kg.
Kukorica	=	1,00 kg.
Tak.répa	=	2,00 kg.
Rizs	=	0,41 kg.
Burgonya	=	1,20 kg.
Szalma	=	2,00 kg.
Törek	=	1,00 kg.
Borsó	=	0,1 kg.
Készpénz	=	7,90 kg.

A munkaegység pénzben átszámított értéke 38.- Ft 40 fillér volt.

A zárszámadás elkészítése előfeltétele volt a szétválásnak. Ez, mint említettük 1957. január 4.-én következett be. A volt második brigád megtartotta a Zója nevet és a Gál - tanyát, a volt egyes brigád pedig a Haladás nevet vette fel és a Földesi tanyában volt a központja. Sok vitára adott okot az osztozkodás, a közösen termelt javak szétosztása is. Ez részint függvénye volt annak is, hogy a két termelőszövetkezet nem azonosan képzelte el a további gazdálkodás útját. A Zója tsz tagsága úgy döntött, hogy az állattenyésztést visszafejleszti, a nagyistállót kérbe adja, s eladja a takarmánykészletet is. A Haladás tagsága kardoskodott a mellett, hogy a "szekereket és gazdasági felszereléseket vissza kell hozni." ⁽⁶²⁾ E hangvétel a Zója tsz tagsága ellen irányult. arra akarták kötelezni őket, hogy a már elvitt lovakat hozzák vissza. Komoly vita tárgyat képezte a takarmánykészlet sorsa is, a Zója ragaszkodott a meglévő szemestakarmányhoz, azt állítván, hogy annak nagy részét ő termelte meg. Végül abban állapodtak meg, hogy a két termelőszövetkezet a meglévő takarmánykészletet megfelelzi. Az állatállomány sorsánál felvetődött, hogy az elvitt jószágokat vissza kellene hozatni, e terv végül abban a formában valósult meg, hogy a fizetetlenül elvitt lovat, sertést és juhot kell csak visszavinni, míg a kifizetett jószágok megmaradhattak új tulajdonosaiknál.

A Haladás termelőszövetkezet megtartott a maga számára hat darab lovat. átvette a meglevő juhállományt, valamint öt db. anyakorát. A szövetkezet elhatározta, hogy szarvasmarhát nem tart.

A vetőmagot a földterület arányában osztották szét, a maradékhól pedig a két termelőszövetkezet tagsága munkaegység arányában részesült.

A szétválás után a Haladás tagsága 1957 január 10-én ült össze. Elnöknek idős Hartman Imrét választották meg. Elhatározták, hogy III. típusban fognak dolgozni. A taglétszám - az aláírások tanúsága szerint - 32 fő volt.

A Zója termelőszövetkezet valamivel hamarabb intézkedett sorsáról. 1957. január 4.-én a tagság elhatározta, hogy az eddigi elnököt - aki a munkástanács elnöke is volt - hagyja meg. Török Mihály elnök azonban nem volt függetlenített, a tagság kikötötte, hogy az "közünk fog dolgozni és /ezért/ tisztelediját fogunk megszavazni." Nagy jelentőségű volt azonban, hogy a tagság kimondta, hogy "társuláson dolgozunk és nem egyénileg." A termelőszövetkezet taglétszáma 1957 januárjában 48 fő volt. A közös terület 1957 februárjában 320 kh. és 1130 □-öl volt. Ebből a háztáji területe 76 kh. szántó és 20 kh. kaszáló volt. A háztáji területét családonként 2400 □-öl szántóban és 400 □-öl kaszálóban állapították meg. A háztáji jószágállomány mennyiségét a tanyán 1 tehénben és egy borjuban, továbbá egy kocában szaporulatával és tetszés szerinti háromfiban állapították meg.

A vezetőség ekkor három tagu bizottságot is választott, aki a tsz. könyvelését ellenőrizték. Február 27-én három jelölt közül brigádvezetőt is választottak.

K Ü L Ö N U T A K O N
/1957-1959./

Az ellenforradalom leverése utáni helyzet új politikai légkört teremtett. Legfontosabb eredmény volt mindenek előtt az, hogy Hajduböszörményben megmaradt, illetve nem bomlott fel a termelőszövetkezeti mozgalom magva. Látni ugyanakkor azt, hogy ennek ellenére az ellenforradalom súlyos károkat okozott a város mezőgazdaságának is. A tizenkét termelőszövetkezet közül négy felbomlott, így az 1950-ben alakult Alkotmány, az 1952-ben alakult Rákóczi és Bocskai, továbbá az 1955-ben alakult Micsurin. Az első három rövidesen újra megkezdte működését, s így jellemző módon csak az utolsó kollektivizálási hullám során szervezett, s ezért nyilvánvalóan a leggyengébb Micsurin tsz. szűnt meg. A többi termelőszövetkezet is megtépázva került ki az októberi eseményekből. Jellemző volt a visszafejlődés igényének hangoztatása, a tagság lélek számának és a földterület mennyiségének csökkentése. A Vörös Csillag termelőszövetkezet az októberi események hatására csaknem kettévált. Láthajtuk tehát, hogy a Zója tsz.-ben végbement események nem állottak egyedül a városban, hasonló problémákkal kellett megküzdeni a többi közös gazdaságnak is. (64) Az ellenforradalom okozta kár - az emberek gondolkodásmódján kívül - legnagyobb részt abban jelentkezett, hogy a feloszlások és a kilépések a földterület csökkenésével jártak együtt. Mint a Zója tsz. esetében is láttuk, a földnélküliek számára a kilépés eleve illuzórikus volt, míg a földdel rendelkező tagok erre könnyebben szánták rá magukat. A vitás földek rendezése után a város szocialista szektora a következőképpen alakult: 11 termelőszövetkezetnek 6915 kh. és 546 □-öl volt. (65) A földterület csökkenése mellett jellemző volt az állatállomány nagymértvű visszaesése is. 1956-hoz viszonyítva, a közös állatállomány mintegy 40 % kal csökkent, s ennek megfelelően nőtt a tagok háztáji állománya. Általában változtak a jövedelemelosztás módszerei is. Hajduböszörményben a megyeszerte is úttörő kezdeményezésként a Vörös Csillag vezetett be új munkaegység rendszert. Bár eleinte magát a munkaegységet több helyen ki akarták küszöböltetni, nem sokára rájöttek arra, hogy az még nem aktuális gazdaságpolitikai kérdés, illetve az bizonyos módosításokkal használható.

A fenti ike eredményeképpen a termelőszövetkezetek Hajduböszörményben is stabilizálódtak. A közös gazdaságok helyzetét, jellemző adatait 1957 végén a következő táblázatban tekinthetjük át: (66)

Termelőszövetkezet n e v e :	összes terület kh-ban	szántó	Család száma	ebből 7 kh-on.	tagok száma	egy tagra jutó szántó kh-ban
Aranykalász	750	482	44	1	44	11,0
Béke	766	782	68	2	98	8,0
Buzakalász	253	163	17	2	18	9,1
Dózsa	683	608	114	1	144	4,2
Előre	595	488	43	-	59	8,3
Haladás	204	188	22	-	31	6,1
II.Kongr.	737	662	93	1	111	6,0
Kossuth	670	529	75	-	99	5,3
Ságvári	626	423	75	-	76	5,6
Vörös Csill.	1058	852	105	2	139	6,1
Zója	373	328	38	-	46	7,1
Összesen:	6915	5505	694	9	865	6,4

A fenti táblázatból láthatjuk, hogy a termelőszövetkezetek általában, a Zója és a Haladás különösen kevés földterülettel rendelkeztek. E téren nem történ lényeges változás a termelőszövetkezetek felfejlesztéséig. (67)
A Haladás szántóterülete tulajdonképpen csak lényegtelen változáson ment keresztül 1958 októberében, amikor az összes szántóterületet 203 kh-ban jelölték meg. Érthető az, hogy ha a termelőszövetkezetünk mindenáron növelni akarják földterületeiket. Ezt látszik bizonyítani az is, hogy a Haladás 1958 júliusában kérte a Városi Tanács Mezőgazdasági Osztályát, hogy a Zeleméren lévő állami tartalék földből 100 kh földet juttasson a termelőszövetkezetnek.

A vezetés mindkét termelőszövetkezetben komoly problémákkal küzdött. Nem voltak megfelelőek a személyi adottságok, a meglévő személyekkel részben a városi tanács, részben a városi pártbizottság nem volt megelégedve, de a tagság körében is akadtak ellenzékiek. E folyamatnak tudható be, hogy a Zója tsz. elnöki tisztén belüli változás következett be, ... Török Antalt Telki Feren váltotta fel /1958. X.1./ . A Haladás is vezetésével gondokkal küzdött. E tsz. 1958 december 2-i zárszámadó közgyűlésén derül fény arra, hogy a vezetőség határozatát maguk a vezetőségi tagok is átlépik. A városi tanács jelenlévő képviselője állapítja meg a következőket: Akkor olyan légkör uralkodott itt, hogy a tagként felvett két elvtárs azt gondolhatja, "hogy kész öngyilkosságba jöttek". A munkaszervezés e tsz-ben egyébként is sok problémát jelentett. Nehézséget okozott, mint azt a tsz. vezetősége megállapította, hogy a tagság zöme városi lakos lévén a határbeli munkákon pontatlanul jelent meg. A munkaegység elszámolás immár hagyományos gondként továbbra is súlyos feszültséget jelentett. Legnagyobb probléma a munkaegység adminisztrálása körül mutatkozott. Ezért a vezetőség 1958 nyarán úgy döntött, hogy a munkacsapat vezetők mellett egy-egy ember írja és számolja ki a munkaegységeket. Ehhez az a felismerés vezetett, hogy rájöttek arra, amit a városi tanács képviselője így fogalmazott meg: "brigádvezetőktől sajnáltuk a munkaegységet, és most jövünk rá, hogy választani kell egy brigádvezetőt, aki írja a munkaegységet, s azt függetleníteni kell." A munkaegység elszámolásért havi 24 munkaegységet állapítottak meg. A Zója tsz. esetében 1957-ben az elszámolást ugyancsak egy külön e feladattal választott brigádvezetőre bízták.

Gondokat jelentett, hogy a taggyűléseket, vezetőségi üléseket és brigádgyűléseket rendszertelenül tartották. 1958 decemberében szigorú határozatot kellett hozni arról, hogy a vezetőségi- és taggyűléseket az előírásoknak megfelelő időközökben tartsák meg. A legrendszertelenebbek a brigádgyűlések voltak. A Haladás tsz-ben pl. 1958 nyarán egész nyáron nem volt brigádgyűlés. Gondot jelentett a gyakori brigádvezetői változás. A munkacsapatvezetőknél szintén ez volt a helyzet, többször előfordult ezért tekintélyük romlása, ami együtt járt utasításaik megtagadásával. Büntetésként munkaegység levonást helyeztek kilátásba. A primitív pénzügyi állapotokra jellemző, hogy a Haladás tsz-ben még 1958 nyarán sem volt pénztáros, s a pénztárt a könyvelő kezelte.

Általában is érdemesnek látjuk megfogalmazni, hogy e szegény paraszti fogantatású, az agrárproletariátus gondolkörében mozgó, közösségnek is alig nevezhető gazdasági alakulatok /termelőszövetkezetek/ az irodai és általában a szellemi munkát lebecsülték, s minden olyan kísérlet ellen, amely a szellemi munkások javadalmazását, számuk gyarapítását, jelentőségük fokozását eredményezte, a leghatározottabban tiltakoztak. Az általunk tanulmányozott termelőszövetkezetekben nem csak az 1957-59-es meglehetősen labilis években, hanem a felfejlesztést követően is többször felbukkan a szellemi munka lebecsülése, javadalmazásuk elleni méltatlankodás. Jellemző epizódként említhetjük, hogy a tagság leszavazta a számológép vásárlását is. (68)

A szántóföldi művelés terén kétségtelenül legpozitívabb mozzanat volt a Haladás tsz.-ben a talajerő utánpótlás megszervezése. E tsz. földterülete igen szegény volt, a művelési rétegben 3,1-3,2 % humusz volt, alig valamivel több, mint az altalajé. Kivételt képeztek azok a táblák, ahol 1957-ben lucernát vagy cukorrépát termeltek. Hol-danként mintegy 200-300 mázsa istállótrágya volt szükséges ahhoz, hogy megfelelő termékenységu legyen a talaj. A mintegy 120 khold megvizsgált, vegyelemzett területből 70 kh. szorult meszezésre. A Haladás tsz. ezért 1958 nyarán azt a határozatot hozta, hogy az őszi talajerő utánpótláshoz szükséges műtrágyát rövidlejáratu hitelből /10400.- Ft./ vásárolja meg. Fedezetként az 1959-ben lenyírásra kerülő gyapjút kötötte le.

A Haladás tulajdonában 1957 decemberében egy Vörös Csillag gyártmányu vontató és egy db pótkocsi volt. Az őszi szántásnál nagy mértékben alapoztak a saját erőgépük-re. Ugy határoztak, hogy a gépállomással csak akkor végeztetnek szántást, ha azt saját maguk nem tudják elvégezni. A Zója ugyanebben az időszakban fenntartotta az mg. szakiskolával kedvező kapcsolatát. A gépek javítását jórészt magánkisiparosok végezték, így 1957-ben traktor kerék javítást, pumpálást, gumiszij végtelenítést és különböző kovácmunkákat végeztetnek velük. Két kerékgyártót is felvesznek tagként, szabályszerű megállapodást kötve velük, megengedvén számukra a kívülállóknak eszközrendő bérfűrészszelést és különböző javítások elvégzését.

A növénytermesztés terén bizonyos eltolódások következtek be a növényfajták termőterületét illetően. Így 1958 áprilisában a buzaterületet csökkentik /30 %-kal/, ezzel szemben az árpa vetésterületét /6 %-kal/. a kukoricáét 20 %-kal és a lucernáét is ugyancsak 20 %-kal növelik.

A növénytermesztésnél nem tudják tartani a termésátlagokat. Ennek okát a szántás rossz minőségében jelölik meg.

Mint említettük még súlyosabb volt az állattenyésztés helyzete. Fejlesztése sok gondot és problémát jelentett, annak ellenére, hogy a kormányzat a közös állattálmomány ügyét a legmesszebbmenően támogatta. A Haladásnál a juhtartás és a szarvasmarha tenyésztés kezdett nagyobb szerephez jutni. A nehézségekre jellemző, hogy 1958 nyarán a juhhodály építését azzal kellett indokolni, hogy a juhek Pródról rövidesen beszorulnak, s nincs hol elhelyezni őket. A tehénállomány számára ugyancsak istállót kellett építeni. Ugy gondolták, hogy a szükséges téglát maguk égetik ki és az építkezéshez hitelt vesznek fel. A csoport a tehénésztek tanyai lakást biztosított, de így is gond volt a megfelelő szakember biztosítása. A szarvasmarha-tartást úgy is igyekeztek felsőbb szerveink támogatni, hogy a tejüzemnek beszállított tej után 1958 augusztus 1-től literenként 20 dkg korpát juttattak. A szarvasmarhatartást a Haladásban így is sokan ellenkeztek: "Mire tartsuk azt a sok marhát ehhez a kevés földhöz", olvashatjuk a jegyzőkönyvben.

A további fejlődést nehezítette a vezetés szakmai felkészültségének hiánya. Bár a csoportgyűlésen úgy fogalmaznak 1958 áprilisában, hogy a vezetés szakmai képzettsége részben kielégítő, de a további szakmai képzést a tsz. vezetése megköveteli. Ezért is fogalmazódik meg követelményként a kettős könyvvitel bevezetése, ehhez azonban pontos adatszolgáltatásra lenne szükség. 1958-ban még olyan állapotok uralkodtak, hogy azt megvalósítani nem lehetett. Feltétlenül problémákat okozott a munkaterületek kellő el nem határoltsága, így a vezetők sokszor azt érezték, hogy hatásköri túllépés áldozatai. Vonatkozik ez a párt- és a gazdasági vezetés embereire is. A vezetőségi ülésen 1958. augusztusában panaszként hangzott el, hogy "a titkár elvtárs bele kaparászik a munkámba, én azt mondom, hogy ne pisztáljon én elébem."

A Zója termelőszövetkezet munkaszervezete a rendelkezésükre álló források szerint brigádokból, illetve munkacsoportokból állott. Hiba volt azonban különösen eleinte, hogy a csoportvezetők rendkívül kevés jogkörrel rendelkeztek, s a munkabeosztásban gyakran "keresztül nyultak rajtuk". 1958 októberében ezért nagyobb önállóságot biztosítanak számukra.

termelőszövetkezet ekkor függetlenített agronómust is alkalmazott, aki szaktudása ellenére nem bizonyult jó szervezőnek. Nem tudott az emberekkel bántani, s erélytelensége miatt tekintélye is hamarosan csökkent. Rövidesen elhangzott a vezetőségi ülésen az a kívánság, hogy egyes tagok "a jövőben több tiszteletet tanusítsanak arányában". Az agronómus az őt ért bírálat miatti védekezésben előadja, hogy "nagyon-nagy hibának látja a tagság által feléje megnyilvánuló véleményeket, csavargózást, stb. ..." Helyzete természetesen nagyon nehéz volt, lévén ő az egyetlen értelmiségi abban az egyébként is értelmiség-ellenes környezetben, amelyről már szoltunk. Jellemző módon egész komoly vád volt ellene, hogy "jobban közzé kellett volna a tagsághoz állani, még fizikai munkával is." A támadások ellenére az agronómus továbbra is a tsz-ben maradt, de mintegy ultimátumszerűen azzal a feltétellel hagyta meg állását, hogy "olyan tervet készítsen, miszerint az a szövetkezetnek anyagi hasznót és fejlődést eredményezzen". Ez azonban nemcsak rajta múlt.

Itt is gondot okozott, akárcsak a Haladásban a munkaegység sorsának rendezése, annak pontos adminisztrálása. Érdekesként említhjük, hogy a növényápolók részére a munkaegységre kiosztott burgonyát arról a területről osztották, ahol az illető dolgozott. A munkaegység levonásokat egyébként fegyverező eszközként is felhasználták. Az igazolatlanul hiányzókat 10-15 munkaegység levonásával büntették. A háztáji földek kérdésében az országos irányelveknek megfelelően úgy foglalkoztak állással, hogy a 180 munkaegységet dolgozott férfiak 1 kh-t kapnak, míg a kevesebbet teljesítők ennek arányában részesülhetnek a háztáji javadalmazásból.

A saját gyümölcsös területét beszámították a juttatandó háztáji földbe. A gépi munkák esetében kénytelenek a gépállomás segítségét igénybe venni, sőt 1958 nyarán a tsz. idegen munkacsapattal csépelettett a gépállomás szervezésében.

A szántóföldi növények vetésszerkezete hasonló volt a Haladás tsz-ben tapasztaltakhoz. Külön szívfoltot jelentett a Pródon lévő haszonbérlet 20 kh területű rizs föld, amelyet a termelőszövetkezete még a kettévált Zójából örökölt. E területe 1958 őszén ki kellett szántani és azt ujravetni. A rizstelep szántásánál szintén a gépállomás segítségét kellett igénybe venni. A szántás költségére a MNB-től rövidlejáratú hitelt vettek fel.

Pozitív mozzanat volt a közös állatállomány fejlesztésének igénye. 1957 nyarán 89100.- Ft. hitelt vettek fel, s 60000 Ft. készpénzzel is rendelkeztek, s ezt az összeget hízómarha vásárlásra használták fel. A nagyobb behúzás is az állattenyésztés fejlesztése érdekében történtek. Így elhatározták pl. a 15 férőhelyes lóistálló építését, illetve a baromfiól és a sertésfiaztató korszerűsítését. Az építkezésekhez a téglát saját erőből biztosították, a tsz. maga égette, s ez a költségeket valamelyest csökkentette. Komoly gondokat okozott a takarmányozás kérdése is. Sok panasz hangzik el amiatt, hogy a takarmány a hanyag kezelés következtében tönkremegy, illetve az állat kondíciója romlik. Különösen súlyos hibák merültek fel a juhászattal kapcsolatban. Fejére oltassák az ellenőrző bizottságnak, hogy "nem tudja mennyi bárány született és hull el". Ugyancsak visszaélésre adott alkalmat az, hogy a szövetkezet juhászat együtt őrizte saját háztáji állatait a közös juhokkal. A visszaélések miatt a juhászt le is kellett váltani.

1958 nyarára a hajduböszörményi tsz-ek /tizenegy termelőszövetkezet/ összesen 767 családot foglalkoztattak 819 taggal. 6927 kh földön gazdálkodtak. A Városi Tanács Mezőgazdasági Osztálya felsorolt 11 tsz-ből 10-et kiegyensúlyozottnak, vagyis megfelelően gazdálkodónak tartott. A tsz-ek megerősítésével párhuzamosan egyre inkább teret öltött az a gondolat, hogy a mezőgazdaságot véglegesen kollektivizálni kell. Rendkívül érdekes a városi paraszti társadalmának hangulata 1958 májusában. A mezőgazdasági osztály szerint az egyénileg dolgozó parasztok hangulata jónak mondható, s nagyobb érdeklődést tanúsítanak egyes szövetkezeti formák iránt. "Igen nagy az érdeklődés a földnélküliek és a kisparasztek körében. A középparaszt körében kissé tartózkodó a hangulat annak ellenére, hogy elismerik a nagyüzemi gazdálkodás előnyeit." A termelőszövetkezetek elnökei és a felelős gazdasági vezetők körében ekkor kétfajta elképzelés élt a tsz. fejlesztést illetően. Egyesek szerint "először gazdaságilag erősítjük meg a tsz-t, s csak azután térünk át a tsz-ek fejlesztésére". Mások szerint fordítva kellene a kollektivizálás folyamatát vezetni. Mindenesetre legközelebbi feladatként jelölte meg a mezőgazdasági osztály azt, hogy a tsz-ek agitációjuk súlypontját a kilépett volt tsz-tagokra helyezték. A döntést az MSZMP 1958 decemberi határozata jelentette, amely célként tűzte ki az ország mezőgazdaságának kollektivizálását, szocialista

átstrukturizálását. Ez Hajduböszörményben is, de a Zója tisz. esetében is megszabta az elkövetkező feladatokat.

U J R A E G Y Ű T T !

fejlesztés éveiben /1959-1960/

Már említettük, hogy a mezőgazdaság kollektivizálását az MSZMP 1958. decemberi határozata szabtta meg. Ennek értelmében 1959-ben Hajduböszörményben is megkezdődött a fejlesztés folyamata. Előkészítő lépésként a városi tanács mezőgazdasági osztálya felmérte a több mint 10000 kora rugó földbérleteket, s azt úgy értékelte, hogy e tény kiméri a kizsákmánvolás fogalmát, s ezért a bérletet biztosító tulajdonosokra fokozott mértékű adót vetett ki. Ugyanakkor erősen megadóztatták azokat, akik "üzletszerűen hizlaltak állatokat". E lépésekkel mind a növénytermelés, mind az állattenyésztés vonalán behatárolták a parasztság életlehetőségeit, közelebbről az elérhető jövedelem felső határát. (69)

Eleinte gondot jelentett az, hogy bizonyos agrárvezetők körében is elleneztek a gyorsütemű fejlesztést. Ezt azonban hamarosan kiküszöbölték. Fontosnak mutatkozott a termelőszövetkezeti mozgalom megfelelő keretnek a megszilárdítása is. Általában megfigyelhetjük, hogy ebben az időben nagyszámu vezetői, vezető beosztásban lévő egyént cserélnek le a meglévő termelőszövetkezetekben, továbbá a nyilvánvalóan életképtelen tsz-eket összevonják, illetve esetenként beolvasztják az erősebb közösségbe. Hajduböszörményben így került sor a Zója és a Haladás tsz. egyesítésére, illetve a Mindsurin beolvasztására a Béke termelőszövetkezetbe. A Haladás és a Zója egyesülése kézenfekvőnek látszott, hisz a termelőszövetkezet az ellenforradalmi események hatására vált ketté. Bizonyos területeken a szétválás soha sem volt tökéletes. Röviden utalnunk kell arra, hogy a két termelőszövetkezet székháza is közös maradt /nem tudtak rajta megosztózkodni/, s gyakran a két termelőszövetkezet jegyzőkönyveit is egy személy vezette.

Az egyesülést kimondó közgyűlésekre 1959. január 23-án került sor. A Haladás termelőszövetkezet cs. portgyűlésén 23 fő vett részt. Az elnök az egyesülés mellett a közvetkezőkkel érvelt. Kis tsz. vagyunk., ugyanugy mint a

Zója. Azonssak gondjaink és problémáink. Az egyesüléssel anyagilag is erősödünk. Nem kell olyan sok beruházást létrehozni.

Népszerű érvként hangzott: "Az adminisztráció munkasegysége kevesebb lenne, mert nincs szükség két főkönyvelőre, két elnökre, két raktárosra, csak egyre, s ez jelentős megtakarítás." A tagság az egyesüléssel alapvetően egyetértett, bár némi fenntartásai voltak. Így a munkaszervezés területén úgy látták, hogy az egy központi kialakításával a tagság tud ide-oda rángatják, s ez kavargást eredményez. Ezzel együtt felvetődött az a nagyon is husba-vérbe vágó ellenérzés is, hogy feléledhet a körökben oly sok problémát okozó brigád-ellentét. Olyan javaslat hangzott el, hogy a "blamálas szűnjön meg úgy a Zója, mint a Haladás részéről ... egy brigád legyen, ez helyes így, megszűnne az I-es és II-es brigád."

A Zója tagsága ugyancsak 1959. január 23-án foglalkozott az egyesüléssel. Az érvek itt is hasonlóak voltak, mint a Haladásnál. Nyomatékosan kiemelik a terület kicsinységét, és az egyesülésből adódó jövedelem emelkedését. A Zójában azt akarták, hogy a Haladás tagjai csak tagfelvételi kérelem útján léphessenek be. A tagság részéről itt is ugyanaz az aggodalom nyilvánult meg, mint a Haladásnál, félnek a múlt ellentétének feléledésétől. A megfogalmazódott kívánság, hogy ne vessenek egymás szemére semmit, "hogya mi voltál és mi vagy, hanem legyünk egy család". Szinte szóról-szóra elhangzott ugyanez, mint a Haladásnál: "Ne legyen két brigád, egy legyen, s egymás közötti megbecsülés.". A tagság itt is egyhangulag elfogadta a két tsz. egyesülését.

A már egyesült a Zója nevet magtartó termelőszövetkezet azon nyomban megválasztotta vezetőségét és elnökeit. Az elnöki posztra két jelölt volt, a Haladás volt elnöke Varga Antal, illetve a Zója volt elnöke Teleki Ferenc. A szavazás titkos volt, amelynek eredménye a következő: tartózkodó három fő, a jelölteket ellenezte egy fő. Teleki Ferencre szavazott huszonkettő, Varga Antalra szavazott negyvenhárom fő. Így tehát az egyesült tsz. elnöke Varga Antal lett, személyében az az ember, aki ellen már 1956 nyarán a tagság komoly kifogásokat hangzottatott. Felvetődhet a kérdés, hogy e kellően át nem gondolt lépés mennyire szolgált az éppen folyamatban levő tsz. fejlesztés ügyéért. Őt tagu vezetőséget is megválasztották: Varga Antal. Rózsa Gábor. Káthi Zsigmond. Nagy József és Péter Pál.

A háromtagú ellenőrző bizottság összetétele: Vóna András, Valádi Imre, Kathi János. Tanulságos tényként említhetjük, hogy figyelembe vették a két tsz. tagságának egyöntetű óhaját, s sak egyetlen brigádot szerveztek, brigádvezetőnek Andirkó Sándort választották. Az adott helyzetben ez úgy látszik elkerülhetetlen volt, az viszont az első pillanattól kezdve világos kellt, hogy legyen: ez a munkaszervezési forma nem válthatja be a hozzá fűzött reményeket. Valóban ezen a későbbiek folyamán változtatni kellett, mégpedig taglalt, a termelés szerkezetének megfelelően hozták létre a munkaszervezetet.

A felsőbb párt és állami szervek utasítására a termelőszövetkezet tagsága teljes egészében részt vett részt vett az agitációs munkában. Gellén Feren, a városi tanács képviselője 1959. február 16-án ismertette a szakmai vezetőségi ülés előtt a tsz. fejlesztés programját. Ismertette a már megtett intézkedéseket, s megkérte a vezetőséget, "hogy hasson oda, miszerint minden tsz. tag agitáljon." Fontos módszernek tartotta, hogy minden tsz. tag felelősségét hívják be a székházba elbeszélgetésre. Az agitáció során tehát nemcsak a tagra, hanem annak családjára is számítottak. A mezőgazdasági osztály jelen lévő képviselője elhatárolta magát a szerinte is rossz és régi módszerektől. Kérte a megjelenteket, hogy a meghívott kívülálló parasztokkal a legbarátságosabb hangon beszéljessenek. Vezetes természetesen tisztában volt a nehézségekkel. Látták azt, hogy a tsz-en belül koránsem egységes a hangulat a fejlesztés kérdésében. Ezért elhangzott az a javaslat is, hogy az "ellenagitációs tagok" osszák be erős, aktív párttagok mellé agitációra". Nyilvánvaló kibúvóként hangzott el az a kifogás az egyik tag részéről, hogy "saját felelősségét nem tartja alkalmasnak az agitációs munkára, mert nincs szókincs". A vezetőség a tagságot a fentiek szellemében valóban többször mozgósította is. (7) Így pl. 1959. március 8-án mind-n tagnak 2 órára be kellett jönni, s közösen mentek agitálni. 1959. áprilisában egy vasárnap a tagságnak szintén meg kellett jelenni, s részt venni az agitálásban. Az agitálás utolsó hullámaként 1960. január 25-én az immár 141 főre duzzadt tsz. tagság nevében D-li Ferenc párttitkár és Varga Sándor elnök /időközben új elnök lett/ követei, hogy Hajduböszörmény két heten belül szövetkezeti város legyen". A mezőgazdaság kollektivizálása egyébként ekkorra már eldőlt, s így a fenti határozatot nem is értékelhetjük másként, mint a

различия между 4-м и 5-м годами жизни, при этом различия
незначительны.

Termelőszövetkezet n e v e	1959.		1960.		családok száma		tagok száma	
	összes	szántó	összes	szántó	1959	1960	1959	1960
	kh-ban							
Dózsa	949	72	6923	5113	159	1011	168	1185
Vörös Csillag	1609	1290	8174	7353	145	1036	184	1304
Ságvári	708	485	2872	1964	75	378	79	395
II.Kongresszus	824	794	4337	3232	102	703	117	752
Előre	820	629	1062	776	43	73	63	92
Kossuth	698	556	2374	1773	91	295	106	317
Zója	779	598	3205	2369	76	405	100	514
Buzakalász	407	270	1663	1101	23	98	29	112
Béke	1833	1325	6109	4020	131	753	177	909
Ö s s z e s e n :	8627	6622	38121	27761	854	4762	1024	5580

Az átszervezés eredményeként a szövetkezetek szántóterülete négyszeresére, a tagok száma pedig ötszöröcsére nőtt. Tanulságos szem előtt tartanunk az egyes tsz-ek között eleve meglévő különbségeket, amelyek a földterületben és a tagok létszámában mutatkoznak meg. Ezek a mutatók, mint a későbbi történetük, fejlődésük dinamikája mutatja, nagy mértékben meghatározták az egyes közösségek sorsát, a közös gazdaságok fejlődésének ütemét. Ugy ítéljük meg, hogy több, mint pusztán véletlen az, hogy már a felfejlesztést követően a Vörös Csillag termelőszövetkezet nagyságrendben az elsők között van. Itt elsősorban is azt kell látnunk, hogy az elmúlt egy évtized alatt a városban szervezetileg a legstabilabb volt, elnöke is népszerűségnek örvendett. Fordítottan igaz lehet ez a Zója esetében, a korábbi belső harcok által megtépázott, éppen hogy egyesült termelőszövetkezet vezetősége - mint látni fogjuk - a fejlesztés kritikus hónapjaiban koránsem állott helyzete magáslatán. A vezetés belső ellentétei, a tagság közötti civódás nem tette kívánatossá a belépést a kívülállók számára.

Termelőszövetkezet neve (72)	Területe kh-ban.	%
Vörös Csillag	8174	21,7
Dózsa	6923	18,2
Béke	6109	13,4
II.Kongresszus	4337	11,4
Zója	3205	8,3
Ságvári	2872	7,5
Kossuth	2374	6,2
Buzakalász	1663	4,3
Előre	1062	2,9
Ö s s z e s e n :	38121	93,9

A V Á L S Á G O S E S Z T E N D Ő K

/ 1960-1963 /

A feifejlesztés eredményeként a Zója termelőszövetkezet esetében is - akárcsak a város többi termelőszövetkezeteinél - hatalmas mennyiségi változások zajlottak le. A földterület és a tagok lélekszámának ugrásszerű megnövekedését az alábbi táblázatban foglaltuk össze: (73)

A Zója termelőszövetkezete adatai							
Összes terület		ebből szántó		családok		tagok	
1959.	1960.	1959.	1960.	1959.	1960	1959.	1960
779	3205	598	2369	76	405	108	514
A fejlődés %-ban kimutatott aránya							
100	411	100	396	100	532	100	475

Mint e számadatok is bizonyítják, nyilvánvaló, hogy a régi Zója termelőszövetkezet szinte beleolvadt az új Zójába. Ebből a szempontból tehát teljes joggal beszélhetünk arról, hogy itt egy új termelőszövetkezettel állunk szemben. Meglátásunk szerint tehát a mennyiségi változások a régebbi minőség eltűnését eredményezték, ezzel párhuzamosan azonban az új minőség kialakulása rendkívül vontatottan, gondokkal, buktatókon, váltoágokon keresztül ment végbe. Tükröződött ez a termelőszövetkezet vezetésén, munkaszervezeti formákon, gazdasági eredményeken avagy eredménytelenségeken keresztül a tagság hangulatáig, életszínvonaluk csökkenéséig.

Az ujonnan egyesült és a felfejlesztés nagy hónapjait élő termelőszövetkezet sulyos problémákkal találta magát szemben. Elsőként a személyi kérdések szövevényes rendszerét kell áttekintenünk, amely természetesen nem korszakhatárokhoz igazodó kérdés-komplexum. Ezért vissza kell nyulnunk az előző években kialakult helyzet ismertetéséhez. Teljesen hibásnak bizonyult ugyanis az az elképzelés, hogy az 1950-es évek elején megfelelt - elvhu agrárproletár elnök, aki egyszer már bebizonyította alkalmatlanságát, megfelelően a megsokszorozódott követelményeknek. A változás jellegére és méreteire vet fényt az is, hogy a korábban oly sorsdöntő I-es és II-es brigád közötti ellentét máról-holnapra eltűnt. Nyilván azért, mert értelmét veszítette az évekkel előbb oly nagy fontossággal bíró agrárproletár-földesparaszt közötti ellentét. Helyette most új típusú ellentét kezdett kibontakozni, amelynek a gyökerét a még közösséget alig képező embercsoportok haszonlesésében, inkritkusságában kereshetjük. A klikkek kialakulását /szinte katalizátorszerű gyorsassággal/ segítette elő az elnök gyengesége, jellembeli fogyatékoossága, az emberekkel való bánni nem tudása. Az elnök személyének megválasztása az egyesüléskor azért volt sulyos tévedés, mert a fenti ellentéteket nem-hogy levezetni nem tudta, hanem ~~azt~~ el is mérgecsitette.

Nem ilyen sulyosan vetődött fel az agronómus kérdése. Ő már az egyesülés előtt is vezető volt, mivel felelőssége is kissebb, személyében másodfontosságú embert tanulmányozhatunk. A megnövekedett feladatokat természetesen ő sem tudta ellátni, sőt ellene már az egyesülést megelőzően is hibák merültek fel. Rá is vonatkozik, ami az elnökre, nem tudta kézbe tartani azt a frissen verbuválódott, a közösség ismerveivel egyáltalán nem rendelkező embercsoportot, amelynek létszáma pedig a fejlesztés hónapjaiban napról-napra duzzadt. A nagy személyi változások korszaka is az ő leváltásával kezdődött. Az 1959. március 28-i csoportgyűlésen hangzott el, hogy az agronómus "egy kicsit nagy cipőt húzott, de szedje össze magát, mert idővel jó agronómus lehet belőle". A tagság megbizta az állattenyésztési ágazat irányításával, de jellemző módon itt sem állta meg a helyét, hanem tovább csuszott, mind kisebb-kisebb beosztásokba.

A mezőgazdasági osztály javaslatára korábban a megyei tanácsnál dolgozó Deli Ferencet választották meg új agronómusnak. Az ajánlása a következőképpen hangzott: "Rövi-

den ismereti a Deli elvtárs osztályhelyzetét, komoly, rugalmas, határozott a Deli elvtárs. Az ő segítségével a Zója versenykánusként fog felzárkózni a Vörös Csillag mellé" A megyei tanács képviselője is ígérte, hogy a Zója nem fog csalódní benne. Későbbiek során nagy hibának bizonyult, hogy egy teljesen ismeretlen, a területet és az embereket nem ismerő szakemberre bízták az agronómusi beosztása mellett az elnökhelyettesi tisztséget is. Amikor az új agronómus átveszi az ügyek irányítását, a teljesen cseppfolyós állapotban lévő, szerzetlen paraszti közösséget azonnal polarizálta személyével. Kőrülötte rendkívül erős mag alakult ki, s ezt hatványozta a fent tárgyalt elnöki tehetetlenség. Az események viharos gyorsasággal alakultak. Hamarosan elérkezettnek látta az időt az elnökkel való leszámolásra is. Egy pillanatig sem lehet vitás, hogy mind rátermettség, mind szakmai szempontból az elnök felett állt. 1959 június 9-én már a városi tanács mezőgazdasági osztályának kellett beavatkozni az elnök és az agronómus közötti vitába. Az erőviszonyokra jellemző volt, hogy az elnök szőlitotta fel Delit, hogy valóban békességesen dolgozzanak együtt továbbra is. S szinte bocsánatot kér: "Felejtsek el az eddig történeteket! Szerinte a kettőjük van a hiba." Deli a megbékélési kísérletre fölényesen válaszolt: "Tagadja, hogy nem értene egyet az elnökkel." Szinte törvényszerű, hogy ekkor az elnök ellen már erkölcsi vádak is emeltek. Ugyancsak kifogásolták azt, hogy a területen keveset tartózkodók. 1959 július 1-én az elnök kénytelen volt lemondani. A városi tanács mezőgazdasági osztályának képviselője a következőképpen nyilatkozott: "A régi dolgok nem elegendők ahhoz; hogy hiányos tudással vezetni tudják a tsz-t. A tagok igényei nőnek."

Sajnálatos, hogy ezt a tényt a város hivatalos vezetői nem látták egy fél évvel korábban. Hiszen megfelelő hozzáértéssel súlyos konfliktustól mentették volna meg a termelőszövetkezetet. A volt elnök a továbbiakban a növénytermelési ágazatban maradt. A személyi változás természetesen Deli pozícióját erősítette. Ő lett a termelőszövetkezet elnöke és egyben agronómusa is. Gyakorlatilag a pártszervezet irányítását is kézben tartotta, egy időben ténylegesen párttitkár is volt. Ezzel hihetetlen személyi hatalomra tett szert, s ez természetesen nem volt összeegyeztethető a demokrácia alapelveivel.

A helyzet visszáságát a városi vezetés is felismerte, s ezért szorgalmazta az elnöki poszt más személyre való ruházását. Választásuk Varga Sándorra esett, aki életéről így vall a választási közgyűlésen: "Gyermek koromban kuláknál cselédeskedtem. 1947-ig hadifogságban voltam. . A Dózsa tsz.-nél voltam alapító tag. 1956-ig a városi pártbizottság titkára voltam. Jelenleg a rendőrség kötelékébe tartozom, alkalmat ad arra, hogy már most részt vegyek a tsz belső életébe." A tagság eleve bizalmatlanul fogadja. Megválasztásakor olyan hangok hallatszottak, hogy már a Dózsa tsz-be is szeretett volna belépni, de ott nem veték fel. Hozzájárult ehhez az is, hogy Deli Ferencnek ebben az időben már tábora volt a szövetkezetben. E csoport így tiltakozik Varga Sándor személye ellen: "Mióta itt vagyok őt elnök választás volt, ez haszonnal nem jár. Ezen az uton nem járhatunk tovább." Más vélemény szerint: "Most nem jó a Deli elvtárs, most más kell, mi úgy váltjuk az elnököt, mint rendes ember a fehérneműjét. Az eddigi elnökünkkel egyetérttek, és továbbra is tartjuk." A város vezetése által javasolt személy a tagság önérzetét is sértette: "Mi magunk közül is tudnánk és tudunk is kinevelni /elnököt/". A választás eleve hibás volt, az új elnök sem tudta betölteni szerepét, és a súlyos gazdasági hibák és kudarcok után kénytelen volt távozni a termelőszövetkezetből. Ezzel párhuzamosan Deli is egyre tarthatatlanabb helyzetet teremtett maga számára. Agresszivitását csak részben mentheti az akkori gazdasági helyzet. A vezetés stilusára, s így személy szerint rá is jellemző az a kitétel, amely 1960. október 28-án a küldött-gyűlésen hangzott el: "A jövőben a szövetkezeti demokráciát nem minden esetben fogjuk betartani, mert a munkák gyors menete megköveteli az azonnali intézkedést. Ezért még a vezetőségi tagok egy része is csak később fogja megtudni az intézkedést." Nem csoda, ha a tagság úgy érezte, hogy Deli basáskodik fölöttük. Jelemezően, úgy védekezik e vád ellen, hogy munkastilusát "a pártszervezet is örömmel fogadta, de egyes elvtársak, mint X Y, elég rossz szemmel nézett /rám/". Deli az ellene megnyilvánuló ellenszerv egyik forrását a volt elnök személyében látja, s nem is mulasztja el az alkalmat, hogy bünbakként állítsa a közösség elé. Deli vezetési módszeréhez tartozik a könyörtelen büntetés is. Az egyik alapítótag a következőképpen fakadt ki: "Mióta ő itt van, 1950 óta, azóta itt csak mindig büntetnek. De nem tüntetik azt, aki kívülállónak töri a tengerit."

Deli szerint a kemény kéz politikáját az indokolja, hogy "ez a tagság 1959-ben nem úgy beszél a vezetőséggel, mint emberrel". Orvosságként csak a könnyörtelen leszámolást tartja alkalmasnak: "Ezeket ki kell közösiteni!" Egészen komolyan mondta: "Bíróági feljelentést fog alkalmazni ellenük, mert frakciót alakítottak." Ugyanigy próbálták a pártvezetéssel egyetértésben javítani a munkamorált. "Keményebb kézzel kell a munkafegyelem kérdéséhez hozzányulni /mondja az elnök szerint kibővítve a párttitkár/. A türelmi idő lejárt." A tagság passzivitását a főagronómus ellenséges /szövetkezet-ellenes/ magatartásnak bélyegezte, s a súlyos válság nyomán kibontakozó kilépési hullámot is rendkívül egyszerűen és vonalasan intézte el, mondván annak oka az "amerikai rádió hallgatásában, valamint Bálint gazda propagandájában" rejlik. Ilyen szellemben intézett a kilépni szándékozó tagokhoz figyelmeztető, felvilágosító szavakat.

Ne legyünk azért igazságtalanok! A volt főagronómus hibáit könnyű egy évtized távlatából annak fejére olvasni, de az adott gazdasági-politikai szituációban sokkal bonyolultabban vetődtek fel ezek a kérdések. Ma már tudjuk azt, hogy országosan óriási gondot jelentett a munkaszervezés megoldatlansága, a tagság munkához való viszonya, a közös tulajdon megbecsültetése, annak védelme, s szinte mindenütt a hatalmi viszonyok kuszáltsága és tisztázatlansága. Kialakulatlanok, primitívnek bizonyultak az akkor alkalmazott jövedelem-elosztási módszerek, nem volt világos a háztáji gazdaságok funkciója. Ráadásul ekkor folyt a nagy arányú átrétegződés a város és a falu között, az ipari és mezőgazdaság között. A munkaerő-gazdálkodás helyzetét országosan is nehezítette az, hogy termelőszövetkezetek a gépi munka tekintetében a gépállomásokra voltak utalva, mintegy kiszolgáltatva külső erőknél, az illető gépállomások felszereltségének és személyi vezetésének. Annál is súlyosabb volt ez a helyzet, mert tudva lévő az, hogy a mezőgazdaságban néhány napos kiesés is milliós károkat okozhat. E közgazdasági képtelenség természetesen a vezetés gondjait egyáltalában nem könnyítette. Az adott helyzetben tehát kellett a kemény kéz, a vezetés határozottsága. Ez az értékelés azonban nem takarhatja és nem magyarázhatja a basáskodást, a kiméletlenséget. Deli esetében pedig ennek lehattunk tanui. Hibás természetesen a város vezetése is, amely eleinte nem hogy elnézte, de e tekintetben szinte biztatta is.

A kibontakozás jeleként értékelhetjük, hogy a termelőszövetkezet 1960. augusztusában elnöki iskolára küldte Nagy Gábor†, a Zója tsz. tagját. A választás mintegy jelezte a tagság sorában végbement szociális átrétegződést; Nagy Gábor ugyanis középparaszt volt. és csak 1960. februárjában lépett be a termelőszövetkezetbe. Ugyancsak fontosnak ítéltető változás történt a párti kár személyében is. 1961. decemberében rögzíti a jegyzőkönyv, hogy Erdős Gábor párttitkár katonának vonult be, s helyettesként Füri Sándort választották meg. 1962. január 3-án pedig ő lett a titkár. E változások alapján rendítették meg Deli helyzetét.

1962. február 15-én került sor arra, hogy a termelőszövetkezet igazgató bizottsága, tizenhárom taggal megtárgyalja a Deli elleni feljelentés tartalmi bizonyítottságát. A városi tanács mezőgazdasági osztályának képviselője ismertette az osztályhoz beérkezett panaszt, miszerint Deli kihasználva azt az alkalmat, amíg az elnök iskolán volt, megfenyegette a főkönyvelőt 8-10.000 Ft összegű tulfizetést eszközöltetett magának.⁽⁷⁴⁾ A termelőszövetkezet elnöke azt is mondta, hogy noha Delit felszólították a tulfizetés rendezésére, ennek ellenére januárban újabb összeget vett fel /1.500.- Ft/ a tsz. pénztárából. Közben megfenyegette a főkönyvelőt, hogy "Hajdu-Biharból is kinyirja." A XXII. kongresszusra hivatkozva /!/ megállapította, hogy a gazdaságpolitikát csak józan vezetéssel lehet "megalakítani", erre pedig az elnök elvtárs nem alkalmas. Kiderül, hogy a termelőszövetkezet vezetősége is hozzájárult ahhoz, hogy Deli szabálytalanságokat követhessen el, s közöttük egyfajta cinkosságot lehet feltételezni. Végül is így summázhatta Deli véleményét: "A tsz. tagság nem bizik sem ő benne, sem a Varga elvtársba, csak papír által biznak bennük. A szakembereket nem becsülik meg."

A városi tanács képviselője úgy nyilatkozott, hogy "nagyon kellemetlen helyzet folyik ebbe a tsz-be két éven keresztül". Javasolta a fegyelmi eljárás megindítását.

Nagy Gábor fogalmazta meg a legeggyértelműbben a helyzetet: "A tsz. demokrácia nagyon gyengén halad. Deli elvtárs majdnem egyedül vezetett. Ezt az eredményt sokkal kisebb tudással is el lehet érni. Ha a vezetők nem értenek egyet, a vezetés elzúllik." Az egyik vezetősi tag már ezen is tovább jutott, mert szerinte ha

"a vezetőség veszekszik, a tagság azt fogja mondani, hogy nem az aszály miatt kevés a munkaegység /értéke/, hanem a vezetőség vitája miatt". Kitért arra is, hogy nehéz a munkára összaszedni a tagságot, mert augusztus óta nem kapott pénzt. Hasonló elégedetlenséget szült az is, hogy "nincs még a fejadag". "Eladták a búzát az államnak, de a tagságra nem gondoltak e téren."

A városi tanács másik képviselője felelőssé tette a tsz. pártszervezetét is a történetért. Helyesen, szerintre foglalkozni kellett volna a pártvezetőségnek a kérdéssel. Ezt követően megállapította, hogy ebben a tsz-ben elharapódzott a "zsebből való utalványozás". Végül a termelőszövetkezet elnöke szólott: "A felsoroltak Deli részéről 80 %-ban felelnek meg /az igazságnak/. Majd kijelentette, hogy "ilyen légkörben /a tsz-t/ vezetni nem fogja. Véleménye, vagy mind a ketten menjenek el, vagy a D-li. De így tovább nem megy. Ennek az ügynek a rendezését a tagságra kell bízni." (74)

Végül is a jelenlévők nyolc igen szavazattal négy nem szavazat ellenében elfogadták a közgyűlés összehívását. A közgyűlés állásfoglalásának eredményeként Deli Ferenc főagronómus elhagyta a Zója termelőszövetkezetet.

Deli távozásával azonban az elnök helyzete egyáltalán nem erősödött meg, az ügyben magát is annyira kompromittálta, hogy a városi vezetés belátta: neki is távoznia kell. Az elnöki tiszt tulajdonképpen már 1961. szeptember óta függőben volt, Varga Sándor már ekkor kérte felmentését. Nyilván kompromisszumos megoldásként "iskolára" került. Tisztulást azonban ez sem eredményezett, s 1962. március 19-én a közgyűléstől kérte lemondásának elfogadását. A közgyűlés helyt adott kérelmének, utódául Nagy Gábort választotta meg, aki elnökképző iskolán is volt. Az új elnök miután megköszönte a bizalmat, jelezte bevezető szavaiban a Zója tsz-ben uralkodó helyzet súlyosságát. Azzal, hogy őt megválasztották, még nincs rendben minden. - mondotta. Akik hibát követtek el azokkal nehéz dolgozni. Elnöki tisztjét is csak úgy volt hajlandó elfogadni, ha a városi tanács végrehajtó bizottsága minden segítséget megad a közös gazdaságnak. A jelenlévő vb. elnök helytette ezt megígérte, s kérte a tagság segítségét is.

A kibontakozás egyik fontos lépcsőfoka volt a pénzügyi fegyelem megszilárdítása. ennek első lépéseként Fodor György foglalta el a főkönyvelői állás, aki e posztón stabil embernek mutatkozott, noha e beosztás közismerten a legkényesebbek közé tartozott. A vezetés azonban egyéb területeken nem tudott előre lépni. Az 1962. június 4.-i igazgatósági ülésen, ahol jelen volt a városi pártbizottság titkára /Lévai Sándor/, a városi tanács vt. elnöke /Rákos Antal/ és a mezőgazdasági osztály vezetője /Hollós Ferenc/ hangzott el a következő: "A jelenlegi vezetés nem tud kibontakozni elődei hibájából ... A tsz-ben sok olyan történik, ami nem mehet tovább. A tagok hol járnak. hol nem járnak dolgozni." Az elnök egyenlőre megtartotta hivatálát, alkalmatlansága beismeréseként azonban felkérték a jól dolgozó, eredményesen gazdálkodó Vörös Csillag tsz. elnökét Nagy Istvánt, hogy tapasztalatával és tekintélyével segítse a Zója tsz. vezetését. A segítségnyújtást a zárszámadásig tervezték. A patronálás első lépéseként Nagy István június 7.-én ismertette az általa észlelt hiányosságokat, a vezetés rossz minőségét, stb. Fontos változtatásokat hajtott végre a munkaszervezésben, a brigádokat pl. átszervezte. Lépéseket tett a tsz. demokrácia kiépítése irányában, ugyanakkor megkövetelte tanácsainak végrehajtását. Félreérthetetlenül megfogalmazta, hogy a vezetésnek megalkudni nem lehet, ha úgy veszik fel a dolgot, akkor nem kell ide vezetés, nem kell ide, hogy patronáljon valaki, mert ha a vezetés ehhez nem áll hozzá, akkor én is azt mondom, hogy nem jövök, nincs rám szükség." Ezzel egyidőben határozatot hoztak arra is, hogy szükség esetében a Vörös Csillag embereit csoportosítják át a Zójába, a Vörös Csillag munkaegységének értékét fizetve számukra. A kezdeti lendület ellenére néhány hónap múlva Nagy István ott hagyta a Zóját. Igazi okát nem ismerjük, csupán következtetni tudunk azokra. Nagy István a legkritikusabb időszakban, a nyári munkák elején vállalta a segítségnyújtást. Ekkor azonban már keveset tudott változtatni a várható eredményeken. Feltehették a tagság bizonyos passzivitása is, amellyel a másik tsz. elnökét fogadták. Magát a segítségnyújtás gondolatát azonban a városi vezetés nem hagyta elaludni, ami természetes is, hiszen ebben az időben országos akció bontakozott ki: Az erősebb segítse a gyengét mozgalom. A Népszabadság 1962. október 5.-i vezércikke szerint Hajduböszörményből Kókára látogatott el a városi tanács elnökhelyettese, a mezőgazdasági osztály

vezetője és a Dózsa tsz. elnöke, Kövendi István. Arra voltak kíváncsiak, hogy milyen eredménnyel járt itt a fent említett mozgalom. Kövendi részvétele nem volt véletlen, ugyanis a városi tanács őt szemelte ki arra, hogy a Zója tsz.-t patronálja. Személye erre alkalmasnak bizonyult - mint ahogyan a későbbiek bizonyították is - hisz régi agrárszakember volt, ismerte a város gazdasági és társadalmi helyzetét, adottságait. Kétségtelenül előnyére szolgált, hogy tapasztalatokat szerezhetett a magyar mezőgazdaság minden vonaláról, dolgozott állami gazdaságban, közigazgatásban és termelőszövetkezetben. Az idézett Népszabadság vezércikke szerint csak zárszámadás után akarta átvenni a Zója patronálását. Kókán viszont azt a tanácsot kapta, "ha azt akarják, hogy a segítség csakugyan eredményes legyen. akkor ne várjanak egy napot se, kezdjenek azonnal munkához, mert a gyenge szövetkezeteknek most kell a segítség." Akárhogyan is történt, a Zója patronálását Kövendi már október 8-án megkapta, tulajdonképpen másodállásként. Nagy Gábor egyenlőre továbbra is elnök maradt, de a helyzetet maga is úgy értékelte, hogy a szövetkezetnek a segítségre nagy

Ez a koncepció azonban teljesen tarthatatlan volt, s ezt az első számú támogató, a városi tanács vb. elnökének helyettese maga is belátta. "A vezetésen javítani kell". - mondotta. A szerepeket 1962. december 29-én felcserélték, Kövendi lett az elnök, Nagy Gábor pedig elnökhelyettes. Kövendi megtartotta a Dózsa tsz. elnöki tisztségét is. Ez a perszonálunió nem volt véletlen, nagyon komolyan tervezték, hogy a Dózsát és a Zóját egyesítik. Bár a törekvésnek a tagság körében is volt házisa, és elsősorban azoknak kedvezett volna ez, akik a Dózsával szomszédos területeket művelték, a többség azonban az egyesülést ellenezte. Erre valóban nem is került sor. Elsősorban azért, mert az új vezetés a Zója tsz. helyzetét megszilárdította. Rövidesen Kövendi a Dózsa tsz.-t iselhagyta, s teljes energiával a Zója szervezéséhez, gazdálkodásának irányításához látott. A folyamat záróakkordjaként stabilizálódott a termelőszövetkezet párt-szervezeti élete, a párttitkári poszt is. 1964. március 4-én a városi pártbizottság javaslatára került Nagy András a szövetkezet pártszervezetének az élére, míg a korábbi párttitkár, Jánosi Jánosné a pártbizottság munkatársa lett.

E vezetés szempontjából is válságos esztendőök alatt ontakozott ki - tévedéseken és buktatókon keresztül - a termelőszövetkezet üzemszervezete, javadalmazási rendszere és szervezeti felépítése.

A tsz. legmagasabb fóruma természetesen a közgyűlés volt. Érdekes és jellemző az, hogy a lektitrikusabbnak ténylehető időszakban a belső élet irányításában a közgyűlés játszotta a legaktívabb szerepet, nyilvánvalóan azért, mert a legfontosabb többször fórumként kínálkozott a tagok számára vitás kérdéseik tisztázására. A folyó ügyeket a szövetkezet vezetősége tartotta kézben, amely az évente, többször majd később 3-4-szer megtartott közgyűlés közötti időben ülésezett. Feladata volt gondoskodni az egész szövetkezet munkájának zavartalan menetéről. A konkrét irányítás az egyben négy évre választott elnök kötelessége volt. Ha ehhez adszámitjuk azt a tény, hogy az elnöki poszt hányszor, s milyen körülmények között cserélt gazdát, akkor válik világossá, hogy ebben a korszakban miért nőtt meg a szerepe a közgyűléseknek. A vezetőségi tagok számát 13-ról 15-re emelték fel, ezzel is szélesítve annak társadalmi jellegét. Személyi állományát azonban többször cserélték, ami szorosan összefüggött a tsz. belső életének válságával.

A vezetőségi tagok egy-egy munkaterületért külön felelősséggel is tartoznak.

Az ellenőrző bizottság feladata volt a termelőszövetkezet életének komplex ellenőrzése, a vezetőség munkájától kezdve az éjjeli őrök tevékenységének ellenőrzéséig. A bizottság munkáját konkrétan már 1961-ben a következőképpen határozták meg: "A munkafegyelem megfigyelése, beosztás, leltári tárgyakra ügyelni." Létszáma öt fő volt, tagjai külön munkaegységet is kaptak. (78)

A termelőszövetkezet középírányító szervei a társadalmiasított fórumok, a különböző bizottságok voltak: Alapelveként fogadták el, hogy egy személy csak egy bizottság munkájában vehet részt.

A tervkészítő bizottság az éves gazdálkodási tervek kidolgozásáért, annak reális voltaért vállalt felelősséget. Személyi összetétele 1961. szeptember 20-án a következő volt: Deli Ferenc, Maszlag Gábor, Löki Antal, Balogh Endre, Láda Imre, Balogh Sándor, Komoróczi Tibor, Löki Antalné, Török Imre, Bódi Gábor, Fekete Sándor,

Szabó István, Tarcsai József és Gorzsás Márton.

A termelési ágazatoknak megfelelően alakultak a szakmai bizottságok, így az állattenyésztési szakbizottság négy főből állott, elnöke Valádi Imre volt; a növénytermesztő szakbizottság ugyancsak négy főből állott, vezetője Varga Antal volt; a könyvelési szakbizottságnak négy tagja volt, elnöke Fűri Sándor.

A társadalmi tulajdon fokozottabb védelme érdekében 1960. júliusában megalakult a társadalmi tulajdon védelmi bizottság. Ez év augusztus 29-i állapot szerint hét tagból állott, ezek:

Kathi Zsigmond	/1950. aug. 20./
Valádi Imre	/1950. aug. 20./
Nagy József	//1952./
Horváth Márton	/1953./
Török Imre	/1960./
Sóvágyó Imre	/1960./
Erdős András	/1960./

/ A zárójelben lévő számok a belépés évét jelölik./

A bizottság összetételénél tehát vigyáztak arra, hogy a régi és az új tagok egyaránt képviselve legyenek, de mégis a régi tagok legyenek többségben.

A nagy belépési hullám idején létrehozták a leltározó bizottságot, melynek feladata volt a belépő új tagok termelési eszközeinek felmérése.

Jelentőségében a legkisebb volt a tisztaság vizsgáló bizottság, melynek tagjai Balogh Endre, Nagy Gábor, Lőki Antal, Szabó István, Deli Ferenc. Feladata azonban nagyobb volt annál, mint amire a nevéből következtethetünk, hiszen felügyeletet gyakorolt a tanyák, a tanyai gazdaságok felett.

1961. márciusában a következők kaptak az előírásoknak megfelelően függetlenített munkaegységet. Elnök: 86, főagronómus: 83, főkönyvelő: 76, üzemgazdász: 70, kertész: 50, könyvelő 60, másik könyvelő: 50, pénztáros: 35, vezető normás: 39, normás bent: 35, állattenyésztési brigádvezető: 52, állattenyésztők: 61, növénytermesztési brigádvezető: 70, gépcsoport vezető: 74, brigádvezetők: 52,

gépiró és adminisztrátor: 30-30, tanyagazda: 20, éjjeli-
őr: 30, raktáros: 30, mezőrendőr: 30. E bérezésen a párt-
bizottság némi módosítást hajtott végre.

A munkaerő tagolása nagy fontossági kérdés volt a ha-
tékonyabb termelés szempontjából. Vissza kell itt utalnunk
arra az egyesüléskor hozott határozatra, mely szerint a
tagság kivánságára megszüntették, illetve nem vezették be
a brigádbeosztást. Az elv teljes képtelenségnek bizonyult,
ezért párt hónap múlva már arról olvashatunk, hogy a mun-
kákat a brigádszervezet keretében végzik. Különös sullyal
vetődött ez fel a nagy felfejlesztés időszakában, hiszen
a belépők nagy száma, a megnövekedett gazdasági felada-
tok a még ki sem alakult munkaszervezeti kereteket is fel-
borították. 1960-ban, 1961-ben és 1962-ben gyakran lehe-
tünk annak tanui, hogy a vezetőség erőfeszítéseket tesz
a helyes munkaszervezet kialakítására. A többszöri kísér-
let is bizonyítja azt, hogy ennek kialakítása rendkívül
nehézkesen ment. Problémákat okozott az egyes személyek
hovatartozandósága, a tagság laza munkafegyelme, a "lógás",
ahogyan a jegyzőkönyvekben megfogalmazták. A munkaerőhely-
zet bizonytalan volta azt eredményezte, hogy az egyes
munkacsoport vezetők gyakran követtek el egymás sérelmére
hatásköri túllépéseket: "egymás keze alá kaparásznak" -
ahogyan azt olvashatjuk.

Jellemző példaként említhetjük az 1960. évi munka-
szervezeti felépítést, e szerint a növénytermesztésben
32 csapat dolgozott, összesen négy brigádot alkotva. az
állattenyésztésben öt csapat volt, egy brigádba szervez-
ve, a segéd-üzemágban 2 csapat dolgozott. E számok nyíl-
ván mutatják a munkaszervezet rendkívüli széttagoltságát,
amely alkalmat adott a munkafegyelem lazaságára is.

A munkafegyelem megszilárdítása fontos feltétele
volt a közös gazdaság további fejlődésének. Ez viszonyt
annál inkább is nehezebb volt, mert az 1960-as felfej-
lesztés során az adminisztratív eszközökkel beléptetett
kis- és középparasztok - szemben a tsz-t alapító és fenn-
tartó agrárproletárokkal - nem azonosultak a nagyüzem cél-
kitűzéseivel, sőt a kezdeti nehézségeket bizonyos kár-
örömmel is nézték.

Egyre világosabbá vált, hogy a termelőszövetkezeti
tagság munkafegyelme és ezen keresztül a gazdaságos ter-
melés feltételeit csak úgy lehet megteremteni, ha fokozzák
a tagság anyagi érdekeltiségét. A nádudvari Vörös Csillag

tsz. vezetősége már jóval az ellenforradalom előtt felismerte ennek jelentőségét. A nádudvari módszernek a növénytermesztésben alkalmazott formáit úgy lehet megfogalmazni, hogy az a "természetbeni részesedéssel kiegészített munkaegység jóváírás rendszere". A nádudvari módszer a gyakorlatban bevált, megoldotta a munkafegyelem problémáját, nőttek a termésátlagok és csökkent a veszteség. A hagyományos munkaegységre épített új jövedelemelosztási forma a kukoricatermesztésben honosodott meg.

Az állattenyésztésben alkalmazták az eredményességi munkaegységet. E mellett a növénytermesztésben alkalmazták a célprémiumot és a szálastakarmányok betakarításánál a közvetlen terményrészesedést, illetve a részes művelést. A nádudvari módszer okszerűsége és célszerűsége ellenére, bizonyos hibás ideológiai megfontolások miatt csak nehezen tört magának utat. Megtiltották népszerűsítését, sőt azt is, hogy az agrárszakemberek Nádudvarra ellátogassanak.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy e kritikus gazdasági években Hajduböszörményben a régi, korszerűtlen és elavult jövedelemrészesedési módszereket alkalmazták. Hiába kísérleteztek azzal tehát, hogy a városban legjobban gazdálkodó, legeredményesebben dolgozó termelőszövetkezetek /Vörös Csillag, Béke/ normarendszerét, jövedelemelosztási módszereit vegyék át, ezek már nem válhattak be a Zójában. 1961-ben a Vörös Csillag munkaegység rendszerével próbálkoztak, majd egy év múlva átvették a normarendszerét is. Ez elsősorban az állattenyésztésnek ártott, a norma nagy lett, míg a növénytermesztésnél fordítva jelentkezett. A problémákat azonban eleve jelezte, hogy 1961-ben a Vörös Csillagban egy tsz.-tagra 150-200, munkaegység eset, míg a Zójában 300-350. Ez egyértelmű volt a munkaegység devalválódásával.

1962 február 17-én a zárszámadó közgyűlésen hangzohatott ezért el az: "Hallgassák meg a jól dolgozó tagokat, a Vörös Csillag normarendszere nem felel meg a tagságnak." Nem véletlen tehát, hogy a Zója tsz. vezetősége többször foglalkozott a kimagasló munkaegységekkel, s úgy rendelkezett, hogy a jogtalanul beírt munkaegységeket minden esetben le kell vonni. A munkagység értékének csökkenéséről, annak méreteire jellemző, hogy 1961-ben a Zójában egy munkaegység értékét 30 Ft-ra tervezték, a tényleges értéké azonban csak 19.50 Ft lett. Így az a meglehetősen kényelmetlen helyzet állott elő, hogy mindazoknak, akik

előre megkapták évi jövedelmük bizonyos részét, vissza kellett fizetniük a különbözetet.

A javadalmazás eleinte kizárólag természetben történt. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk azt, hogy ez a primitív elosztási forma sok buktatót hordoz magában. A nehéz gazdasági években azonban a termés mennyisége is bizonytalan volt. 1964-ben pl. nagyon sok tsz. tag szükséglet szerint kapott búzát, munkaegységet ugyan-akkor keveset teljesített. Ezért 1962-ben elhatározták, hogy a búzát ugyan szükséglet szerint, de mégis munkaegységre osztják.

Ennek megfelelően azok, akik elég munkanapot dolgoztak, megkapták a fejadagot, sőt a 16 éven aluli gyermekeket is figyelembe vették. Ugyanakkor nem adtak több búzát a szükséges fejadagnál azoknak sem, akik egyébként jogosultak lettek volna arra. Ennek megállapítása különben nagy vihart kavart föl. A tagság 3 q-át követelt, a vezetőség pedig 2,5 q-t javasolt. Keserű kifakadásoknak lehetünk tanúi: "Ha dolgoznak, adják is meg a 3 q-t fejadagnak ... Hogyan lehet az, hogy fejlődünk, többet termelünk ... /és/ mindig kevesebbet-kevesebbet adnak. Ha a fejadagot nem adják meg, a boltból hogyan vegyék meg a kenyeret, amikor még a pénzt se kapják. Ha a tsz. nem tudja a tagságot eltartani, zavarja széjjel".

Amint már szoltunk róla, a gyakorlatban alkalmazott jövedelemelosztási rendszer nem biztosította megfelelően a munkafegyelmet. Később részletesen is szoltunk arról, hogy mennyi gondot okozott, a végső soron milyen károkat eredményezett a tagság laza munkafegyelme. Ezt lett volna hivatva megszüntetni a premizálási rendszer, amelyet azonban az adott keretek között nem lehetett igazságosan megszervezni. A megélhetés alsó határát biztosító jövedelemelosztási rendszeren belül a premizálás eleve túlértékanyá tette a tagságot. Veszélyes tendencia volt, hogy a premizálás érezhetően csökkentette a munkaegység értékét. 1962. áprilisában a párttitkár volt kénytelen leszögezni: "Nem lehet olyat csinálni, hogy a munkaegység értékét kiosztjuk prémium címén". Nem volt véletlen tehát, hogy a premizálási tervet 1962 tavaszán a tagság elutasította, s azt még átdolgozott formájában is "észtelennek, igazságtalannak" beilyegezték.

Az egyik legfontosabb megélhetési forrása volt a

tagságnak ebben az időben a háztáji föld jövedelme. A háztáji föld nagysága a munkaegység teljesítésének mértékétől függött. 180 munkaegység teljesítése után lehetett valaki igényjogosult egy kh. háztáji területre. Haz ez alatt volt a munkaegység, akkor csak felét kaphatta meg. A háztáji föld nagyságába beleszámított a tag szőlőskertje is, vagyis annak hiányával mérték ki a termelőszövetkezetben a háztáji területét. Ez különösen a bodaikat érintette érzékenyen, akiknek hközismerten voltak szőlőik. Ez a kérdés 1962 folyamán többször felmerült, s mintegy áthidaló megoldásként a vezetőség azt a határozatot hozta, hogy loo négyyszögöl szőlő után, ha a tag 80 kg kukoricát beszállít a tsz-nek, akkor a szőlőterület beszámításától eltekintenek, s teljes háztáji területet mérnek ki számára. Természetes az, hogy ez még feszültséget eredményez, és számolni kellett bizonyos ellenállással. A "bodasiak is azért nem jönnek, mert szőlőjük van, háztájit úgy sem kapnak."

Másik oldalról megjegyzendő az is, hogy előfordult, amikor a háztáji területt kimérték utána a tagok nem dolgoztak a közösben, hanem a háztájit művelték.

A rossz munkaszervezési módszerek, a primitív jövedelemelosztás és általában az elérhető jövedelem alacsony volta a tagság munkához való viszonyát nagyban rontotta, nagy arányokat öltött a munkában való meg nem jelenés, a hanyagság, a nemtörődömség, sőt a szándékos károkozás is. Az e kor jegyzőkönyveit végigolvasva, lépten-nyomon találkozhattunk azzal a megállapítással, hogy a tagság "nem dolgozik", a "munkából nem veszi ki részét", a munka "nagyon lassan halad".

E helyzeten a termelőszövetkezet vezetősége idegen munkaerő segítségével igyekezett változtatni. A diákok munkájának igénybevétele ekkor már természetes gyakorlatnak számított, de e nehéz években igénybe vették a munkások fizikai erejét is. 1960. június 16-i jegyzőkönyv szerint már több vállalatától ajánlottak fel segítséget, de elhangzott az a kívánság is, hogy az iparosokat is segítségül kell hívni. Jellemző módon, idegen termelőszövetkezetek munkaerejét is igénybe kellett venni -a. Dózsáét, a Vörös Csillagét. - de ekkor már javadalmazni kellett őket, mégpedig a saját termelőszövetkezetükben honos

rendszer szerint. Különösen ez az utóbbi váltott ki a Zójában ellenérzést, s a segítségnyújtás ezen módja ellen a tagság tiltakozott: "A tagság hallani sem akar idegen munkaerőről. Pedig tagságunk a betakarítási munkát nem tudja elvégezni."

A nagy belső feszültségek a munkaerő, a tagság vándorlásának irányában is hatottak. Érthető módon a tagság olyan termelőszövetkezetekbe kíváncszott, ahol jobb viszonyok uralkodtak. Érdekes jelenség, hogy egy-egy gazdasági év sikere vagy sikertelensége Hajduböszörmény termelőszövetkezeteiben valóságos vándormozgalmat támasztott volna - ha ezt a városi tanács engedi. A tanács a vándorlást 1961-ben átmenetileg kénytelen volt felfüggeszteni. A Zója pl. az 1960-as esztendő elfogadható eredménnyel zárta, mire a Vörös Csillagból legalább a fele tagság át akart jönni a Zójába, mivel az jobb volt ... 1961-ben viszont már fordítva alakult a helyzet, a Zója tagsága kíváncszott a Vörös Csillagba! 1962-ben is többen kérték átlépésüket a Dózsa termelőszövetkezetbe. Nyilvánvalóan bizonyítja ez azt is, hogy kialakult közösségről nem beszélhetünk, a tagság gondolkodás nélkül hajlandó faképnél hagyni termelőszövetkezetét a pillanatnyi jobb reményében.

A sikertelen esztendők hatására nőtt a kilépni szándékozó tagok száma is. A kilépési hullám 1962-ben érte el tetőpontját, ekkor egyedül a Zójában 72 kilépési kérelmet tartottak nyilván. Ennek több oka is volt! Az 1959-1960-ban beszervezett tagok három év elteltével sem találták elfogadhatónak a szövetkezet által biztosított életlehetőséget, nem bíztak a vezetőségben és magában a szövetkezetben sem. De miért éppen 1962-ben jöttek erre rá? A magyarázat a következő: A felfejlesztés éveiben az agitátorok házi használatra, félhivatalos jelleggel úgy tájékoztatták őket, hogy három esztendő után kiléphetnek a termelőszövetkezetből. A három év pedig 1962 december 31.-én járt le. A kérvények mindegyikében találkoztunk a fenti érveléssel, s nyomatékként még betegsége, öregsége vagy "számításomat nem találtam meg" érvre hivatkoznak.

A kilépések engedélyezéséről természetesen szó sem lehetett, különösen arról nem hogyan a tag földjével együtt lépjen ki. "A vezetőség az ilyen hangokat szerelje le", s

tudassa a tagsággal, hogy "földet vissza nem adunk" - foglalt állást a párttitkár. "Nem azért szerveztük a tsz-t, hogy felbontsuk." - mondotta ugyancsak ő 1962. április 2.-án. A kilépési hullám hatására három tagu bizottságot is szerveztek, akiknek feladatuk volt "elbeszélgetni" a kilépni szándékozókkal. A párttitkár azonban elismerte, hogy a rossz hangulat oka az, hogy a "kenyere egyes tagoknak nincs meg." Az elnök is úgy fogalmazott, hogy a "mult évben is be lettek csapva, sőt még most is van /1962. június 4/ olyan tag, akinek a fejadagja nincs biztosítva. Sőt a tagság 1961. augusztus 20. óta sem pénzt, sem terményt nem kapott - hangzott el 1962 januárjában.

Különösen a növénytermesztés miatt, de a termelőszövetkezet egésze szempontjából is nagyon fontosnak bizonyult a tsz. tulajdonában lévő földterület megfelelő kihasználása, illetve a szétszórt földek célszerű összevonása. A nagy felfejlesztés hónapjaiban ugyanis többen léptek be olyanok a termelőszövetkezetbe, akiknek földterülete más határterületeken, illetve nem is Hajduböszörmény határában volt.

A szakmai vezetőségi ülés 1961. áprilisában ezért úgy határozott, hogy a szétszórt földeket pontos nyilvántartásba kell venni. A szétszórt földeket a területileg szóba jöhető termelőszövetkezeteknek adták bérbe, illetve ha a partner olyan helyzetben volt, akkor önkéntes földcserével oldották meg e problémákat. Így kötöttek 1962-ben területi szerződést egy hajdunánási és egy balmazújvárosi termelőszövetkezettel.

A balmazújvárosiakkal viták voltak. Erre az adott alkalmat, hogy több - a balmazújvárosi határban földdel bíró paraszt lépett be a Zója termelőszövetkezetbe. Földjeik helyett /összesen mintegy 25hold/ a balmazújvárosi Vörös Csillag termelőszövetkezet Hajduböszörmény határába eső területéből kértek kártalanítást.

Legkomolyabb vitája a Zója termelőszövetkezetnek a hajduböszörményi Dózsával alakult ki. Mintegy 124 kh. területről volt szó, amelyet a városi földrendező bizottság tévesen adott át. a Zója elnöke tévesen vett birtokba. E döntést a Dózsa megfellebbezte, s a földrendező bizottság számára ^{terület} dülöt át is adott. E területet a Zója tsz. már szerződött terményekkel vetette be, s ezért az volt

a kérése, hogy a folyó 1960-as gazdasági évben az még maradjon meg kezelésében.

A mezőgazdaság kollektivizálása idején és az azt követő nehéz esztendőkből a termelőszövetkezetek ország-szerte fokozott mértékben voltak ráutalva a Magyar Nemzeti Bank által folyósított hitelekre. Ez természetes, hiszen saját pénzállomány nagyon kevés volt, s ezért az üzemszervezet vitele, a beruházások létesítése terén a bank támogatása nélkül nem tudtak volna tovább lépni. A hitelpolitika és a pénzgazdálkodás az egész termelőszövetkezeti mozgalom számára az egyik kulcspontot jelentette. Általában két magatartásformát különböztethetünk meg e téren. Az egyik típus a felelőtlen hiteligenylés és felvétel volt, amely a termelőszövetkezetek eladósodását és gazdasági csődjét eredményezte, a másik pedig óvakodott a hitelektől, s ha csak lehetett nem vette igénybe a bank segítségét. Ez utóbbinak a gyökere nyilván abban a keserű kisparaszti tapasztalatban rejlett, amelyet a magyar parasztságnak a kapitalizmus egy évszázada alatt bőven volt alkalma szerezni.

Egyik magatartásforma sem bizonyult jónak. A felelőtlen hitelgazdálkodás rossz mivolta nyilvánvaló, de ugyanilyen káros a hitelektől való indokolatlan tartózkodás is. Ez utóbbi jelentékenyen csökkent az elérhető növekedési rátát, s visszaveti a termelőszövetkezet fejlődését. A termelőszövetkezeti mozgalom és a Magyar Nemzeti Bank kapcsolatában határozottan károsnak bizonyult az az elvben talán helyeselhető - a gyakorlatban azonban be nem vált elv - hogy a bank a hitelfolyósítás jogcímén és kihelyezett tőkéjének érdekében ellenőrzést gyakorol a termelőszövetkezetek gazdálkodása felett. A buktató elsősorban abban állott, hogy a pénzügyi szakemberek nem értettek a mezőgazdasághoz, nem láthattak bele a termelőszövetkezet lehetőségeibe; még kevésbé ítélték meg az emberek képességeit, rátermettséget. Így lépten-nyomon az a felemás, furcsa helyzet állott elő, hogy a MNB sokszor indokolatlan aggályoskodásával és hozzá nem értésével akadályozta a szövetkezetek üzemvitelét, s így - szándéka ellenére - annak gazdaságossága ellen hatott. ⁽⁷⁹⁾

Nem véletlen, hogy a Zója termelőszövetkezetben is úgy látják, hogy az "MNB valóságos ellenségesen viselkedik a termelőszövetkezettel szemben". Hitelfelvétel esetén

a tagok és a vezetőség is felszisszentek, mert tudták, hogy az egész sor Főtitkarsággal fog járni.

Ennek ellenére természetesen rá voltak utalva a hitelek felvételére, s annak visszautasítása - eltekintve most attól, hogy az eleve lehetetlen volt - a gazdaságossági optimum szempontjából is káros következményekkel járt volna.

Az 1960-as esztendő hitelgazdálkodását a következőképpen tekinthetjük át:

I. Beruházási hitelek

1. Állomány 1960. jan. 1-én	474.526 Ft
2. Folyósítás	756.946 Ft
3. Visszafizetés	19.640 Ft
4. Elengedés	36.248 Ft

II. Összes hitel együtt

1. Állomány 1960. jan. 1-én	1.859.407 Ft
2. Folyósítás	3.835.682 Ft
3. Elengedés	36.278 Ft
4. Hitelállomány	
1960 dec. 31.-én	3.938.218 Ft

/ A felhasznált forrás hiányos, ezért a pénzgazdálkodásról nem adhatunk pontos képet./

A Zója termelőszövetkezet szántóföldi művelésbe volt táblái - mint már említettük - tápanyag-szegény területek voltak. A megfelelő termés biztosításához ezért a rendszeres talajerő utánpótlás elengedhetetlen volt. A szervezetrágya mellett mind nagyobb szerepet kapott a műtrágyázás is. Ehhez azonban jól kellett ismerni a talaj összetételét, ezért 1960-ban a legelső teendők egyike volt, hogy az OMMI talajlaboratóriumával 3100 kh-t vizsgáltattak meg.

Csupán példaként említjük, hogy 1960-ban nitrogén műtrágyából 1105 q⁺, kálitartalmából 100 q⁺, fosztortartalmából pedig 814 q-t használtak fel. Szervestrágyát 83.200 q-át terveztek, de mindössze 45.000 q-t tudtak kiszórni a mintegy 300 kh területre. Annak lehetünk tanúi, hogy a további években mind jelentősebb szerepet kap a műtrágyázás.

Az 1960-as gazdasági beszámoló adatai alapján a Zója földterülete a következő művelési megosztást mutatja:

összes területe	3.205 kh
<u>ebből</u> háztáji	557 kh
Közös gazdaság	2.648 kh
<u>ebből</u> szántó	2.369 kh
szárazművelésű	2.369 kh
rét	53 kh
legelő	160 kh
nincsen művelés alatt	65 kh
aranykorona érték	41.665

A növénytermelés vetésszerkezete természetesen az első években a felfejlesztést követően is hagyományos volt. Ennek megfelelően a gabonaneműek és a kukorica szerepelt az első helyen.

A Zója termelőszövetkezet növénytermesztése 1963-ban		
kenyérgabona	563 kh	24,5 %
takarmánygabona	817 kh	35,3 %
szálastakarmányok	225 kh	11,5 %
cukorrépa	200 kh	8,6 %
olajosnövények	162 kh	7,0 %
hüvelyesek magnak	131 kh	5,7 %
burgonya	8 kh	0,03 %
textilnövények	41 kh	1,6 %
dohány	23 kh	1,0 %
egyéb	130 kh	3,6 %
ugar	20 kh	0,9 %
Összesen:	2.369 kh	100 %

A tagság így sem volt megelégedve az üztemtervvel, mert még mindig kevésnek találta a kenyérgabona vetésterületét. 1962. júliusában az egyik vezetőségi tag kifogásolta, hogy miért vetettek kapás lucernát, helyette búza kellett volna vetni. Érthetően az 1963-64-es években a gazdálkodás előterében a kenyérgabona vetésének és betakarításának a kérdése állott. A magyar fajták /Bánkúti, Petődi/ mellett mind gyakrabban felbukkan a külföldi fajta, ebben az időben a bezosztaja szovjet fajtával kísérik. 1963-ban a kevésbé helytálló tervezés miatt a tervezett 93 vagon kenyérgabona helyett mindössze 43 vagon termett. ezért 1963. őszén még gondosabban tervezik meg a kenyérgabona vetését. 1028 kh-on

ermeltek gabonaféléket, ebből kenyérgabonát 882 kh-cn '1960-ban 817 kh. volt!/. A vetés+erv külön érdekessége iz, hogy a Réten /kötött talaj/ a hagyományos növényt. a rozst termelték.

A termelési szintre jellemző volt a nagymértékű termésingadozás. Az alábbi táblázatban az 1959-es és az 1960-as termésátlagokat hasonlítjuk össze:

növény	1959	1960	terület+ 1960-ban kh- ban
	termésátlag		
őszi buza	13 q	11,55 q	550
rozs	-	9,15 q	13
ősziárpa	15,9 q	14,5 q	58
tavasziárpa	9,5 q	12,32 q	85
zab	12,7 q	5,68 q	36
kukorica	15 q	12 q	638
burgonya	60 q	62 q	8
cukorrépa	175 q	176 q	200
napraforgó	9 q	?	150
mák	3 q	4,7 q	12
rostkender	31 q	22 q	41
dohány	10 q	10 q	23
étkezési borsó	14,9 q	12 q	25
takarmányborsó	14,9 q	10,2 q	56
bab	-	4 q	50
lucernamag	4 q	0,4 q	50

A gabonafélék betakarításában a gépesítés mértékétől függően egyre inkább a gépi aratás dominált. A betakarítás jellege a gépesítés fokát is mutatja. 1960-ban a mintegy 850 kh. gabonavetésből 120 kh. ősziarát, 85 kh. tavasziarát és 36 kh. ősziarát /tehát a vetésterület 28 %-át! / aratták géppel. Még 1962-ben is mindössze két aratógépje volt a termelőszövetkezetnek. Ennek megfelelően az ÁMG. két arató-cséplőgépjét, egy aratógépjét, sőt a szakiskola gépi segítségét is figyelembe kellett venni. Ekkor 69 aratópár kézikaszával végezte a betakarítás jelentős hányadát. 1963-ban azonban már csupán 46 kh-on végeztek kézikaszás betakarítást. A következő gazdasági évben 1110 kh. került learatásra /borsóval együtt/. Ebből mindössze 97 kh-on vették igénybe a kézi munkaerőt /alig 9 %-án! /.

A betakarítás mellett sokáig súlyos gondot okozott a megtermett mag megfelelő tárolása is. Ezért parasztgazdák raktárait, kukoricagóréit bérelték, hogy megfelelő védelmet biztosíthassanak a terménynek.

Az őszi betakarítást a felfejlesztést követő években kézi erővel végezték. Ezért aztán az őszi munkák esetenként nagyon elhúzódtak. Sem a kukorica törés, sem a cukorrépa ásás nem fejeződött be időben. Érthetően, a kukorica törés meggyorsítása érdekében tűnik fel először a Zója termelőszövetkezetben a premizálás, mint ösztönző módszer. Erre azok a tapasztalatok is serkentették a vezetést, amelyet az előző években szerzett. Így 1961-ben még januárban sem törték le a kukoricát, a csutkavágást pedig március 7.-én sürgetni volt kénytelen a termelőszövetkezet vezetősége.

A Zója termelőszövetkezetben a felfejlesztés időszakától jelentős volt a zöldségtermesztés. Külön kertészeti csoportot szerveztek, amely ezen az intenzív munkaterületen dolgozott.

A Zója tsz. legjelentősebb üzemágává fejlődött az állattenyésztés. Ennek hagyományai voltak a termelőszövetkezetben, s mindjárt a felfejlesztés időszakában megbecsülendő eredményeket értek el. 1960. októberében úgy emlékeznek meg a Zójáról, mint olyan gazdaságról, ahol - egyedül a városban - teljesítették az állattenyésztési tervet.

Ennek megfelelően alakult az állattenyésztés bevétele is:

tervezett: 187.735 Ft

tényleges: 222.562 Ft

Az állattenyésztés szerkezete természetesen ebben a korai szakaszban teljesen hagyományos volt, s ennek megfelelően minden állatnemet megfelelő szerephez juttattak az üzemtervekben. Ez a szemléletmód lassan átalakult, s mind gyakrabban olvashatjuk a jegyzőkönyvekben a minőség irányába mutató követelményeket. Először a lóállomány selejtezését sürgették, amely azonban nem járt együtt az igavonó állatok lebecsülésével. Ellenkezőleg: ekkor azt a követelményt fogalmazták meg, hogy "a lóállomány megbecsülését fokozni kell a jövőben, mert ebben az évben is hasznát vettük a lovaknak". Ezt követte a szarvasmarha állomány feljavítása, noha itt először a külterjes tartásmóddal kísérleteztek, még 1963-ban is így summázták tejtermelési tapasztalataikat a vezetők: "a fejős teheneket kihajtottuk a pródi legelőre, hogy majd ott is meg tudjuk tartani ezt a tej mennyiséget, de ez nem sikerült. Napi 100 liter tejet tudunk csak behozni és a tehenek is kevesebb szűlyűk lettek." Panaszkodnak amiatt is, hogy az állomány TBC-és. 1960-ban 60 db nagylegelő lovát, 10 db kislegelő csikót, 65 db nagylegelő szarvasmarhát és 50 db kislegelő borjut hajtottak a legelőre. Ehhez még a 2000-es létszámu juhnyáj is társult. A kezdeti években előnyben is részesítették a juhokat, mert a "juhászat a legmegfelelőbb, ez a legigénytelenebb állat". Már a felfejlesztés időszakában tervszerűen emelték a juhok számát. Ennek megfelelően Fehér Pál és Fehér András, továbbá Oláh Mihály volt magatartó juhászokkal, ekkor már a Zója tsz. tagjaival megállapodást köt a vezetőség, hogy az előbbieket 34 db anyajuhot, 6 db éves bárányt, továbbá 32 db éven alulit, az utóbbi 135 db felnőtt juhot, 60-70 db bárányt adnak át a termelőszövetkezetnek. Hasonló megállapodás jön létre Széll Mártonnal is, aki 86 db felnőtt juhot és 60 db bárányt adott át a közös gazdaságnak. Az átadott állatokért kg-ként 7-9 Ft-ot fizetett a tsz. A juhászok úgy látszik nem kaptak kellő szabályzatot, mert csakis így kerülhetett sor arra, hogy 1962. júniusában meghatározzák, hogy az alapszabály szerint 5 db juhot tarthatnak - szaporulatával - a

közös nyájban. A sertéstartás mindig számos gonddal járt együtt a Zójában is. noha megfelelő állománnyal rendelkeztek. Alkalmatlan épületekben nevelték az anyakocákat és a szaporulatot egyaránt. Többször kifogásolják a szakemberek az állatok elhelyezését, gondozását. Még 1964-ben is így fogalmazhatott Dr Tóth András állatorvos: "A kocaszállás szaporítás céljára alkalmatlan. Az épület elhanyagolt, kifutója nincs, a kocák hasig érő sárban vannak A kutricák szűkek, alacsonyak, levegőjük állandóan szennyezett Az új szerfás fiaztató csak nyári időnyben alkalmazható, nem lehet téliesíteni." Érthető, ha a malacok nagy százaléka felnevelési és egyéb betegségekben elhullik.

Ebben az összefüggésben is érthetővé válik, hogy a termelőszövetkezet egyik legsúlyosabb gondja volt a felfejlesztést követően a megszaparodott állatállomány célszerű elhelyezése, az építkezések. Ezért aztán már 1961-re egy 50 férőhelyes szarvasmarha istálló, 200 férőhelyes sertéshizlalda, egy 25 férőhelyes fiaztató megépítését tervezték. A terveket részben valósíthatták meg, de a helyzetet az sem oldotta meg, hogy sorra javígtatták, alakígtatták át a régi épületeket. Egyik ilyen határozatból világosan kiderül az a halmozott gond, amit az állatok téli elhelyezése okozott. 1964. augusztusában a soronkövetkező munkálatok ezek voltak: a Gál tanyán a mesterséges borjunevelő átalakítása, Földesi tanyán juhodány építése, ugyanott a ló-istálló javítása, a fiaztató átalakítása, a Kányási tanyán a borjuistálló átalakítása.

Az állattenyésztés területén hasonlóan súlyos problémákat jelentett a kezdeti időszak takarmányhiánya. 1960-ban a vetőmagot is felhasználták takarmányozás céljára. 1963.-ban felvetődik a kukorica visszavásárlásának terve is, hogy így a tagoktól visszaszármaztatott takarmánnyal biztosíthassák az állatok takarmányozását. Éppen ezért többször is napirenden volt a takarmánnyal való takarékoság, illetve az állatgondozók takarmánnyal való helytelen gazdálkodása. 1960. őszén a Városi Rendőrkapitányság átiratában is ez áll: "Megállapítottuk, hogy a csoport szálaltakarmány tekintetében nagyon rosszul áll ... mégis nagymérvű pazarlás tapasztalható e téren." A takarmányosok megfigyelmezése, mint követelmény, vissza-visszatérő probléma maradt. 1964. őszén a

vezetőség egymás között felosztja az etetés ellenőrzésének feladatát, jelezvén ezzel az e téren mutatkozó súlyos hiányosságokat.

Az állattenyésztés gondjait a szakszerűtlenség és a szakismeretek hiánya is fokozta, amelyből számos kár származott. 1960-ban a legelőre hajtott juhok 30-35 százaléka sántult le, a malacok satnyák, nem fejlődnek. 1962-ben a juhok gyapjuhozama került veszélybe a helytelen takarmányozás következtében. Szerinte állandó gondot jelentett a baromfigondozók szakismeretének hiányából adódó elhullás, veszteség. 1960-ban az állatorvosi feljegyzés szerint az állomány 50-60 %-a nem tud járni csontlágylás következtében. Ezért aztán nem is véletlen a 60 %-os kár. Hiába volt tehát a felfejlesztést követő években a vezetőség baromfitenyészet kialakítását célzó erőfeszítése addig, míg megfelelő szakismeretekkel rendelkező gondozók nem dolgoztak, illetve míg a feltételek hiányoztak, kellő eredményt nem mutathattak fel. Már a tervszerűsége vall az a döntés, amikor 1964-ben elhatározás született a pulykatenyésztés meghonosítására. Ekkor 5.000 db napospulyka vásárlását tervezik, mert "félmillióval növelné jövedelmünket".

Az állatállomány gyarapodás 1959-1963 között

Megnevezés		1959.	1960.	1963.
Szarvasmarha		119	241	161
Ebből:	tehén	18	45	47
	üsző	32	32	?
	előhasu üsző	8	29	?
	növ. bika, tinó	61	20	?
	3 hónaposig borjú	-	18	?
	hízómarha	-	97	?
Ló összesen:		18	118	66
Ebből:	csikó	1	5	-
Sertés összesen:		97	891	601
Ebből:	tenyészkoca	19	114	55
	kan	1	18	?
	süldő	77	309	?
	hízó	-	450	?
Juh összesen:		993	1399	1213
Ebből:	anyajuh	317	337	?
	árány	18	32	
Baromfi:		-	9126	?
100 kh. szántóra jutó számosállat:			?	13,1

Hajduböszörmény termelőszövetkezetei a 100 kh-ra jutó számosállat aránya szerint 1963. évben		
1./	Kossuth Mg.TSz	19,6 db
2./	Vörös Csillag Mg.TSz	16,8 db
3./	Ságvári Mg.TSz	16,6 db
4./	Dózsa Mg. TSz	15,9 db
5./	Béke Mg. TSz	14,0 db
6./	Zója Mg. TSz	13,1 db
7./	II. Kongresszus Mg.TSz	12,7 db

Érintőlegesen szoltunk arról, hogy a Zója termelőszövetkezet a felfejlesztés időszakában csupán egyetlen erőgéppel rendelkezett, amelyet a körábi közösségtől örökölték. 1960-ban tehát a kisparaszti gazdaságok termelőeszközeivel kellett a termelést beindítani. Ez gyakorlatilag úgy zajlott le, hogy az új belépő tag termelőeszközeit, állatállományát leltárba vették, s kevés ellenszolgáltatás fejében a közösség tulajdonába került. Ha tehát az új tagok vonakodtak átadni az eszközeiket, akkor a soronkövetkező munkákat akadályozták meg. Napirinden voltak ezért azok a döntések, amelyek sürgették a még kint lévő szerszámok, szekerek, lovak beszállítását, behozatalát. Még 1961. januárjában is foglalkozott e kérdéssel a termelőszövetkezet vezetősége. A tagok eldugták jó gazdasági felszereléseiket, s a használtat, az órskát adták a közös gazdaságnak. Arra is van példa, hogy rendőri segédlettel kellett beszállítani a felszerelést. Eközben az olyan fenyegetések sem hiányoztak, mint ez: "Ha mi megyünk /a gazdasági felszerelésekért/, akkor nem kap érte semmit /a gazdája/!"

Az első esztendőkből megfelelő arányban számítani kellett a vezetőségnek a kézi munkára. Mind az aratásban, mint az őszi betakarításban, mind a szántás-vetés közben nagy szükség volt ekkor a kézi erőre. "Amíg a kampány-munkák folynak, addig a vasárnapi szántás és vetés kötelező!" - fogalmazták meg az erre vonatkozó határozatot 1960. októberében.

A gépcsoport létrehozása tehát létkérdésként vetődött fel a Zója esetében is. A géppark beállítása azonban csak lassan haladt előre. (80)

1964. őszére már a következő gépeket szerezték be a közös gazdaság számára:

- 2 db RS 09-es erőgép
- 4 db Zetor K-25-ös erőgép
- 2 db Super Zetor erőgép
- 4 db Utos 45 erőgép
- 2 db DT 54-es erőgép
- 5 db G 35-ös erőgép
- 1 db UE 28-as erőgép

Hajduböszörmény termelőszövetkezeteinek gépesítési
mértéke 1963-ban

Termelőszövetkezet neve:		traktor állomány	egy traktor egységre jutó szántó
1./	Kossuth Mg.TSz	18 db	101 kh
2./	Zója Mg.TSz	19 db	113 kh
3./	Dózsa Mg.TSz	33 db	117 kh
4./	Vörös Csillag Mg.TSz	47 db	127 kh
5./	Ságvári Mg.TSz	9 db	194 kh
6./	Béke Mg. TSz	17 db	232 kh
7./	II. Kongresszus Mg.TSz	14 db	256 kh

Az átmeneti nehézséget elsősorban a Gépállomás gépeinek igénybevételeivel oldhatták meg, noha - mint már szóltunk is róla - a gépállomás munkájával szemben számos kifogás merült fel. Jogosan vetődött fel az igény 1962. szeptemberében: "A jövőben az ÁMG. munkáját mellőzni kellene és a saját gépjeinkre támaszkodjunk, mert az ÁMG. nagyon sok forintot visz el." Egy nagyon figyelemre méltó megjegyzés is elhangzott ekkor a főagronómus részéről: "Az a baj, hogy az ÁMG. főmérnökének a Vörös Csillagba 1 kh. háztájit adtak, és a jó gépeket odaviszik." Világosan kirajzolódott az a tény, hogy a gépállomást, mint gazdasági szervezetet túlhaladta a mezőgazdaság fejlődése. A Zójában is keresték a célszerűbb megoldást. Igy vetődött fel a géptársulás gondolata, amely lehetővé tette, hogy a Zója és a Dózsa tsz-ek közös programmal vegyék igénybe meglévő gépparkjukat. E társulás 1963. március 1-től az év végéig létezett, működött, s miután betöltötte szerepét, feloszlott. Ettől kezdve külön-külön is rendelkeztek a szóbanforgó tsz-ek megfelelő gépparkkal.

A gépcsoportnál is megtaláljuk azokat a kezdeti nehézségeket, mint amelyekkel a növénytermesztés és az állattenyésztés területén találkoztunk. Itt is elsősorban a szakértelem hiányzott. A gépek karbantartása hiányzott, üzemeltetés közben derültek ki a kisebb-nagyobb hibák. 1962. áprilisában a főagronómus így fogalmazott: "A gépek nagy része csak meg van kenve, de kijavítva nincsenek. A motorokkal sok baj van." Máskor megállapítják, hogy a "tsz. gépein nem megfelelő szakemberek dolgoznak. Ha ebben nem történik intézkedés, úgy az új gépek a jövő évben már javítás alá kerülnek."

Először egy megfelelő gépműhely biztosítása volt a termelőszövetkezet feladata. Csakhamar kinőtték a régi, szűk helyiséget. De gondtal járt az üzemanyag biztonságos és célszerű tárolása is.

"Sokszor üzemanyag hiány miatt az erőgépek leállnak," - panaszkodnak a reszortfelelősök 1964 őszén. Az alkatrész beszerzést, ami nagy jártasságot igényelt, a gépállomás szakemberének megbízásos foglalkoztatásával oldhatták meg, amiért külön díjazást biztosítottak részére. Ekkorra már súlyos kiadást jelentett az, hogy a tsz. tulajdonában lévő gépeket sorra javítani kellett. 1964-ben az első nyolc hónapban 211.157 Ft-ot fizettek ki javítás címén. Előrevetíti árnyékát tehát egy korszerű, szakemberekkel ellátott műhely megépítésének szükségessége.

Néhány kisiparost is foglalkoztatott a termelőszövetkezet. Ezek először saját műhelyeikben dolgoztak. Még 1962. nyarán sem költöztek ki a tsz. majorba, szerszámaikat sem akarták leadni a tsz-nek.

A Zója termelőszövetkezet jövedelem-elosztási mód-
szérének áttekintése előtt vizsgáljuk meg az adott kor-
szakban a termelőszövetkezet tagságának összetételét és
a közös munkában résztvevők számarányát.

A Zója TSz. tagságának alakulása
1960-1963. között (81)

állapot megnevezése	1960. június	1960. december	1963.
családok száma	408	405	361
tagok száma	503	514	462
ebből nő	175	189	?
közös munkában részt vesz	359	397	?
családtagok száma	12	12	?
vagyoni állapota a belépéskor:			
földnélküli	56	52	?
3 kh-ig	105	105	?
3-8 kh-ig	145	145	?
8-15 kh-ig	79	79	?
15 kh feletti	23	23	?

Érdeemes külön is kiemelnünk az 1960-ban belépett paraszt családok főbb statisztikai mutatóit:

A belépett családok összes földterülete:

2063 kh. ebből: szántó 2059 kh.

E családok közöcsbe vitt állatállománya:

 szarvasmarha: 15 db

 ló: 130 db

 sertés: -

 juh: 304 db

A jövedelemelosztás általános elve továbbra is akár csak országsherte a munkaegység volt. Nagy hibának bizonyult azonban, hogy vezetőink mereven ragaszkodtak azok-

hoz a jövedelemelosztási formákhoz, amelyek az 1950-es években megfeleltek ugyan, de pontosan a nagyarányú fejlesztés miatt elavultak.

A jövedelemelosztás helytelen módszerei nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a termelőszövetkezeteink helyzete válságosra fordult. Ha konkrétan a Zója termelőszövetkezet gazdálkodásának főbb mutatóit vizsgáljuk láthatjuk, hogy a növénytermelés, az állattenyésztés, s ennek megfelelően a jövedelem a tanulmányozott időszakban csökkenő tendenciát mutat. A mélypont 1961-1962 volt, a következő évben már bizonyos javulásnak lehetünk a tanúi.

Táblázat a Zója tsz. gazdálkodásának főbb mutatóiról 1960-1963 között (82)

A növénytermelés halmozott termelési értékének alakulása. Termelési érték 100 Ft-ban.							
1960.		1961.		1962.		1963.	
Ft.	%.	Ft.	%.	Ft.	%.	Ft.	%.
6.541	100	6.378	98	6.922	105	8.403	128

Az állattenyésztés halmozott termelési értékének alakulása. Termelési érték 1000 Ft-ban.							
1960.		1961.		1962.		1963.	
Ft.	%.	Ft.	%.	Ft.	%.	Ft.	%.
2.430	100	2.191	91	2964	122	2.551	105

A termelőszövetkezet jövedelmének alakulása.

Egység: 1000 Ft

1960.	1961.	1962.	1963.
5.456 Ft.	2.927 Ft.	4.548 Ft.	5.882 Ft.

Egy tagra eső részesedés, egysége: Ft.

1960.-ban: 7.985.- Ft.

1961.-ben: 4.045.- Ft.

1962.-ben: 7.302.- Ft.

1963-ban: 10.540.- Ft.

A Zója termelőszövetkezet helyzetét a város többi termelőszövetkezetéhez viszonyítva a következő táblázat mutatja

Hajduböszörmény termelőszövetkezeteinek összehasonlító táblázata; az egy tagra eső jövedelem tekintetében, ha a Zója tsz. eredményét 100 %-nak vesszük: (83)

Termelőszövetkezet neve:	1960. %	1961. %	1962. %	1963. %
Zója	100	100	100	100
Béke	98	156	90	97
Dózsa	88	139	133	90
II. Kongresszus	119	139	54	80
Kossuth	120	196	155	94
Ságvári	146	171	114	76
Vörös Csillag	146	200	187	141

A D I N A M I K U S F E J L Ő D É S

É V T I Z E D E

/1965-1974/

A felfejlesztést követő gazdasági stagnálás nehéz éveiben /síráiban már kezdtek kibontakozni a megoldás lehetőségei, utjai. Az ésszerűséget kereső, jobban gazdálkodó termelőszövetkezetekben olyan ösztönzőket kezdtek alkalmazni, amelyek vitathatatlan előnyére szolgáltak a közös gazdaságoknak, mert növelték a munkafegyelmet, fokozták a terméseredményeket. Városunkban már a hatvanas évek legelején kísérlet történt arra, hogy átvegyék az ún. "nádudvari módszert" a javadalmazás területén. (84)

Az 1960-as évek derekán lényeges változtatásokat eszközöltek az ársztruktúrában, a termékek összetételében, a termelés szerkezetében, a technológiai megoldásokban: tulajdonképpen megvalósult a szocialista piac igényeinek megfelelő orientáció, - fogalmazza meg Kövendi István a Zója termelőszövetkezet elnöke a gazdasági teendőikről. A mezőgazdaság tapasztalatai nagy mértékben elősegítették a népgazdaság egészére kiterjedő új gazdasági irányítási rendszer bevezetését. Pontosan azért - mivel a termelőszövetkezetek tapasztalatai egyértelműen bizonyították, hogy lehetséges a korábbi adminisztratív kötelező tervfeladatokon alapuló irányítást felváltani a gazdasági ösztönzőkön alapuló irányítással - az új gazdasági irányítási rendszer első elemei a mezőgaz-

Nagy fontosságu volt a hitelgazdálkodás rendezése, pontosabban hitelezésgazdálkodás. Hasonlóan fontosnak bizonyult az az intézkedés, hogy a MNB. kihelyezett tőkéje védelmének ürügyén nem avatkozhatott bele a termelőszövetkezetek forgó-szköz gazdálkodásába. (85)

A fenti intézkedések a termelőszövetkezetek vállalati érdekeltiségét, illetve gazdasági eredményességét növelték. emelkedett a tagság életszínvonala, ennek megfelelően javult a politikai, társadalmi közérzete. A termelőszövetkezeti mozgalom rálépett a megszilárdulás útjára.

a tagok számára immár nem kényszerhelyzetet, hanem biztató perspektívát jelentett.

E folyamatot rendkívül érdekes tanulmányozni a Zója termelőszövetkezet esetében. Az eddigiekből is láthattuk, de hivatalosan is többször megfogalmazták, hogy a gyengén gazdálkodó tsz-ek között tartották számon. Továbbra is élt az a gondolat, hogy a Zóját más termelőszövetkezettel egyesítsék. Most a II. Kongresszus jött elsősorban számításba, amely ugyancsak a gyenge gazdaságok közzé számított. A városi tanács végrehajtó bizottsága 1965. őszén munkatervi feladataként tárgyalta a két legalacsonyabb gazdálkodási eredményt elért termelőszövetkezet, a Zója és a II. Kongresszus komplex vizsgálatának anyagát. Az egyesülésre újfent nem került sor, ennek oka az a megszilárdulási folyamat, amely 1964-ben kezdődött, s amely 1967-re azt eredményezte, hogy a Zóját a jó termelőszövetkezetek közé sorolták. Ennek ellenére is nagyon nehezen tudta kivívni a megérdemelt megbecsülést. Sokáig úgy emlégették a városban, hogy itt négy tsz. van és a Zója !

Az új gazdasági irányítási rendszer bevezetése után a sikerek hatványozottabban jelentkeztek. 1968-ban az aszály ellenére a termelőszövetkezet termelése mind az országos, mind a megyei termelési átlagnál nagyobb növekedési ütemet mutatott. Az átlagos 3 %-kal szemben itt 7-8 %-os fejlődési ütemet tapasztalunk. Az 1969-es gazdasági év eredményeinek alapján a Minisztertanács és a TOT elismerő oklevelét kapta, a tsz-szövetség területén pedig második helyezést ért el. A kis kategóriájú termelőszövetkezetek közül ugyancsak a tsz-szövetség területén első lett, sőt országosan az első husz között végzett. E sikereket látva jogosnak érezzük, hogy megelégedéssel és méltóan ünnepelhették az alakulás 20. évfordulóját 1970 telén.

A továbbiakban azt tartjuk legfontosabb feladatunknak, hogy megvizsgáljuk, illetve elemezzük azt a gazdasági szervezetet, termelési szerkezetet, üzemszervezési megoldásokat, amelyek e sikereket biztosították, illetve napjainkig biztosítják a Zója termelőszövetkezet egyenletes fejlődését, s amelyek megszilárdították a felfejlesztés időszakában oly sok gonddal, bajjal küszködő termelőszövetkezetet.

A termelőszövetkezetben e korszak elején humánus. emberközpontu szeredélet honosodott meg. amely áthatotta mind az irányítás, mind a végrehajtás egészét.

Főbb adatok a tagság összetételéről				
	1966.	1968.	1969.	1970.
össz. létszám	435	464	454	461
belépett	30	27	31	36
kilépett	10	12	19	17
összes családok száma	407	431	424	424

A termelőszövetkezet szervezeti felépítése szerves folytatása volt az előző korszakban megismertnek. A legfontosabb szerveknek, a közgyűlésnek, a vezetőségnek, az ellenőrző bizottságnak, stb. a munkája azonban árnyaltabb, átgondoltabb és tartalmasabb lett. A torzsalkodás, a belső viszálykodás helyét a konstruktív alkotó munka foglalta el. A gazdasági eredményeket megalapozó, a termelőszövetkezet légkörét humánussá-tevő vezetőség személyi összetétele 1967. márciusában a következő volt: Kövendi István, Nagy András, Nagy Gábor, Borsi Sándor, Bakó István, Bodnár Zsigmond, Hegedüs Sándor, Káthi Zsigmond, Kerekes Péter, Molnár Imre, Sz. Molnár István, Rózsa János, Szabó Imréné, K. Szabó István, H. Varga Márton. A vezetőség létszámának felduzzadása miatt is szükségessé vált az ún. vezetőség-bizottság létrehozása, amelynek a feladata volt a kisebb folyó ügyek intézése. Összetétele 1968. júniusában a következő: Kövendi István, Nagy András, Nagy Gábor, Rózsa János, K. Szabó István.

Az új feladatok új bizottságok szervezését tették szükségessé, így 1970. nyarán nőbizottságot hoztak létre, amelynek vezetője résztvett a vezetőségi üléseken, s ott teljes joggal képviselte a tsz. női dolgozóit. Olyan bizottságokról is olvashatunk, amelyek eddig csak papíron

léteztek, szerephez egyáltalán nem jutottak. Így a szociális-kulturális bizottságot teljesen újjá kellett szervezni, mert feladatának nem felelt meg. Korszakunkban növekvő sullyal jelentkezett a KISz-szervezet is. Ennek egyik nyilvánvaló oka volt, hogy az öregedési folyamat megállt, a tagság fiatalodott.

A vezetőség a feladatok végrehajtásáról a tagságot brigádgyűléseken tájékoztatta. Szükségesnek bizonyult a brigádok átszervezése is. Az I-es és a II-es brigádot összevonták, új üzemegységet hoztak létre, ez különösen a munkaszervezés szempontjából volt hasznos. Ennek megfelelően 1969 februárjában a szervezeti felépítés ez volt: A központilag irányított szervekben állattenyésztést, növénytermesztést és segédüzemági termelést folytattak. Volt két növénytermesztő brigád, két állattenyésztő és egy építő brigád. A brigádokon belül munkacsoportokat alakítottak. A brigádvezetők a tsz. főagronómusának irányítása alatt dolgoztak, az építésvezető közvetlenül a tsz. elnök felügyelete alá tartozott.

Nagyon lényeges folyamat volt, hogy az 1950-es évek gazdasági központjai lassanként elavultak, korszerűtlenné váltak. Ezek a valamikor módos paraszti kisüzemek korszakunkra nemcsak szakszerűtlenek voltak, hanem épületeik kiöregedtek, elavultak. Többek között ezért is kellett felszámolni az egykor fontos központ szerepét játszó Földesi tanyát is. De hasonló sorsra jutott több paraszti épület is. Ezzel párhuzamosan a Gál-féle tanya szerepe megnőtt, azt céltudatosan fejlesztik.

Az 1966-os gazdasági évet záró közgyűlésen maga a tsz. elnöke a következőkben látta az elért sikerek előfeltételeit:

- A jövedelemelosztás új, bevált formái megjavították a munkafegyelmet.
- Nőtt a szaktudás tekintélye, mind nagyobb területeket műveltünk meg az új agrotechnikai eljárásokkal.
- Ebben az irányban hatottak az állami intézkedések / áremelések, családi pótlék, táppénzrendszer, stb./.

Mi is többször érintettük már a jövedelemelosztás kérdését, amint az valóban időről-időre visszatérő probléma a termelőszövetkezet életében is.

Ez természetes, hiszen a tagságnak a jövedelemből való részesedése sarkalatos szempont, amely márcsak azért sem stabilizálódhat ezekben az években. mert differenciálódik a termelés, nőnek, de egyben módosulnak a termelési feladatok, stb. Korszakunk elején annak lehetünk tanúi, hogy a Béke termelőszövetkezet normarendszerét tanulmányozzák, nyilván a saját gyakorlatuk javítása végett. A munkaegység elszámolási rendszerben még kísért a korábbi nehézkes gyakorlat. még mindig késve írják be a teljesített munkát. Noha, időközben ezen is úgy változtatnak, hogy minden brigádvezető mellé normást állítanak be. A munkaegység természetbeni részesedése egyre csökken. 1967-es gazdasági évben a tervezett munkaegység érték 30.- Ft. természetben 6.63 Ft-ot. pénzben 23.37 /tehát 78 %-a/Ft; A tagság rejtett jövedelmét képezte /1968-as zárszámadás adatai alapján/ a természetbeni részesedésként kapott termékek állami és szabadpiaci ára közötti különbség. amely ekkor a tsz. vezetése szerint mintegy 10 %-a az összes jövedelemnek.

1965-ben vezetőségi ülésen foglalkoznak a részesművelés bevezetésének szükségességével. Arra hivatkoznak, hogy ez a részesedési forma mind a Vörös Csillagban, mind a Béke tsz.-ben bevált. Ugy látszik ekkor néhány növényfélésegg esetében ez a legcélszerűbb műveltetési forma.

Már korábban szó esett arról, hogy a Zója termelőszövetkezetben is a felfejlesztést követő években esetenként alkalmazzák a premizálást, mint ösztönzési rendszert. Ebben az időszakban a fontos, mondhatni, kampány jellegű feladatok gyors és időben elvégzése érdekében alkalmazták a premizálást. Így mindenek előtt az aratási munkákra és az őszi betakarításra fordítottak nagyobb összegű prémiumot.

Azt is természetesnek kell tartanunk, hogy a premizálási rendszer állandóan változik, újabb meg újabb követelményeket kell kielégíteni a rendszernek. 1968-ban Nagy András így vélekedett: "A vita alapja az, hogy az elfogadott bérezési, premizálási rendszerünk nincsen megfelelően egybefoglalva, rögzítve, ez súlyos hiba, türehetetlen."

Nagyon helyesen fogalmazták meg a tsz. vezetői az 1967-es közgyűlési beszámolóban: "A mi munkaegység rendszerünk előnye és hátránya is az, hogy a munkaegység

száma, no meg a prémium is a terméseredménnyel arányosan csökken, vagy esetleg emelkedik." Ezt a végtérkép javadal-mazási rendszer is erősítette. Itt a brigáddal, mint komplex egységgel számoltak, s a közösen elért eredmények alapján is részesültek a jövedelemből /pl. kukorica többlet termésből/. A brigád munkaforma helyett a családi munkavállalás, az egyes tagokra kimért terület, mint munkaelosztási alap is szerephez jutott. E munkaszervezési forma a minőségi és így az eredményesebb munkára ösztönzött, tehát a megszilárdulás folyamatában jutott döntő szerephez. Ha már a munkaszervezés kérdéseit említettük, szólnunk arról is, hogy az 1960-as évek második felében is jelentősége volt az iskolás gyermekek munkábaállításának, különösen munkaigényes időszakokban, mint az őszi betakarítás. /De ez már munkaszervezési szempontból csak a csúcsokra szorítkozott./

A tagok jövedelmének továbbra is jelentős összetevője maradt a háztáji területéről származó bevétel. A háztáji terület megvonása, mint fegyelmezési eszköz utal arra, hogy még mindig akadnak olyan tagok, akik a kötelező munkaegységet nem teljesítik. A háztáji terület megművelése is mind nagyobb gondot jelent, különösen a nyugdíjasok esetében. Ezért a közösségnek át kell vállalnia e terhet. A tsz-ben korábban is meglévő gyakorlat szerint a felfejlesztést követő években csupán a géppel végzett munkát fizettetik meg az arra rászoruló tagokkal, melynek összege kukoricavetés esetén 500 Ft. 1968-ban. Két évvel később a termelőszövetkezet további kedvezményt alkalmazott. 1970-ben egy kh. háztáji kukoricavetés teljes megváltását ajánlja fel 4.000 Ft-ért. Ezzel a háztáji föld termése, mint közvetlen termék nem is jut szerephez a tagok háztáji üzemeiben. Ennek nyilvánvaló oka a pénzgazdálkodás előtérbe kerülése, továbbá a háztáji állattartás jelentőségének csökkenése, illetve a tartásmód változása /tápszerek etetése/. A tanyákon élők esetében az állattartás továbbra is fontos gazdasági tevékenység maradt. Ezért kellett szabályozni a dülőutak legeltetését is a tsz. területén. 1967-ben 100 m dülőutáért 30 Ft-ot fizetett egy-egy tanyasi lakos, ennek fejében szabadon legeltethette a bérelt területet.

A Zójában alkalmazott készpénzes bérezés sajátossága az volt, hogy továbbra is kedvezményesen, a piaci ár-nál alacsonyabb, viszonylag sok természetbeli megvásárlás-

ra biztosított lehetőséget. Mivel ezt szigorúan a kereset arányához kötötték, ez a közös munkában elért bérek reálértékét emelte. Ez nemcsak az élelmezés gondján segített, hanem bizonyos előlegként is felfogható, amelyet zárszámadásig biztosított a közös gazdaság.

A földdel belépett tagokat még a földjáradék fizetése is érintette. A pontatlan nyilvántartások miatt több ezer forint járadék kifizetetlen maradt. A földjáradék évi összege nagyságát mutatja, hogy 1966-ban is 284.000 Ft-ot fizettek ki ilyen címen. Ezért a föld megvásárlása, mint legközvetlenebb gazdasági feladat került előtérbe, 1974. december 31-ig 1212 kh-t vásárolt meg a termelőszövetkezet.

Külön fogalomként vonult be a szociálpolitika rendszerébe a tsz. nyugdíjas. A róluk való gondoskodás mind humánusabb kereteket öltött a Zója tsz-ben is. Előbb természetesen a törvényesen előírt kötelezettségek biztosítása volt a fő cél. a közelmúltban azonban már túlhaladták ezt; s évenkénti alkalmakon összehívják, megvendégelik nyugdíjasaikat. Esetenként ajándékozással, jutalmazással is összekötik ezeket az összejövedeleket, amelyeket szellemesen a nyugdíjasok klubfoglalkozásának neveznek.

Szólhatunk még azokról az alkalmoszerű segélyekről, amelyek a legkülönbözőbb indokkal kerültek kifizetésre. Közülük egyet, annak nyilvánvalóan hasznos szerepe miatt ki kell emelnünk. Minden új családot alapító tsz. tag /bizonyos munkaegység teljesítése ellenében/ un. nőülési segélyben részesül, amelynek összege 1.000 Ft. és a lakodalomra 40 kg-os vágójuh.

A megváltozott viszonyok közepette a fegyelem kérdése egészen másként alakult, mint az előző években. Az anyagi ösztönzés új rendszere a munkához való viszonyt alapvetően megváltoztatta, hiszen a tagoknak immár érdekében állott a több és a jobb termelés, s nem volt közömbös a minőség sem. A felfejlesztés során szinte véletlenül egymás mellékerült emberek nemcsak egymás iránt nem éreztek felelősséget, de nem vállaltak semmi közöséget a termelőszövetkezettel, s nem kezekedtek munkájukért. E téren is minőségi változást hozott a termelőszövetkezetben a gazdaságirányítás új rendszere.

A vezetőség egyre nagyobb súlyt helyez arra, hogy foglalkoztatottságnak értelme és eredménye legyen. "A termelés nélküli munkát, az un. látszat munkát nem szabad megengedni." - mondja 1968. májusában az elnök. Ennek eredményeként komoly javulás mutatkozott a közösségi munkában. Az 1965-ös gazdasági év zárszámadó közgyűlésén már a következő értékelés hangzhatott el: "Az I-es brigád a 2-3 év előtti mélypontról felzárkózott, sőt egy s másban; fegyelmezettségben, munka minőségben, terméseredményekben talán meg is előzte a másik két brigádot ... A második brigád sem szégyenkezhet. Nagy tervet vállaltak, de teljesítették is." A III. brigádnál volt a legtöbb probléma, de itt mentette őket a mostoha időjárás. (87) Az esetenkénti személyi változások, változtatások is csak kedvezően hatottak a fegyelemre.

A nyugodt, alkotó légkörben sokkal bölcsebben lehetett alkalmazni a büntetés és jutalmazás módszerét. Ettől kezdve a fegyelmetlenkedők nem csoport-tagként, a közösség képviselőjeként állnak szemben a termelőszövetkezettel, hanem egyénként kezelhetik azokat. Le lehet választani őket a közösségről, mert azok nem azonosulnak többé velük. Sokkal kisebb gondot okozott a "lógás", s hatékonyabb az ezért járó büntetés is. Gyakran előfordulnak még mindig a közösség kárára elkövetett lopások, családok, ezek azonban nem maradnak, nem is maradhatnak büntetlenül. Ugyanez vonatkozott a gondatlanság okozta károokra, s a kártokozókra is.

Megkövetelik a vezető beosztásuak részéről a hatékony ellenőrzés; "Az agronómusnak nem lehet a dülő végről ellenőrizni. Ne csak menjen, hanem lásson is," - mondta az elnök. Következetességre vall, hogy a büntetés mértékére átfogó rendszert dolgoztak ki. A tsz. tagnak vagy alkalmazottnak a jövedelmét munkafegyelem vétsége esetén 5, 10, 20, 25 %-os levonással terheltek, míg a társadalmi tulajdon elleni büntetett miatt 10, 20, 40, 50 %-os levonást alkalmaztak.

Hasonló megfontoltság mutatkozott a jutalmazás területén is. 1970-ben azt például titkos szavazással döntik el.

A gazdasági eredmények elérését nagy mértékben elősegítette a szakmai műveltség megbecsülése, az új agro-technikai eljárások tudatos alkalmazása. Annak lehetünk

tanui, hogy az agrártudomány eredményeit a megszilárdulással párhuzamosan mind szélesebb körben, s mind nagyobb hatékonysággal alkalmazzák. Nem elégedtek meg a pusztá avétellel, hanem a termelőszövetkezet maga is részt vállalt a tudományos részgazdaságok kikísérletezéséből, annak gyakorlati alkalmazásából. Ennek érdekében a Debreceni Agrártudományi Egyetem szakembereinek /elsősorban Dr. Pásztor Károly/ segítségével mezőgazdasági szakkört működtettek: "Fajtaösszehasonlító és tenyésztési kísérletezés folyt kukoricából." "Mindenkit meglepett, hogy a kísérletben szereplő jugoszláv fajta 1 kh-on 76 q-át hozott", - állapítják meg. Átfogó talajjavítási munkálatokba kezdtek, "mivel a tsz. termőterületének legnagyobb része cseresedő, hamar porosodó, vagyis nem a legjobb szerkezetű talaj" - aminek oka a mészhiány - a táblák meszezését folyamatosan végezték.

Az 1960-as évek második felében hódít tért a vegyes gyomírtás is, ennek eredményeként 1967-ben pl 9 %-os árbevételi többlet mutatkozott. Méreteire jellemző, hogy már 1967-ben a közös kukoricatáblából 250 kh-at vegyszereznek, s a hagyományos művelés mindössze 150 kh-ra szorult. Talajerő gazdálkodás is ugyancsak kedvezően alakult. Nőtt mind a szerves-, mind a műtrágya felhasználásának mértéke. Ez utóbbi fokozódó jelentőségére egyetlen példát hozunk fel, 1968-ban a műtrágya felhasználás / 1 kh-ra 327 kg. vegyes műtrágya/ nagyobb volt, mint a Béke tsz-ben, amely pedig az első helyen állott Hajduböszörményben.

Az 1960-as évek elején történtek az első kísérletek arra, hogy egyes gazdasági ágazatokban több termelőszövetkezet összefogjon és közös gazdaságot, társulást hozzon létre. E téren az első a legelő és az erdő területek közös hasznosítására alakult. Ezt hamarosan követte a baromfitenyésztést korszerűsítő TÖVÁLL / Termelőszövetkezetek Önálló Vállalkozása/ létrehozása. Az 1962-ben életre hívott TÖVÁLL előbb a társult tsz-ek magángazdálkodás jellegű tevékenységére épült, ugyanis az alapító tsz-ek /hét, illetve öt/ évről-évre saját gazdasági feladatai között tartották számon a vállalkozás jó működtetését, soros igazgatói feladatokat is a tsz. elnökök látták el. Miután a társulás gazdasági feladatai megnöttek, arra kellett vállalkoznia, hogy saját magát eltartsa, sőt önálló igazgatója legyen /1967/.

A termelőszövetkezetek az alapító befektetés arányában részesültek az évi tiszta jövedelemből. E két vállalkozásból 1969-ben egy közös társulás jött létre, immár a legelő, erdőgazdálkodás és a baromfitenyésztés összefogására. A közös vállalkozások egészen új típusát képviseli a II. Kongresszus tsz-szel együtt megvalósított "Pulykanevelő telep" létesítése. A kérdés 1969-ben vetődött fel, megvalósítására a következőkben került sor, az üzemszerű termelés pedig 1971-ben indult be.

Kísérlet történt arra is, hogy a tsz-ek egy zöldségkertészetet hozznak létre, majd néhány év múlva a II. Kongresszus tsz-szel egy gépjávitási társulás gondolatának megvalósítása vetődött fel, de egyik sem valósult meg. /Az utóbbi már célszerűtlen volt, mert időközben a gépjávitási kedvezményt eltörölték./

A gépesítés, a gépiertő felhasználása egyre nagyobb teret kapott a Zója termelőszövetkezetben is. Nemcsak a már hagyományosan is gépesített munkákat /szántás-vetés, aratás/, hanem a növénytermesztés egyéb területein is nagy arányú fejlődés történt. Így előtérbe került az őszi betakarítás gépesítése /cukorrépa, burgonya/, néhány év múlva az elnök szorgalmazására, akit azonban 1968-ban a vezetőség még leszavazott, amikor a csőtörő kombájnadapter megvásárlását indítványozta, a kukoricatermést is gépekkel takarították be. 1965-ben az aratást már a meglévő gépekkel el tudták végezni, ekkorra a munkafolyamatot 100 %-osan gépesítették. Az őszi betakarítás gépesítése azonban munkaszervezési problémákat is eredményezett. Így pl. 1968-ban felvetették, hogy a cukorrépa és a burgonya gépi kapacitás nincs kellően kihasználva. Egy-egy gép után kevés ember dolgozott, s a segédeszközök hiánya is akadályozta az eredményes betakarítást. 1970-ben a kukorica és cukorrépa betakarítást már teljesen a gépesítésre alapozták. Lassan feleslegessé válik az idegen munkaerő alkalmazása is, hisz csak a meglévő gépparkot kell ésszerűbben kihasználni. A termelőszövetkezetek gépparkjának nagyarányú fejlesztése eredményeként a gépállomások létalapjukat veszítették, a meglévő mezőgazdasági gépjeiket eladták a termelőszövetkezeteknek. A Zója termelőszövetkezet is 1967-ben 100.000 Ft-ért vásárolt a gépállomás használt gépeiből. Ezzel egy történelmi periódus zárult le a mezőgazdaságban, megszűnt az a nagy feszültséget okozó ellentmondás, amely azon alapult, hogy földterület tulajdonosa /termelőszövetkezet/ nem volt azonos korszerű a termelő-

eszközök tulajdonosával /gépállomás/. A gépi munka nagyságára jellemző, hogy a tsz. gépeivel 1967-ben 3.000.000 Ft. munkát végeztek /ha a gépállomás árait vesszük alapul/. A gépek nagyarányu előretörése a termelésben természetesen számos érzelmi mozzanatot is tartalmazott. A hajduböszörményi gazda közismert volt lószertetéről, érthető tehát, hogy a lovak vagy gépek alternatíva felvetődésekor a lovak pártján állottak /1966/.

A Zója termelőszövetkezet a rendelkezésünkre álló források szerint először a növénytermesztésben érte el a szükséges szintet, majd a mind jobb és jobb eredményeket. Ezt a tényt a városi tanács mezőgazdasági osztályának vizsgálati anyaga állapította meg 1965-ben, s magyarázatként azt említi, hogy ennek oka, hogy a tsz. elnöke elsősorban a növénytermesztéssel foglalkozik intenzíven. A vizsgálati anyagban azonban az is szerepel, hogy a 20 kh. újtelepítésű gyümölcsösére kevés gondot fordít a termelőszövetkezet, s hibaként rója fel azt is, hogy "nem kielégítő az őszi betakarítási munkára való előkészület".

E forrásanyag felhasználásával kialakult a tsz. növénytermesztésének jellege. Eszerint a tsz. közös szántó területének 14 %-a háztáji gazdaság. A vetés szerkezete jó, az megfelel a termelőszövetkezet természeti, gazdasági és talaj-adottságainak. Szilárd takarmány-bázist teremtett. A vetésforgó több évre szólonan kidolgozott.

A tudatos és tervszerű gazdálkodás már 1966-ban meghozta a kezdeti sikereket. Három év óta először loqán felüli a kenyérgabona átlagtermése. Ugyiszintén a városi szint feletti volt a cukorrépa, a burgonya: a borsó is megközelítette a városi szintet.

A növénytermesztés évi hozama tovább emelkedett, s ennek nyomán a növénytermesztésből származó jövedelem is egyre magasabb lett.

1966-ban 12.370.000 Ft. évi bevétel

1967-ben 14.460.000 Ft. évi bevétel

A vetésszerkezet az 1960-as évek második felében sem változott lényegesen. A bevétel alapját képező hozamok elsősorban a mind interzivebb termesztési gyakorlat eredménye volt.

Vetésszerkezet a Zója tsz-ben

Növény	1968.		1972.	
	terület kh	%	terület kh	%
kenyérgabona	843	35,2	890	36,1
takarmánygabona	232	9,7	56	2,3
kukorica	426	17,8	748	31,4
hüvelyesek	150	6,3	73	3,0
ipari növények	238	10,0	?	?
cukorrépa	150	6,3	129	5,4
burgonya	106	4,5	18	0,7
lucerna	252	10,5	95	3,9
zöldtakarmány	54	2,3	?	?
takarmányrépa	15	0,7	13	0,5
zöldfélék	10	0,8	?	?
egyéb	55	2,3	?	?

Külön is említésre méltó a városban kibontakozott kukorica program, ennek a fő célja az volt, hogy a termés-
átlagokat növeljék. A város vezető szervei és a TIT városi szervezete szorgalmazására kialakult mozgalom lényeges eredményeket hozott. Néhány év leforgása alatt mintegy megkétszereződött a termésátlag. Ennek fontos népgazdasági jelentősége volt.

1967-ben a Zója termelőszövetkezet két új, intenzív növénykultúrát honosított meg, az egyik a számoça, a másik köszméte volt. Az utóbbi telepítése azonban a következő évre huzódott át. A telepítést, mivel az állam is támogatta /70 %-os állami hozzájárulással/, tovább szorgalmazták. Végül is a számoças 7 kh, a köszmétés 31 kh. területű lett.

Már az első években szép termés hozamokról, ezzel összefüggésben magas bevételről adhattak számot a termelőszövetkezet vezetői.

Hasonlóképpen átgondolt és tervszerű gazdálkodás jellemezte az állattenyésztési ágazatban folyó fejlesztést, a beruházásokat és az állománygyarapítást.

Az állattenyésztésről általában is megállapíthatjuk, ami az 1965-ös esztendő értékmérlege is volt, hogy az állattenyésztés eredményei nem jelentkeztek oly hamar, mint a növénytermesztésben láttuk. Ekkor igen sok gondról kell beszámolni a vezetőség előtt. Sem a feltételek, sem a szakismeret nem volt kielégítő. Még 1968-ban is bizonyos egyhelyben topogásról tesznek említést az értékelések. Kivételt, amint írtuk, a pulykatenyésztés képezett. 1968 októberében tárgyalják azt a javaslatot, amely távlatban megszabja a termelőszövetkezet állattenyésztésének irányát, profilját. Leszögezték, hogy a sertéságazatot megszüntetik. A fő profiljuk a pulykatenyésztés lesz. Évente 52000 db-ot akarnak felnevelni. A törzspulyka állományt pedig 10.000 db-ra emelik. A juhászatot 1400-1500 db-os állományt terveznek, ezen belül is az expressz pecsenyebárány előállítását tűzik ki feladatként. 1969-ben hozzákezdték egy korszerű 100 férőhelyes tehénistálló megépítéséhez. E korszerű épületben a magasszintű technológiát alkalmazták, fejőgép, hűtőgép, trágyakihordó, stb. 1970-ben még azt állapították meg, hogy a tehénállomány nem gyarapodott a tervezettnél megfelelően, a tejhozam azonban javult. 1974-75-ben 147 Kanadából importált törzsállományt állítottak a tenyésztésbe. Ezzel a legkorszerűbb tenyésztési szintet akarja a termelőszövetkezet biztosítani.

A juhállomány csak mérsékelten fejlődött az 1960-as évek második felében. Az állományfejlesztés célja első sorban a hústermelés növelése.

A tanulmányozott korszakban a pulykanevelés a termelőszövetkezet legfontosabb bevételi forrása lett, ezzel együtt a jelentősége évről-évre növekedett. A gazdasági beszámolók tanúsága szerint fokozatosan emelték a pulykaállományt. Időközben tenyésztési profilváltozást is végrehajtottak. Az első években a növedékállatok felnevelését, majd husállatként való értékesítését tűzték ki célként.

1967-ben már fehér tenyésztörzs beállításával kísérleteztek. Ebben a gazdasági évben 735 darabos állományból 668 tojó volt. A tenyészállomány is fokozatosan gyarapodott. 1970-ben fehér gyémántból 5.000 db tojó, 500 db bak, a saját nemesítésű böszörményi kisfehérből 2.500 db tojó és 350 bak volt a tenyészetükben.

Joggal állapithatta meg a tsz. elnöke az 1969 es gazdasági év értékelésekor, hogy a "legnagyobb forint-kihatásu a pulykatenyésztés, 1969-ben 6,5 millió forint bevétel származott belőle.

Gazdasági sikerek tették lehetővé azt, hogy a termelőszövetkezetben valóban létrejöjjön a kulturális javak iránti igény, bár korábban is elvként hangzottak a kultúra, a tudás fontosságát, de annak konkrét kielégítését csak stabil gazdasági viszonyok között lehetett megvalósítani. Az első hullám a szakmai és általános műveltség megszerzése volt, amikor többen beiratkoztak különböző szakmai tanfolyamokra, és a dolgozók általános iskolájába. 1964-ben fölvetődött, hogy a termelőszövetkezetben is létrehívják a mezőgazdasági szakkört, amelyben a vezetőségi tagok és a brigádvezetők dolgoztak. A későbbiekben is követelmény maradt, hogy a szakmai tudást fokozzák, így 1966. február 11-i zárszámadó közgyűlésen hangzott el a következő: "A gépcsoporttól és a műhelyben dolgozó tagtársaktól azt követeli a közösség érdeke, hogy a műszaki hozzáértést fokozzák az önképzés útján." A szövetkezet elnöke így fogalmazta meg a tudás fontosságát: "Ha a szövetkezetben belül mindenki tanul, csak akkor tudunk előbbre lépni." Az 1970-es téli igény oktatási tervében gépesítési, növénytermesztési és állattenyésztési szakkör szerepét, de helyet kapott a KRESZ-oktatás is. Ezekből az adatokból és a rendelkezésünkre álló forrásanyagokból egyértelműen megállapítható, hogy a Zója termelőszövetkezetben is elsősorban a kollektív tanulási és szórakozási formákat szorgalmazták.

A szakmai önképzésen túl mindinkább előtérbe kerültek az általános műveltség elmélyítését célzó közművelődési akciók. Ezek hatékonyságáról azonban nincsenek adataink. A közösség művelődését célzó akciókhoz sorolhatjuk, hogy pl. rádiót vásároltak a brigádszállásra, kimitt-tud vetélkedőket szerveztek / egy ízben két juhot vágtak a résztvevők megvendégelésére/, kirándulásokon, tanulmányutakon vehettek részt a tagok. A Hajdusági

Művésztelepet 1970-ben 1000 Ft-tal támogatták.

A termelőszövetkezet önálló. egyesületi szintű sporttevékenységet nem fejtett ki, ugyanakkor patronálja a mozgalmat. Több alkalommal anyagi támogatást is nyújtott /pl. a bodai iskolának felszerelés/ a bodai sportkörnek.

A felfejlesztést követően a meglehetősen részletes-séggel tárgyalt években lassu mennyiségi változásoknak lehettünk tanui. Bár nem lehet, s nem is célszerű a minőségi változást egyetlen évszámhoz kötni, annyit megállapíthatunk, hogy a Zója tsz. életében ez az 1970-es években következett be. Milyen tényezők mutatják a minőségi változások bekövetkezését?

A termelőszövetkezet ekkor már olyan létesítményeket hozott létre, amelyekről korábban álmodni sem mert a tagság. Így 1971-ben kukoricaszárítót, 1972-ben a pulykatelepet, 1973-ban a két százfőre helyes tehénistállót és a magtárszint, 1974-ben a korszerű szociális épületet adták át rendeltetésének. Ugyancsak 1974-ben fogtak hozzá a második pulykatelep megépítéséhez. A termelőszövetkezet gazdasági sikerei egyre nagyobb társadalmi elismerést váltottak ki. Ezt jelzi az, hogy 1972-ben a pulykatelep átadásakor megjelent dr. Dimény Imre mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter, s vállalta a telep felavatását.

Ebben az időszakban honosodtak az igazán nagyüzemi termelési eljárások. 1973-ban közvetlenül az alapítók után a Zója tsz. is tagja lesz a KITE-nek /Kukoricát Iparszervező Termelők Egyesülete/. Ez év őszén már John-Deere traktorral végzik a talajmégmunkálást. 1975-ben - negyedszázaddal az alapítás után - gyakorlatilag megszűnik a tsz.-ben a hagyományos növénytermesztési munka, hiszen mindössze 6 kh. dohányt, 10 ha. mákot, 20 ha cukorrépát kellett kimérni családi művelésre. Mindez természetesen feltételezte a gépmunka és vegyszerezés nagyarányu alkalmazását.

A gazdasági eredmények hamarosan anyagi és erkölcsi elismerésben részesültek. 1971-ben a termelőszövetkezet elnyerte a Minisztertanács és a "TOT vándorzászlaját", amelyet Sággy Vilmos, a belkereskedelmi miniszter helyettese adott át.

Az ünnepségen megjelentek a megyei és a helyi pártszervek, valamint a tanári szervek vezetői is. A kitüntetéssel együtt járó 80.000 Ft. pénzjutalomból ekkor közös vásárra rendeztek, de a kulturáltabb szórakozás kielégítéseként gumimatrakot és sátrakat vásároltak, s a fész. új autórushzával megkezdődött az ország és külföldjárás. 1972-ben ismét a "Kiváló termelőszövetkezet" címet nyerte el a Zója fész.

1973-ban a fész. szövetség területén a kukorica termésátlagával /72,3 q/ha/ az első, a buza termésátlagával /41,25 q/ha/ pedig második helyezést ért el. A Hajdusági TSz. Szövetség keretén belül pedig a Zója 1973. óta egyfolytában első az egy hektára eső hustermelés tekintetében.

A fenti termelési eredmények fontos tudati eredményekkel is jártak. Mindenek előtt tovább javult a munkához való viszony, amelyet az is bizonyít, hogy egyre ritkábban került sor fegyelmi eljárásra, illetve büntetésre. Megalakultak az első szocialista brigádok is. Ezek az új típusú közösségek különösen az 1974-es rendkívüli mostoha őszi hónapokban mutatták meg erejüket, amikor pl. az építőbrigád egymaga végezte el az őszi vetést.

A bemutatott termelési sikerek, továbbá a tudatban bekövetkezett változások egyértelműen bizonyítják, hogy a Zója Mg TSz. negvedszázados utja, amely pedig nehézségekben szűkölködött, egyedül lehetséges utja a parasztság felmelegedésének, s bizonyítja a magáratalált közösség erejét, s szocialista átalakulásunk helyes irányát, módszereit, ezzel együtt a szocialista rendünk fölényét.

E G Y N E G Y E D S Z Á Z A D T A N U L S Á G A

Áttekintve a Zója termelőszövetkezet negyedszázad s történetét számos megszívlelendő tanulságot szűrhetünk le magunknak. Mindenek előtt láthattuk, hogy a hajdu-szörményi parasztságtól, különösen a szegény parasztoktól és az agrárproletároktól nem volt idegen a szövetkezés gondolata. Adott társadalmi helyzetük erre predesztinálta is őket, hiszen abban a történelmi helyzetben, amelyben őket a felszabadulás találta, szociális létbizonytalanságukat - bármily szerény formákban is - egyedül és kizárólag csak ez az új típusú életforma, nevezetesen a nagyüzemi mezőgazdaság létrehozása születhetett meg. Ekkor - a történelem különös szituációja révén - az effajta sorsközösség vállalása egybeesett az országos érdek-kkel is, hiszen a magyar mezőgazdaság struktúrája már régtől modernizálására szorult, korszerűsítésre vár, nem hangsúlyozva itt a demokratikus forradalom évszázados késését. E folyamattal - a termelés nagyüzemissítésével párhuzamosan alakult át parasztságunk életformája, gondolkodásmódja, erkölcsi felfogása, társadalmi magatartása.

Az átalakulás természetesen nem volt könnyű, számos nehézség akadályozta a törvényszerű kibontakozást. A paraszti közösségen belül is volt a fejlődésnek ellenzéke; voltak, akik görcsösen ragaszkodtak a múlthoz, hagyomány s életformájukhoz, a földhöz / a magántulajdonhoz!/. Tipikus példája szövetkezetünk esetében az I-es és a II-es brigád közötti ellentét, melynek mélyén végső soron a szövetkezés előtti életfelfogásukban, társadalmi helyzetükben meglévő ellentét húzódott meg. Ugyanakkor ellentétek voltak a város paraszti társadalmán belül is, fokozottabb mértékben, mint országosan, amelynek határait a birtok struktúra egyértelműen ki is rajzolta.

Tovább bonyolította a helyzetet, hogy az országos, de talán nem kevésbé a helyi vezetés, az ellenforradalom előtt nem állott hivatása /több történeti szerepe/ magaslátán, s ezért számos felesleges problémát és egybéként elkerülhető feszültséget okozott hozzá nem értésével, tapintatlanságával. Mindez lecsapódott a termelőszövetkezet vezetésének krónikus válságában is.

E problémák az amugy is meglévő ellentéteket tovább élez-
ték, mignem kényszerű megoldásként a szövetkezeti mozga-
lom részbeni felszámolása és közel teljes átértékelése
következett be, amely 1957-1958-hoz kapcsolódott. Hogy a
szövetkezeti mozgalom ennek ellenére sem feneklett meg
- a Zója termelőszövetkezet is átvészelte a válságot -,
mindennél jobban bizonyítja a szövetkezési forma gazda-
sági szükségességét, annak életrevalóságát. De a késő-
biekben sem volt zökkenőmentes a községgazdaságok sorsá-
nak alakulása. Az éppen a megszilárdulás stádiumába lépő
termelőszövetkezeteket a felfejlesztés ismét súlyos hely-
zet elé állította, nevezetesen arról volt szó, hogy a már
előre kapott községgazdaságok ismét a kezdéssel együtt já-
ró gondokkal /munkaszervezés, irányítás, jövedelemelosztás,
stb./ küzdöttek. A helyzet annál inkább súlyos volt,
mert a korábbi évekkel ellentétben immár a magyar mező-
gazdaság egészéről volt szó. Láttuk azonban azt is, hogy
sok tekintetben a szövetkezeti mozgalom termelte ki ön-
maga erejéből azokat a módszereket, amelyek a helyzetet
alapvetően változtattak. Egyik legszebb példája ennek,
az hogy a "nádudvari módszer" a hivatalos rosszallás el-
lenére életképesnek bizonyult, s nagy mértékben hozzájá-
rult ahhoz, hogy az egészségesebb jövedelemelosztási mód-
szer meghonosodása révén a munkafegyelem, munkaerkölcs,
végső soron az egész mozgalom megszilárdult. Az új gazda-
sági irányítási rendszer bevezetését nagyban elősegítet-
tek a mezőgazdaság tapasztalatai, nevezetesen a gazdasági
önállóság célszerűsége, a piacra koncentrálttság, a keres-
let-kinálat értéktörvény érvényesülése a mezőgazdaságban,
stb. Ez azonban úgy volt lehetséges, ha mind fokozattab-
ban támaszkodnak a községgazdaság - és az agrártudomány ered-
ményeire.

Konkrétan a Zója termelőszövetkezet esetében is an-
nak lehettünk tanui, hogy az 1960-as évek közepére kiala-
kult új vezetés messzemenően figyelembe vette a megvál-
tozott követelményeket. Nevezetesen arról van szó, hogy a
tagság érdekeit is szemelőtt tartva /új jövedelemelosztási
viszonyok/, de elsősorban a bővített ujratermelés igénye-
ire tekintettel irányította a termelőszövetkezet életét.
Igy a helyi vezetés gyakorlata szerencsésen ötvözte a
csoport-érdeket az országos érdekkel. A tagság életszin-
vonala ennek eredményeként többszörösségre nőtt, a terme-
lőszövetkezet, mint közösségi keret biztonságot nyújtott
számukra. Természetes következményként alakult át a mun-
kamorál is, s vált egy új típusú erkölcsiség normájává.

Annuit is jelentett ez, hogy a termelőszövetkezeti demokrádizmus kibontakozásának következményeként a tagság egyre jobban megtalálta helyét a közösen végzett munkában, mind jobban érezte a reá eső feladatok miatti felelősség súlyát. A közösségi célok, a közösségi érdekek szabályozó erővé léptek elő, s mind ritkábban találkozni tudatos károk zással vagy nem törődömségből eredő anyagi veszteségekkel.

Rugalmasan alkalmazkodott a termelőszövetkezet vezetőisége a megváltozott gazdasági viszonyokhoz, szemelőtt tartva a piac igényeit. Mindenek előtt a Zója szakosodott bizonyos termelési feladatok ellátására. Legjelentősebb e téren a pulykatenyésztés felfejlesztése. E célból a környék egyik legkorszerűbb üzemét hozták létre, s ezzel az iparszerű termelés honosodott meg a termelőszövetkezetben. Az agrártudomány eredményeit szemelőtt tartva folyamatos célként tűzték ki a mind nagyobb terméseredmény-k és hozamok elérését. Ezért immár egy évtized óta rendszeresen folytatnak fajtakísérleteket, s ezzel párhuzamosan tudatos és átgondolt talajjavítást végeznek. Természetes velejárója volt e folyamatnak a mezőgazdasági termelés nagyfokú gépesítése, amely hagyományos paraszti munkavégzést teljesen háttérbe szorította a talajmegmunkálástól kezdve a betakarításig.

Komoly problémákat jelent viszont, hogy a mind inkább térithódító gépésítés, az iparszerű termelés mintegy "összszükíti" a termelőszövetkezet területét. Felveti ez a beruházások hatékonyságát, a géppark kihasználását. A jelenlegi területi nagyságrend mellett nem biztosítható az optimális fejlődés. Termelőszövetkezetünk esetében is jelentkezik az az igény, amely országunk tendenciája is, hogy ugyan is a terület koncentrálással biztosítható a nagyobb fejlődés. Természetesen ez nem lehet öncél, csak megalapozottan, tervszerűen válthatja be a hozzáfűzött reményeket.

E folyamatot igyekeztünk, megítélésünk szerint objektíven vizsgálni egyetlen termelőszövetkezetnek, a Zója tó-nak negyedszázados története során. Munkánkat, mint írtuk, gátolta a forrás anyag hiányos és szűkös volta, helytel-közzel megbizhatatlansága, a jegyzőkönyvek vez-tésének szakszerűtlensége, ennek ellenére minden törekvésünk arra irányult, hogy a történeti valóságnak megfelel-ően, az eseményekhez hűen, a negativumokat sem elhalgatva váz-ljuk a közösség sorsának alakulását. Történetileg is ér-dekes volt feladatunk, mert egy rokonszerves paraszti

közösség sorsának nyomon kísérése mellett emberi sorso-
kat, egyéni karriereket, tragédiákat figyelhattunk meg
és tanulmányozhattunk, miközben népünk által óhajtott és
elvárt szocialista átalakulás folyamatát nyomoztuk.

Termés átlagok. q/ha

Megnevezés:	1954.	1960.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.
Buza	18,1	20,2	14,9	22,2	27,6	27,5	23,6	36,2	25,3	35,5	34,5	16,5	46,8
Kukorica	-	20,9	30,2	31,3	44,5	34,2	33,5	50,5	41,-	47,8	49,4	72,5	74,5
Borsó	7,5	20,9	11,3	22,1	5,2	16,7	12,9	20,6	17,2	32,5	20,7	28,4	35,1
Cukorrépa	-	305,8	227,6	377,-	451,8	330,-	384,-	378,6	352,2	283,7	436,3	386,7	482,5
Dohány	-	17,4	17,-	11,3	10,1	12,9	12,9	15,8	10,9	10,8	10,-	16,3	16,2
Lucerna	-	-	40,7	50,4	47,5	41,5	26,1	35,-	51,7	39,6	43,2	70,9	82,2

A Zója termelőszövetkezet állatállománya

/ db /

Megnevezés:	1956.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.
Szarvasmarha	2	163	155	163	177	180	189	269	302	308	463
<u>Ebből:</u> tehén	-	54	56	55	56	56	79	106	132	142	185
Juh	210	993	796	1048	1121	1345	1699	1532	1027	1403	1196
<u>Ebből:</u> anya	-	524	579	562	523	834	936	1088	959	827	899
Ló	3	68	61	59	44	46	40	40	37	33	30
Pulyka/érté- kesített/	-	4291	7522	19779	39715	39375	35692	75849	121440	124520	154251

ÁRBEVÉTEL ALAKULÁSA

1000 Ft-ban.

Megnevezés	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.
Növényter- melés	6219	7328	9792	10950	14724	13357	12089	13531	18132	21256
Állatte- nyésztés	3203	4273	5839	8094	8491	10360	13331	20761	32380	28365

J E G Y Z E T E K

1 A hajduböszörményi termelőszövetkezetekről az alábbi kiadványok jelentek meg: Lévai Sándor-Tóth Béla Hajduböszörmény város dolgozó parasztsága a felemelkedés útján. Debrecen, 1956. Székelyhidi Ágoston-Kertész László: A hajduböszörményi Bocskai termelőszövetkezet 20 éve. Debrecen, 1970.; Kovács Gábor: A hajduböszörményi Béke termelőszövetkezet, 20

Gazdag István: A hajduböszörményi Vörös Csillag termelőszövetkezet 25 éve. Hajduböszörmény, 1974.; Székelyhidi Ágoston: - Lázás Imre: Huszonöt éve együtt a hajduböszörményi Bocskai termelőszövetkezet, Debrecen - Hajduböszörmény, 1974. A fenti kiadványok nem képviselnek egyenlő színvonalat, ezért használhatóságuk különböző.

2 A város 1526 előtti és a XVI. századi története: Módy György: Hajduböszörmény és környéke a XIII. századtól a hajduk letelepedéséig. Hajduböszörmény története / Szerkesztő: Szendrey István/, Debrecen 1973. 29-61 old.

3 Szendrey István: A város népesedése. Hajduböszörmény története /im./ 256-283 old.

4 A hajduság kialakulásának legújabb összefoglalása: Szabó István: A hajduság kialakulása, Debrecen, 1956.

5 Benda Kálmán: A Bocskai-kori hajduság összetétele és társadalmi törekvései. A hajduk a magyar történelemben /Szerk. Módy György/, Debrecen, 1969. 24-37 old.

6 V.ö. Rácz István: A hajduk a XVII. században. Debrecen 1969.

7 Veliky János: Városgazdálkodás a hajdu önkormányzat korában, /Hajduböszörmény története im./ 458-474 old.

8 A határhasználatra vonatkozóan: Póór János: és Orsz István tanulmányai a Hajduböszörmény története im. 284-390 old-in.

9 A társadalmi küzdelmekre: Nyakas Miklós: A Hajdúkerület társadalmi küzdelmei a XVIII. század végétől és polgári átalakulásunk kérdése. A Hajdusági Múzeum Évkönyve I. /Szerk. Benicsik János/, Hajduböszörmény, 1973. 77-93 old.

10 Lásd Orosz István idézett tanulmányát a Hajduböszörmény története c. munkában.

11 Veliky János: A mezőgazdaság és az agrártársadalom szerkezete a XX. század elején. Hajduböszörmény története im. 458-474 old.

12 Hajdu-Bihar megyei Levéltár /továbbiakban HBmL./ Főispáni MÉP. anyag, 1940/41.

13 Gazdag István: A földosztás, a szocialista mezőgazdaság kiépülése /Hajduböszörmény története im./ 400-457 old., valamint u.ő. Hajduböszörmény politikai életének és közigazgatásának néhány kérdése a felszabadulástól 1945 márciusig. Különlenyomat a Debreceni Agrártudományi Főiskola Tudományos Közleményeiből. Debrecen, 1968.

14 Bagdi István: Sajátos adottsága Hajduböszörmény város mezőgazdaságának. Honismereti írások a Hajduságtól /Szerk. Benicsik János-Nyakas Miklós/ Hajduböszörmény, 1974. 53-57 old.

15 Itt kell megjegyeznünk azt, hogy a termelőszövetkezetek iratkezelése, iratképzése - különösen az indulás kritikus éveiben, de később is - számos kívánalmat hagyott maga után, s ez sajnos észrevehetően csökkentette a fentmaradt iratanyag történeti forrásértékét. E jelenség érthető és magyarázható is, mégis meg kell jegyeznünk, hogy ezek messze elmaradtak a tekintetben a korábbi paraszti szervezetek, olvasóköriek, stb. ilyen jellegű tevékenységétől. A forrásanyag 1957-1958-ig a Hajdu-Bihar megyei Levéltárban található, illetve a Zója termelőszövetkezet irattárában. A további hivatkozásaink során csak a fontosabb mozzanatokat látnuk el megfelelő jelzettel. Általában meg kell jegyeznünk, hogy a vonatkozó anyagot a termelőszövetkezet jegyzőkönyveiből merítettük.

16 Gazdag István: A földosztás, a szocialista mezőgazdaság kiépülése. /Hajduböszörmény története im./ 431. old.

17 A névsort a termelőszövetkezet tagnyilvántartó könyvéből gyűjtöttük ki.

18 Néplap, 1950. VIII. 20. "Kathi Zsigmond 14 kh-as tanyája körül a Zeleméren új tsz. csoport alakul." VIII. 22. "Az Alkotmány ünnepén 2014 kis és középparaszt lépett a szövetkezeti utra a megyében Hajduböszörményben 20 a szövetkezethez lépők száma." VIII. 24. A Szovjetunióba járt egyénileg dolgozó parasztküldöttek felhívása a dolgozó parasztsághoz c. felhívás aláírói között ott szerepel Kathi Zsigmond neve is. IX.2. "Számítalan olyan dolgozó paraszt van, akik önként kérték felvételüket /abba a csoportba/, amelyet Kathi Zsigmond alakított."

19 Bencsik János-Nyakas Miklós: A Zója mezőgazdasági termelőszövetkezet szervezése és az indulás évei. Honismereti írások a Hajduságból I. im. 58-60 old.

20 Az 1950-es évek mezőgazdasági politikájára lásd: Donáth Ferenc: A magyar szövetkezeti nagyüzemi mezőgazdaság kialakulásának vázlatos története /1949-1970./, Agrártörténeti Szemle, 1972. 3-4 sz. Helytörténeti vonatkozásban kiemelendő Halász Péter: Termelőszövetkezeti mozgalmak története Apátfalván, Bp. 1975.

21 Bencsik-Nyakas: im.

22 Varga Antal volt elnök szóbeli közlése. Hajdusági Múzeum Adattára.

23 HBML. XXIX. 661. a. 1. 2. vez. jkv. 1954. jan. 22.

24 U. 1954. szept. 25. 1955. márc. 18-án olvashatójuk: "Az I. brigádba átmegyünk szekéren és ami meg a II. brigádra esik, megcsináljuk." Ezt elvetik, mert helytelen"... a bandázást minden féle képpen kerülni kell."

25 U. vez. jkv. 1953. okt. 8.

26 Uo. 1954. november 14.

27 Uo. vez. jgy. kv. 1955. jan. 22.

28 Uo. 1953. dec. 10 és 12.

29 Uo. 1953. szept. 19 és 25.

30 Uo. 1955. febr. 19.

31 Uo. 1954. nov. 4. Kijelentette azt is, ha kevés lucernát oszt a csoport "akkor felgyújtja a lucernát, ez a kijelentés nem méltó egy kommunistához."

32. pl. Lásd: Uo. vez. jkv. 1954. márc. 7.

33. Uo. csop. gy. jkv. 1954. nov. 4.: jártak a minisztériumban is. Uo. Vez. gy. jkv. 1955. aug. 6.

34 Donáth F.: im.

35 HBmL. uo. 1953. szept. 25.

36 Uo. 1954. aug. 18.

37 Uo. 1953. nov. 21.

38 Uo. vez. gy. jkv. 1954. nov. 3.

39 Uo. csop. gy. jkv. 1954. aug. 18. A vitára az adott okot, hogy nem tudtak árpát osztani: "Hiába kérnek az elvtársak az elnöktől, ha nincs miből, miből adjunk. Nem termeltünk eleget."

40 Lásd pl. II. brigád értékezelete 1955. jun. 6.

41 Uo. 1953. szept. 25.

42 Uo. csop. gy. jkv. 1954. aug. 18.

43 Uo. 1955. jun. 6.

44 Uo. 1955. dec. 8.

45 Uo. vez. gy. jkv. 1955. aug. 6.

46 Uo. csop. gy. jkv. 1955. márc. 11.

47 Uo. vez. gy. jkv. 1954. márc. 7.

48 Uo. csop. gy. jkv. 1956. ápr. 9.

49 Uo. vez. gy. jkv. 1955. jul. 1.: "Rossz hangok fujnak a II. brigád tagjaiból... mi nem kapitalizmust, hanem szocialista munkát akarunk."

50 Uo. 1955. máj. 11.

51 Uo. 1956. jul. 5. taggyűlés: "A vezetőség lemondását nem én egy személyten döntöttem el, hanem a párt-vezetőség adta az utasítást ..."

52 Uo. 1956. máj. 19. "A tsz. területén a tagok ne alkalmazzanak bér munkást kívül állókból."

53 Uo. kiegészített csop. gy. dátum nélkül. 1956 augusztus vége körül. 1956. szept. 7.: "Már két hete azt hallja, hogy a vezetőséget le kell váltani."

54 Uo. közgy. jkv. 1956. aug. 2.

55 A statisztikák forrása: Hajdu-Bihar megyei fontosabb statisztikai adatai. 1956. Debrecen, 1957.

56 HBML. uo. 1956. okt. 30.

57 Uo. csop. gy. jkv. 1956. nov. 14.

58 Uo. csop. gy. jkv.: "Felhozza, hogy az 1 brigád mint ahogy elhatározta külön válik a 2 brigádtól, amit a zárszámadás után meg lehet valósítani."

59 Uo. 1957. jan. 2. A tsz. javasít eddig öt tagu bizottság adta el a tagoknak, de megállapították, hogy "ez még idáig nagy kárt nem tett."

60 Uo. 1957. jan. 4. csop. jkv.

61 Uo. csop. gy. jkv. 1957. jan. 4.

62 Uo. csop. gy. jkv. 1957. jan. 10. A Haladás társas gazdálkodás alakuló ülése.

63 Uo. csop. gy. jkv. 1957. jan. 4.

64 Gazdag István: A földosztás, a szocialista mezőgazdaság kiépülése, im. 443 old., 447 old.

65 Nyakas Miklós: Városigazgatás a felszabadulás után. Hajduböszörmény története, im. 174 old.

66 Gazdag István: im. A földosztás 447 old.

67 A jelen tanulmányhoz felhasznált forrásanyag jelenleg még a termelőszövetkezet irattárában van, azért a pontosabb jelzetelést feleslegesnek tartottuk. A tanulmányban szereplő valamennyi adat cédulázott állapotban megtalálható a Hajdusági Múzeum Történeti Adattárában a 628 sz. alatt.

68 Zója +sz. irattára, kzgy. jkv. 1962. márc.29.: "A főkönyvelő beszámolójában említett osztó-szorzó géppel nem ért egyet. Ehelyett a lovaknak pokrócot kellene vásárolni." A későbbiekben ugyan ilyen érvek alapján kifogásolják, az írógép vásárlását is.

69 Gazdag István: A földosztás im 449 old.

70 Zója tsz. irattára, vez. gy. jkv. 1959. szept. 15.
Népnyelvi fordulatként is figyelemre méltó az alábbi szemé-
mazása a megindult akciónak: "Az őszi folyamán nagy ará-
nyu belépésekre kell számolni, itt határozni kell, vagy a
lába vagy labda, mert itt nem hiába nyálazzák a piparzá-
rat."

71 Gazdag István: A földosztás ... im. 450 old.

72 A táblázat forrása uo., az adatokon célszerű át-
számításokat végeztünk.

73 A táblázat forrása uo.

74 Zója tsz. irattára, vez. jkv. 1962. márc. 2.
"A tagság 195.000 Ft-tal van tullelőlegezve és a tagságnak
188.000 ft jár még, olyanoknak is adtak előleget, akik-
nek még munkaegységük sem volt. Senki sem gondolta, hogy
19 ft lesz a munkaegység értéke."

75 Zója tsz. irattára, közgy. jkv. 1962. jan.
Már egy hónappal korábban komoly támadások hangzottak el
Deli ellen: "Aki hazug demagógiát folytat, az vezető sze-
repet ne töltsön be. Ő még tavaly ... látta, hogy Deli
nem megfelelő ember, még a szeméből se néz jó ki." A
párttitkár azzal védekezett, hogy a múlt hibái nem is
méltódnak meg: "Elmult az, ami 1961-ben volt, hogy a
tagsággal nem tudattak semmit. 1962-ben minden negyedében
tudatták a tagsággal a feladatokat."

76 Zója tsz. irattára, vez. jkv. 1962. okt. 8.
"A Zójában az a baj, hogy a Nagy Gábor elvtárs járattalan
a vezetésben, ahol a Nagy elvtárs nem is tudja, hogy hol
kezdje, akkor ő már ki is kereste, hogy hogyan kell elin-
dulni, elintézni valamit" /ti. Kövendi/.

77 Zója tsz. irattára, vez. jkv. 1962. okt. 3. A tag-
ság megnyugtatóására ezt cáfolni igyekeznek: "Nem az egye-
sülési cél, hanem a felemelkedés útja vezet."

78 Zója tsz. irattára, zárszámadó kgy. jkv. 1964.
febr. 17. Kifogás az ellenőrzőbizottság ellen: "Ő benne
van két éve, de eddig nem tettek semmit, a vezetőség nem
kérdézi meg őket, hogy mi a probléma."

79 Zója tsz. irattára, közgy. jkv. 1967. febr.9.
"Az MNB. feleslegesen sokszor jogosan vagy jogtalanul is beavatkozik még a gazdálkodás irányításába is."

80 Zója tsz. irattára, vez. jkv. 1963. nov. 20.
Külön gondot okozott a gépek megfelelő karbantartása:
"Csak két szerelője van /a tsz-nek/. A gépek műszaki állapota rossz A munkafegyelem nem volt kielégítő. A karbantartást nem végezték el sem időben, sem becsületesen."

81 A táblázat forrása Hajdu-Bihar megye legfontosabb statisztikai adatai. 1960-63. Debrecen, 1961. 1964.

82 Gazdag István: A földosztás im. 452, 453 old.

83 A táblázat forrása u.o. Célszerű átszámításokat végeztünk az adatokon.

84 Konkrétan a Dózsa tsz. esetében tudunk arról, hogy a szóbanforgó jövedelemelosztási módszert kísérletképpen bevezették.

85 Lásd: Kövendi István hozzászólását a VI. Közgazdász Vándorgyűlésen /Debrecen, 1967. június/. A vállalati döntés a gazdasági ösztönzők új rendszerében /szerk. Dr. Balázsi Sándor, Dr. Gönczi Iván, Simán Miklós, Takács Pálné, Dr. Tiszai István/. Bp. 1967. 197-208 old.

86 Fülöp Imre: Hajdu-Bihar megyei termelőszövetkezeiteiben alkalmazott jövedelemrészesedési módszerek tapasztalatai, javaslat azok továbbfejlesztésére. Debrecen, 1965.

87 A munkafegyelem javulásának bizonyítéka, hogy a termelőszövetkezet vonzást gyakorol a kívülálló munkásokra is. Így pl. Budapesten dolgozó kőműves kéri felvételét a tsz-be, 1970. július 17-én. Zója tsz. irattára.

A szerzők itt is köszönetet mondanak Kövendi Istvánnak, a Zója termelőszövetkezet elnökének munkájuk közben nyújtott szakszerű tanácsaiért, elvtársi segítségéért.

A HAJDUBÖSZÖRMÉNYI "ZÓJA" MG. TERMELŐSZÖVETKEZET
TAGJAINAK NÉVSORA

Sor- szám	N é v	szül. év.	foglalkozás	Lakcím
1./	Abucki István	1913.	növ.term.	Boda, Latinka 47.
2./	Andirkó Gábor	1924.	brig.v.	Hb. Kuruc u. 6.
3./	ifj. Andirkó Imre	1945.	gépk.v.	Hb. Hétvezér 45.
4./	id. Andirkó Imre	1918.	fogatos	Hb. Erdei u. 100.
5./	Andirkó Mártonné	1917.	növ.term.	Hb. Bem J. 19.
6./	Andirkó Sándorné	1952.	növ.term.	Hb. Loránfy 5.
7./	Andorkó László	1931.	állat g.	Józsa, Kossuth 87.
8./	Andorkó Lászlóné	1938.	állat g.	" Kossuth 107.
9./	Andorkó Sándor	1950.	gkv.	Hb. Losonczi 9.
10./	Andorkó Sándor	1943.	ép.sm.	Hb. Bartók B. 34.
11./	Angyal Antal	1924.	géplak.	Boda, Latinka 29.
12./	ifj. Angyal Antal	1956.	erőg.v.	" Latinka 29.
13./	Angyal Béla	1928.	ép.sm.	" Károlyi M. 34.
14./	Asztalos András	1937.	gkv.	Hb. Rákóczi 52.
15./	Asztalos Sándor	1940.	gkv.	Hb. Makarencó 3.
16./	ifj. Bagdi Antal	1945.	állat g.	Hb. Lévai S. 21.
17./	ifj. Bagdi Antalné	1950.	tejkezelő	Hb. Lévai S. 21.
18./	Bagdi Zsigmond	1954.	tehenész	Hb. Szondi u. 20.
19./	Bajusz István	1925.	dohányos	Józsa, Csokonai 44.
20./	Bajusz Istvánné	1921.	dohányos	" Csokonai 44.
21./	ifj. Bakó Antal	1957.	vill.sz.	Hb. Ujvárosi 69.
22./	Bakó Antal	1929.	növ.term.	Hb. Ujvárosi 69.
23./	Bakó György	1942.	növ.term.	Hb. Zrínyi u. 14.
24./	ifj. Bakó Imre	1951.	ép. sm.	Hb. Martinovics 25.
25./	id. Bakó Imre	1926.	növ.term.	Hb. Korányi 12.
26./	Bakó István	1932.	erőgépv.	Hb. Bartók B. 31.
27./	Bakó János	1925.	növ.term.	Józsa, Felszab. t. 2.
28./	Bakó Margit	1954.	pulyka g.	Hb. Korányi 12.
29./	Bakó Márton	1933.	állat g.	Hb. Klapka 40.
30./	Bakó Mihály	1939.	kovács	Hb. Ságvári 88.
31./	Bakó Sándor	1924.	fogatos	Hb. Bem J. 62.
32./	Bakó Zsigmond	1950.	ép. sm.	Hb. 13 Vértanu 29.
33./	Balla Lajos	1944.	ép. vez.	Hb. Zalka 13.
34./	Balla László	1943.	belső ell.	Hb. Zalka M. 14.
35./	Balla Péter	1956.	állat g.	Szabads. u. 14.
36./	Balogh András	1951.	erőgép v.	Hb. Mészáros L. 12.
37./	Balogh Gábor	1948.	asztalos	Debreceni u. 61.
38./	Balogh Imre	1927.	ép. sm.	Stromfeld 34.
39./	Balogh Imre	1944.	gkv.	Bánságtér 37/a.
40./	Balogh Imre	1922.	növ.term.	Tanya 934/4.

41./ Balogh Sándor	1945. fogatos	Martinovics 20.
42./ Barabás Antal	194. festő	Hajdu I. 4.
43./ Barakás János	1946. festő	Hajdu I. 4.
44./ Baranyi Sándor	1942. könyvelő	Ujfehértói 3.
45./ Barczag Dániel	1924. mezőőr	Madarász u.2.
46./ Barczag Mária	1955. pulyka g.	Madarász u.2.
47./ Barna Mártonné	1945. növ.term.	Józsa,Bajza 30.
48./ Bársány Antal	1936. állat g.	Szilágyi krt.49.
49./ Bártfai Jánosné	1947. pulyka g.	Zalka M.2.
50./ Bertalan Dániel	1947. viz.sz.	Avar u.62.
51./ Bertalan Gábor	1949. gépvez.	Móra F. u. 44.
52./ Biró Sándorné	1949. gépiró	Szakadság u.82.
53./ Bodnár András	1934. állatt.	Erdei u.96.
54./ Bodnár Imre	1925. nov.term.	Bercsényi u.11.
55./ ifj.Bodnár Imre	1956. gépvez.	Bercsényi u.11.
56./ Bodnár Imre	1953. tehenész	Téglási u.18.
57./ Bodnár József	1937. erőgépv.	Dézsány u.56.
58./ Bodnár Zsigmond	1912. növ.term.	Téglási u.18.
59./ Bojti Ferenc	194. ép.sm.	Veres G. 2.
60./ Bojti Imre	1951. növ.term.	Lehel u.7.
61./ Bojti Mihály	1938. ép. sm.	Dézsány u.40.
62./ Bors Gábor	192. mezőőr	Battány u. 51.
63./ Borsi Gábor	1941. növ.ter.	Boda,Landler J.6.
64./ Borsi Lajos	1937. növ.term.	Boda,Landler J.22.
65./ Borsi József	1919. éjjeli őr	Boda,Szamuely 25.
66./ Botas Imre	1927. rakodó	Debreceni u.55.
67./ Bódi Antal	1958. rakodó	Dézsány u.3.
68./ Bódi Gábor	1921. állat g.	Dézsány u. 30.
69./ Csecsődi Antal	1940. rakodó	Bethlen G.1.
70./ Csecsődi Imre	1933. gépkv.	Rózsa F.33.
71./ Csecsődi József	1948. rakodó	Porcsalmá 15.
72./ Csikos Imre	1956. erőgépv.	Bólyai u.27.
73./ D-ák Imre	1955. erőgépv.	Erkel F.47.
74./ Dobó Andrásné	1927. tohánycs	Józsa,Csokonai 33.
75./ Dobó Imre	192. növ.term.	Széhenyi u.31.
76./ ifj.Dobó N.Imre	1942. gkv.	Bánságér 3/b.
77./ Dobó Imre	1938.kovács	Téglási u.7.
78./ Dobó Miklós	1950. kőműves	Rákóczi u.51.
79./ Dobó Sándorné	1954. könyvelő	Mező Imre u.32.
80./ Domkai Gáborné	1938. növ.term.	Tanya 938.
81./ Dóka Márton	1943. erőgépv.	Szilassy u.29.
82./ Elek Antal	1937. rakodó	Debr. m. u.62.
83./ Elek László	195. lakatos	Rákóczi F.4.
84./ Erdős Andrásné	1927. növ.term.	Szabó A. 26.
85./ Erdős Imre	1947. eszteng.	K Debreceni u.8.
86./ Erdős Sándor	1948. művezető	Ujvári u.2.

87./ Fegyveres Imréné	1939. pénztáros	Bem J. u. 26.
88./ Fehér Antal	1943. főraktáros	Szoboszlói u.2.
89./ Fekete Imre	1919. növ.term.	Mészáros L.13.
90./ Fekete János	1951. lakatos	Bem J. u.61.
91./ Félegyházi Gábor	1935. éjjeli őr	Pál Nagy Zs.57.
92./ Földesi János	1929. bérelsz.	Szoboszlói 25.
93./ Fróna Ferenc	1951. eszt.	Boda, Lendler J.15.
94./ Gajdán Imre	1946. ép.sm.	Dobó I.56.
95./ Gajdán Sándor	1951. erőgépv.	Kuruc u.27.
96./ Gellén Antal	1940. gépk.v.	Bél M. u.37.
97./ Gencsi Márton	1926. erőgépv.	Pál Nagy Zs.42.
98./ Gergely Sándor	1943. lakatos	Bethlen G.2.
99./ Gorzsás András	1956. kőműves	Temetőtér 1.
100./ Gorzsás Márton	1915. éjjeli őr	Pál Nagy Zs.
101./ Gorzsás Sándor	1922. üa.rakt.	Temetőtér 1.
102./ Győri Imre	1925. növ.term.	Münnich F.12.
103./ Győri Istvánné	1932. takarító	Korányi u.35.
104./ Gyulai Sándorné	1939. növ.term.	Liszt F. 9.
105./ Halasi Mihály	1921. növ.term.	Tanya 937.
106./ Hartman Ferenc	1942. növ.term.	Laborfalvi u.4.
107./ Hartman Imre	1913. éjjeli őr	Laborfalvi u.4.
108./ Hammer Ferenc	1935. állat g.	Józsa, Lenin u.9.
109./ Hegyeljai József	1915. növ.term.	Boda,
110./ Hegedüs Sándor	1923. raktáros	Tanya 942.
111./ ifj.Hegedüs Sándor	1953. növ.term.	Tanya 942.
112./ Horváth Márton	1918. éjjeli őr	Porcsalmi 23.
113./ Horváth Márton	1941. növ. term.	Porcsalmi 21.
114./ Horváth Mártonné	1942. pulyka g.	Porcsalmi 21.
115./ Ignáth Bálint	1926. állat g.	Ságvári krt 102.
116./ Ignáth Imre	1924. növ.term.	Tanya 927/3.
117./ Ignáth Imre	1938. erőgép v.	Dorogi u 28.
118./ János Antal	1944. állat g.	Nemzetőr u.17.
119./ Kacsóh Imréné	1945. növ.term.	Mező I. 39.
120./ Kardos Imréné	1943. takarító	Martinovics 36.
121./ Kardos Sándor	1933. növ.term.	Martinovics 32.
122./ Kardos Sándorné	1933. növ.term.	Martinovics 32.
123./ Kathi Antal	1939. gkv.	Szoboszlói u.52.
124./ Kathi Ferenc	1943. erőgép.vez.	Batthyány u.25.
125./ Kathi Ferencné	1942. növ.term.	Batthyány u. 25.
126./ Kathi Imre	1925. növ.term.	Jókai u.31.
127./ ö.Kathi Imréné	1923. növ.term.	Ujvárosi u.40.
128./ Kathi Sándor	1954. rakodó	Rózsa F. u.5.
129./ Kathi Zsigmond	1940. lakatos	Bottyán u. 10.
130./ Kathi Zsigmondné	1943. növ.term.	Bottyán u. 10.
131./ ifj.Kathi Zsigmond	1953. gépvezető	Rózsa F. 5.
132./ id. Kathi Zsigmond	1926. gépszer.	Rózsa F. 5.

133./ Kerekes Imre	1925. növ.term.	Józsa,Dózsa 31.
134./ Kerekes Péterné	1925. tejkezelő	Józsa,Dózsa 38.
135./ Kerékgyártó Gábor	1949. lakatos	Madarász u.2.
136./ Kiss Antal	1938. állat g.	Juhász Gy. 3.
137./ Kiss András	1932. erőg.v.	Martinovics 22.
138./ Kiss B. János	1950. ép. sm	Tanya 930/2.
139./ Kiss Kálmán	1933. állat g.	Ujfehértói u.42.
140./ Kiss Lajos	1933. állat g.	Biró L.u.15.
141./ B.Kiss Sándor	1937. ép.sm.	Korvin krt 62.
142./ ö.B.Kiss Sándorné	1918. növ.term.	Korvin krt 62.
143./ Kocsis Antalné	1926. növ.term.	Hajduvid,Lenin 17.
144./ Kocsis Gábor	1930. ép. sm.	Mészáros L.18.
145./ Kocsis Sándor	1919. növ.term.	Martinovics 35.
146./ Kocsis Sándor	1952. ép. sm	Debreceni u.16.
147./ Kokas István	1924. ács	Boda,Latinka 33.
148./ Komáromi Imre	1918. fogatos	Mátyás krt. 43.
149./ Kövendi István	1926. tsz elnök	Debr.,Sámsoni 43.
150./ Kovács Bartabasné	1949. a.könyv.	Szoboszlói 57/a.
151./ Kóhalmi János	1941. lakatos	Balassi B. 7/b.
152./ Kóhalmi Miklós	1946. telepvez.	Zalka M. 12.
153./ Kóhalmi Miklósné	1947. " hely.	Zalka M. 12.
154./ Lévai Imre	1941. erőgép v.	Erdei u.82.
155./ Lévai József	1936. inszem.	Bercsényi 3.
156./ Lévai Margit	1929. kont.könyv.	Mátyás krt 51.
157./ Lévai Sándor	1937. ép. sm.	Zombor u.8.
158./ Magi Imréné	1922. pulyka g.	November 7.u.2.
159./ Magyar Imre	1957. állat g.	Korvin krt. 64.
160./ ö.Magyar Imréné	1935. pulyka g.	Korvin krt 64.
161./ Marjai Eszter	1952. pulyka g.	Ungvár u. 1.
162./ Marjai Márton	1921. tanyagazda	Kilián Gy. 15.
163./ Marosi Antalné	1921. növ.term.	Józsa,Csokonai 29.
164./ Marosi Józsefné	1913. dohányos	Józsa,Szondi 33.
165./ Maszlag Gábor	1935. rak+áros	Szabolcs u. 13.
166./ Máthé Jánosné	1957. pulyka g.	Koppány u.17.
167./ Mester Antal	1950. művezető	Bartók B. 40.
168./ Mester József	1951. rakodó	Stromfeld 20.
169./ id.Mester József	1918. lakatos	Stromfeld 20.
170./ Mester Sándor	1938. lakatos	Oláh F.3.
171./ Miklósvölgyi Csaba	1944. telep.v.h.	Debr.Kardos u.
172./ Molnár Antal	1932. gépkv.	Mester u.20.
173./ Molnár Attila	1938. üzemgazd.	Debr.Jászai M.9.
174./ Molnár Imre	1936. szereelő	Rákoczi u. 38.
175./ Molnár Imre	1928. állat g.	Arad u. 34.
176./ Sz.Molnár István	1919. állattg.	Bethlen u.3.
177./ H.Molnár János	1928. raktáros	Báthori krt 60.
178./ Molnár Sándor	1928. növ.term.	Szoboszlói 5.

179./ Monori Imre	1948. éjjeli őr	Béke u.24.
180./ Monori József	1937. növ.term	Boda, Latinka 19.
181./ Mórlicz Mihály	1949. erőgépv.	Maros u.10.
182./ Nagy András	1933. párttitkár	Zrinyi u. 4.
183./ Nagy Gábor	1919. brigádvez.	Csokonai u. 2.
184./ Nagy Imre	1946. erőgépvéz.	Szabó An 28.
185./ Nagy Imre	1923. raktáros	Huszár u. 9.
186./ Nagy Imre	1944. ép. sm.	Zombor u. 1.
187./ Nagy Mihály	1937. szerelő	Landler J. 4.
188./ Nagy Mihályné	1944. SzTK ügy.	Landler J. 4.
189./ Nagy Sándor	1939. rakodó	Kolozsvári u.24.
190./ Nagy Sándor	1941. villanysz.	Nagybocskai szőlősk.
191./ Nagy Sándor	1932. erőgépvéz.	Mészáros L.6.
192./ Nyestyan László	1926. éjjeli őr	Lehel u.17.
193./ Nyiri Antal	1922. növ.term.	Madarász u.1.
194./ Nyitrai Sándor	1949. asztalos	Hétvezér u.1.
195./ Okváth Ferenc	1952. eszterg.	Muraköztér 25.
196./ Oláh Sándorné	1938. növ.term.	Madarász u. 8.
197./ Orosz Imre	1949. villany sz.	Lórántti 3.
198./ Papp Lajos	1933. növ.term.	Józsa, Dózsa 29.
199./ Papp Sándor	1917. állat g.	Arad u.70.
200./ Petrovics János	1915. állat g.	Józsa, Pásti 14.
201./ Pénzeli Gyula	1940. rakodó	Ságvári krt.8.
202./ Posta Józsefné	1937. dohányos	Józsa, Elek u.86.
203./ Posta József	1927. dohányos	Józsa, Elek u.86.
204./ Pócsi Sándor	1947. villanysz.	Rákoczi u.54.
205./ Puskás András	1919. darálós	Biró P. u.67.
206./ Rácz Imre	1918. növ.term.	Battyány u.37.
207./ Rácz János	1933. növ.term.	Zrinyi u.32.
208./ Rácz Jánosné	1938. növ.term.	Zrinyi u. 32.
209./ Rákó Antalné	1936. könyvelő	Zalka M. 13.
210./ Rózsa Jánosné	1939. növ.term.	Józsa, Wesselényi 20.
211./ Rózsa János	1937. inszem.	" Wesselényi 20.
212./ Rózsa Sándorné	1947. növ.term.	Vajda J.4.
213./ Róth Sándor	1942. növ.term.	Józsa, Nyil u.99.
214./ Sajtos Imréné	1925. növ.term.	Nagy I.u.34.
215./ Sajtos János	1934. szerelő	Nagy I. u.34.
216./ Sári Mátron	1933. erőgépvéz.	Madarász u.7.
217./ Sörös Imre	1920. növ.term.	Rákoczi u. 29.
218./ Sütő András	1909. növ.term.	Stromfeld 16.
219./ G.Szabó Antal	1922. brigádvez.	Salgótarján u.68.
220./ Szabó Gyula	1940. ép. sm.	Boda, Latinka 4.
221./ Szabó Imréné	1945. gépiró	Ujfehértói u.83.
222./ G.Szabó Imréné	1927. pulyka g.	Balassi u.41.
223./ Szabó István	1948. szerelő	Hajduvid, Kossuth 40.
224./ Szabó István	1941. rakodó	Dimitrov 4.
225./ Szabó Istvánne	1945. könyvelő	Dimitrov 4.

226./ K.Szabó Istvánné	1944. tejház kez.	Józsa, Bajza 29.
227./ Szabó János	1943. erőgépvéz.	Bánságtér 67.
228./ Szabó János	1934. rakodó	Erdei u.115.
229./ G.Szabó Márton	1921. brig.vez.	Bem J.u.37.
230./ G.Szabó Márton	1951. állat g.	Bem J. u.37.
231./ Szabó Miklós	1935. könyvelő	Toldi u.2.
232./ U.Szabó Pál	1914. darálós	Ady tér 10.
233./ K.Szabó Sándor	1919. állat g.	K-Debreceni 15.
234./ Szarvas Ferencné	1950. pulyka gond.	Nemzetőr u.34.
235./ Szathmári Sándorné	1943. könyvelő	Zalka M. 12.
236./ Szauer Jánosné	1932. csoportvez.	Szoboszlói 12/a.
237./ Szegedi Antal	1920. mérlegkezelő	Aradi u.91.
238./ Szegedi Miklós	1948. ács	Nagy S. J.26.
239./ Szekeres Gábor	1936. növ.term.	Debreceni u. 63.
240./ Szepesi László	1945. erőgépvéz.	Apaffiu. 101.
241./ Szepesi Sándor	1941. állat g.	Lehel u. 32.
242./ Szolnoki Béla	1932. növ.term.	Kandó K.4.
243./ Szücs Győzőné	1926. növ. term.	Boda, V.dülő 27.
244./ Szücs Sándor	1911. rakt. sm.	Tanya 951.
245./ Tardi Imre	1950. villanysz.	Batthyán u.12.
246./ Tarcsai András	1955. rakodó	Porcsalmi 7.
247./ Tarcsai József	1927. fogatás	Porcsalmi 7.
248./ Tóth Antal	1937. állat g.	Bél M.3.
249./ Tóth Antalné	1940. növ.term.	Bél M. 3.
250./ Tóth Béla	1940. állat gond.	Avar u. 46.
251./ Tóth Béláné	1945. pulyka gond.	Avar u. 46.
252./ Tóth Ferenc	1947. kőműves	Dimitrov 6.
253./ Tóth Gábor	1939. sm.	Bél M. 29.
254./ Tóth István	1943. bérelsz.	Bem J. 10/a.
255./ Tóth Katalin	1949. könyvelő	Ujvárosi u.74.
256./ Tóth Márton	1942. asztalos	Táncsics krt 55
257./ Török Antal	1937. agronómus	Ságvári krt. 9.
258./ Török Antal	1925. növ.term.	Táncsics krt 47.
259./ Török Antalné	1920. növ.term.	Erkel F.46.
260./ Török András	1947. erőgépvéz.	Losonczi 84.
261./ Török Imre	1911. növ.term.	Szabadság 75.
262./ Török Mihályné	1944. növ.term.	Luther u.10.
263./ Turi Józsefné	1926. növ.term.	Boda, Latinka 15.
264./ Tunyogi József	1927. erőgépvéz.	Boda, Károlyi 23.
265./ Ujj István	1939. fogatos	Józsa, Dózsa 18.
266./ Ungvári Barnabás	1933. erőgépvéz.	Kandó K.2.
267./ Uzonyi Antal	1940. növ.term.	Kolozsvári 47.
268./ Uzonyi Antalné	1923. növ.term.	Kolozsvári 47.
269./ Uzonyi Andrásné	1941. gépiró	Zalka M.6.
270./ Uzonyi Imre	1941. raktáros	Bánságér 3.
271./ Uzonyi Sándor	1946. ép. sm.	Kolozsvár u.38.

272./ Varga Antal	1929. villanysz.	Zalka M. 9.
273./ Varga Antal	1923. állat g.	Székely u.14.
274./ Varga Antalné	1947. brig.vez.	Oláh F.9.
275./ Varga Ferencné	1937. növ.term.	Szilassi u.71.
276./ Varga János	1916. növ.term.	Bottyány u.24.
277./ H. Varga János	1915. növ.term.	Tanya 921/1.
278./ Varga János	1950. bádigos	Veres G.3.
279./ Varga Jánosné	1952. növ.term.	Veres G.3.
280./ Varga László	1943. segédm.	Stromfeld 54.
281./ Varga László	1923. növ.term.	Boda,Latinka 37.
282./ Varga Lászlóné	1920. növ.term.	Boda,Latinka 37.
283./ H.Varga Márton	1923. állat gond.	Nagy I.9.
284./ Varga Márton	1941. anyagbesz.	Bánságtér 69.
285./ Várdai Antal	1944. technikus	Boda,Szamuelly 27/c.
286./ Várdai István	1948. gépirányító	Lévai S. 21.
287./ Veres Bálint	1951. segédmunkás	Boda, Latinka 75.
288./ Veres Bálintné	1953. növ.term.	Boda,Latinka 75.
289./ Vida Miklós	1956. pulyka g.	Tanya 915/2.
290./ Vida Sándorné	1952. növ.term.	Batthyány u.26.
291./ Vida Sándorné	1927. növ.term.	Tanya 951/2.
292./ Vilmányi Antal	1934. kőműves	Felszabadulás tér 2.
293./ Zákány Károly	1938. főagr.	Zalka M. 15.
294./ Zeke Istvánné	1917. növ.term.	Boda,Latinka 51.
295./ Zelei Mihály	1953. erőgépvéz.	Nánási u.30.
296./ Zelenka János	1925. mezőőr	Stromfeld 28.
297./ Zelenka Jánosné	1933. növ.term.	Stromfeld 28.
298./ Zolnai Antal	1921. állat g.	Korvin kert 52.
299./ Zsupos Imre	1947. állat g.	Szabó A.18.
300./ id.Zsupos Imre	1918. növ. term.	Korvin krt 45.
301./ Zsupos Sándor	1953. növ. term.	Korvin krt. 45.

A Zója MgTSz. alkalmazott dolgozói.

Sor- szám	N é v	szül.év	foglalkozás	Lakcím
1./	Fodor György	1919.	főkönyvelő	Zalka M.lo.
2./	Kardos Sándor	1957.	lakatos	Martinovics 32.
3./	Molnár Gábor	1932.	műhelyvez.	Wessprémi G. 3.
4./	Nagy Imre	1953.	brig.vez.	Nánási u.
5./	Polgári Miklós	1920.	főállatteny.	Árpád u. 1.
6./	Tóth Sándor	1927.	pü.ea.	Db.Fáy A.26.
7./	Török Mihály	1925.	gk.vezető	K-Dorogi 86.

A Zója termelőszövetkezet nyugdíjas és járadékos tagjai.

Sor- szám	N é v	Lakcím
1./	Ö. Andirkó Imréné	Hajdu I. 2.
2./	Andorkó László	Józsa, Kossuth 87.
3./	Angyal Istvánné	Boda, Károlyi M17.
4./	Antal Jánosné	Mátyás krt. 53.
5./	Asztalos Antal	Bethlen u.7.
6./	id. Bagdi Antal	Szondi Gy2.
7./	Ö. Bagdi Istvánné	Korányi u. 13.
8./	Bai József	Hétvezér u.49.
9./	id. Bakó Sándor	Szilassi u. 127.
10./	Balku Lajos	Korvin krt. 72.
11./	Balogh József	Boda, I.dűlő 17.
12./	Ö.Barczag Dánielné	Münnich F. lo.
13./	Ö.Barna Irméné	Szabadság u.72.
14./	Bársony Antal	Szilágyi krt. 49.
15./	Bertalan Antal	Boda, Szamuelly 18.
16./	Bertalan Róza	Toldi M. 4.
17./	Bertalan Sándor	Józsa, Nyil u.50.
18./	Bertalan Sándor	Nagy I.u.22.
19./	Beregszászi Sára	Szabadság u. 40.
20./	Bodó Sándorné	Temetőrét 26.
21./	Bednár Andrásné	Tanya 930.

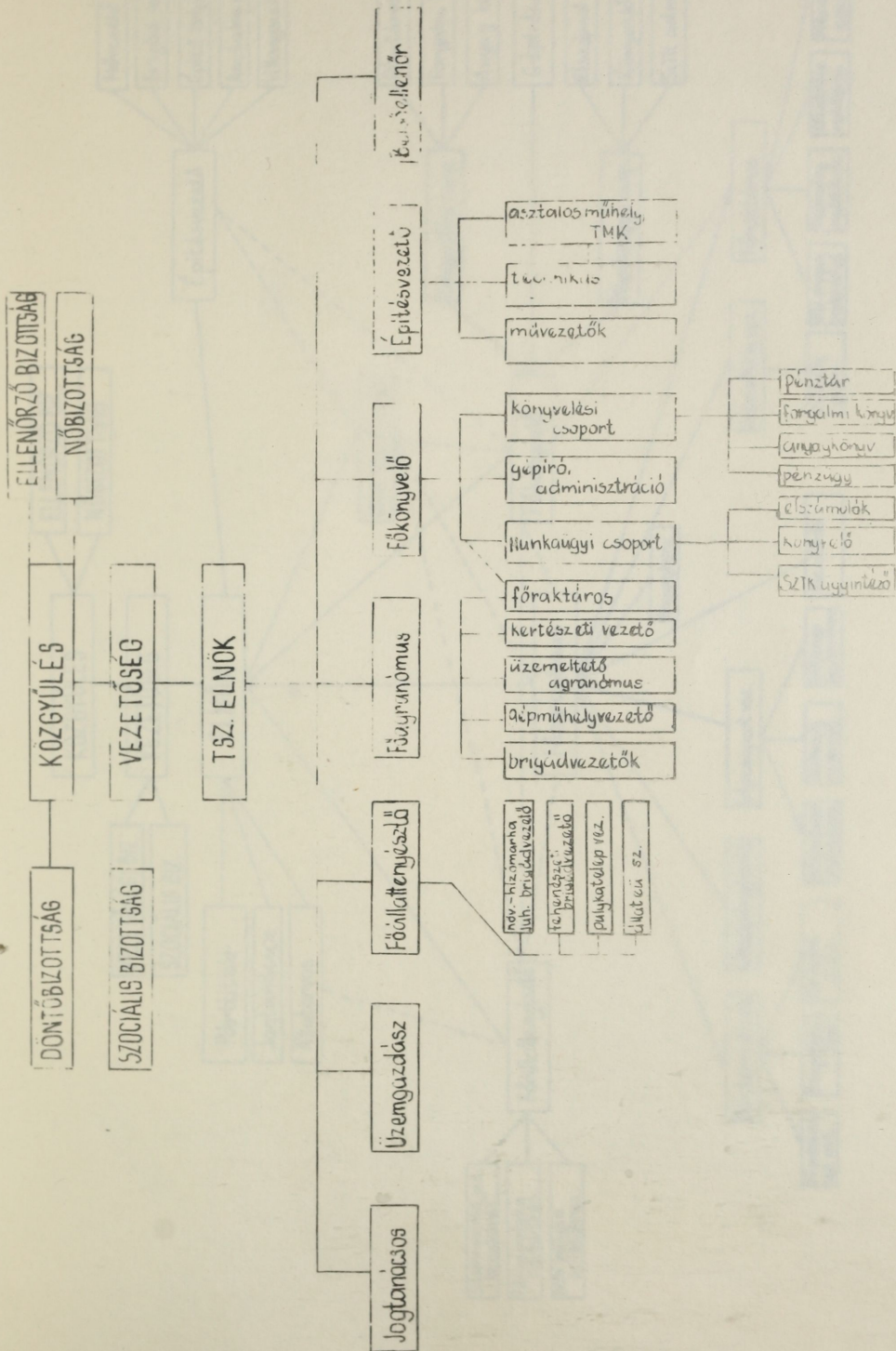
22./	Bodnár Andrásné	Tanya 930.
23./	Bodnár Antal	Bartók B.u.8.
24./	Bodnár Imréné	Táncsics krt. 7.
25./	ö. Bodnár Józsefné	Dézsány I.56.
26./	Bodnár Sándor	Salgótarján u.26.
27./	ö.Boros Gáborné	Batthyány u.49.
28./	Boros János	Nagy I. u.5.
29./	Borsí Sándor	Boda, Landler J. 4.
30./	id. Botos Imre	Korvin krt. 47.
31./	Csecsődi Gábor	Bólyai u. 15.
32./	ö. Cseke Imréné	Budai N. A. 83.
33./	Csiha József	Avar u.67.
34./	id. Dobó N. Imre	Lehel u. 13.
35./	Dobó Imre	Lehel u. 11.
36./	Dombi Gábor	Tanya 938.
37./	ö. Elek Imréné	Debrecen, Lándzsa u.23.
38./	Elek Pál	Boda, II. dűlő 26.
39./	Fekete Miklós	Bem J. u. 61.
40./	File László	Lehel u. 38.
41./	Fülöp Lajosné	Szabadság u. 52.
42./	Fülöp Margit	Szabadság u. 15.
43./	Rülöp Róza	Szabadság u. 15.
44./	ö. Gacsárdi Jánosné	Debrecen, Pesti u. 59.
45./	Gyenge Lajosné	Téglási u. 52.
46./	id. Győri Imre	Münnich F. 12.
47./	Gyulai Gáborné	Tessedik S. u. 16.
48./	ö. Gyulai Imréné	Hadházi u. 17.
49./	id. Ignáth Bálint	Tanya 927/3.
50./	Ignáth Mária	Jókai M.u.42.
51./	ö. Ignáth Mártonné	Szabadság u. 45.
52./	Juhász Imre	Bessenyő u. 2.
53./	Kapusi István	II. Rákoczi F. u. 44.
54./	Kardos Imre	Martinovics 36.
55./	ö. Kardos Sándorné	Hadházi u.3.
56./	Kathi Antal	Salgótarján u.5.
57./	Kathy Sándorné	Dézsány u. 35.
58./	id. Kathi Imre	Boda, Kun B.u.46.
59./	Kálmánczy Józsefné	Józsa, Görbe u. 1159.
60./	Károlyi Imre	Tanya 930/1.
61./	B. Kiss Antal	Damjanich u. 4.
62./	Kiss Gy. Gábor	Bél M. u. 89.
63./	Kiss Károly	Józsa, Rákoczi u. 796.
64./	Kiss Márton	K-Debreceni u.5.
65./	Kiss Péter	Korányi F.7.
66./	Kocsis Antalné	Ságvári krt. 70.
67./	Kocsis Mária	Ságvári krt. 70.

68./	Kocsis Róza	Szoboszlói u. 43.
69./	Kovács Antal	Avar u. 27.
70./	G. Kovács Sándorné	Gyöngyvirág u. 1.
71./	Kövér Imre	Szabadság u. 23.
72./	Kövér Ferencné	Korpona u. 6.
73./	Láda Ferencné	Korvin krt. 58.
74./	Láda Sándorné	Mátyás krt. 43.
75./	Láda Zsigmond	Szabadság u. 21.
76./	Lázás János	Rudas L. u.8.
77./	Lévai Antal	Tanya 918/3.
78./	Lévai József	Szabadság u. 55.
79./	Lévai Márton	Tyereskova u.40.
80./	ö. Lovas Gáborné	Dézsány u. 27.
81./	Lusinszki János	Lehel u. 2.
82./	Macsó Lajos	Hajduhadház, Kiss E. 39.
83./	Madácsi Mihályné	Pusztaszer u.5.
84./	Magi Imre	November 7. u. 2.
85./	Marjai Erzsébet	Nagy I. u. 4.
86./	Marjai Zsigmondné	Nagy I. 4. sz.
87./	Marosi Antal	Józsa, Csokonai u. 29.
88./	Marosi József	Józsa, Szondi u.33.
89./	MartonImréné	Boda, Károlyi M.7.
90./	Máthé Antalné	Zrinyi M. u. 21.
91./	Mező Mihály	Ujfehértói u. 36.
92./	Mészáros Gyuláné	K ^D -debreceni u.22.
93./	Mikó Imre	Biró L u. 25.
94./	Monori Imréné	Széchenyi u.2.
95./	Monori Imréné	K-Debreceni u.6.
96./	Monori József	Boda, I. dűlő 19.
97./	Monori Márton	Boda, V. dűlő
98./	Dr Mucsi Imre	Debrecen, Kishegyesi 76.
99./	P. Nagy Imréné	Dézsány u. 30.
100./	Nagy István	Debrecen, Bartók B 72.
101./	Nagy József	Bólyai u. 12.
102./	ö. Nagy Lajosné	Cigánd, Ady E. 3.
103./	C. Nagy Lászlóné	Nagybocskai II dűlő
104./	Nagy Sándor	Tessedik S. 17.
105./	K Nagy Sándorné	Zombor u. 1.
106./	Nagy Zsigmond	Ságvári krt. 21.
107./	Németi Sándorné	Balassi u. 20.
108./	Vizesi Antalné	Bartók B. 9.
109./	Oláh Mihály	Uzsok-tér 23.
110./	Orbán Magdolna	Batthyány u. 20.
111./	Péter Pál	Debrecen, Munkás u. 38.
112./	Pipó Gábor	Széchenyi u.23.
113./	Pipó Mátyásné	Károlyi u. 13.

114./ Puskás Andrásné	Biró P. u. 67.
115./ Rácz Miklósné	Józsa, Csokonai u. 41.
116./ Rózsa Juliánna	Karap F. 2.
117./ Sári Antal	Uttörő u. 8.
118./ Sirai Imréné	Katona L. u. 43.
119./ Somossi Márton	Nagy I. u. 7.
120./ Sovágó István	Táncsics krt. 35.
121./ Sütő András	Stromfeld A. 16.
122./ Szabó Antalné	Tanya 927/1.
123./ Szabó Imre	Thököli u. 34.
124./ id. K. Szabó István	K-Debreceni u. 13.
125./ ö. Szabó Jánosné	Bánság tér 67.
126./ Szabó Lajosné	Bethlen u. 32.
127./ ö. Szabó Mártonné	Hadházi u. 12.
128./ K. Szabó Sándor	Münnich F. 4.
129./ Szabó Sándor	Táncsics krt. 51.
130./ Szákai Imre	Korvin krt. 15.
131./ Szegedi Lajos	Lehel u. 32.
132./ Szilágyi Márton	Ujvárosi u. 34.
133./ ö. Szolnoki Imréné	Korányi u. 10.
134./ Szolnoki Lajosné	Héviz, Kossuth u. 44.
135./ Szücs Győző	Boda, V. dűlő 27.
136./ Szücs Imréné	Kolozsvári u. 6.
137./ Szücs Lajos	Vörösharthy u. 18.
138./ ö. Takács Imréné	Debreceni u. 13.
139./ Tóth Imre	Boda, III. dűlő 48.
140./ Tóth Imréné	Komáromi u. 4.
141./ Tóth Lajos	Boda, Károlyi M.3.
142./ Tóth Sándor	Tanya 949.
143./ Tóth Zsigmond	Hősök utja 7.
144./ Török Antalné	Erkel F. 46.
145./ Török Sándorné	Józsa, Szondi u. 32.
146./ Ujfalusi Imre	Benedek J. u. 15.
147./ Valádi Imre	Korányi u. 17.
148./ Varga Antal	Budai N. A. 81.
149./ ö. Varga Antalné	Debreceni u. 54.
150./ Varga Gyula	Boda, Stromfeld 34.
151./ Varga Imre	Szabadság u. 25.
152./ Sz. Varga Imréné	Mátyás krt. 48.
153./ H. Varga János	Arany J. u. 9.
154./ H. Varga Lajos	Nagy I. u. 9.
155./ Várdai Gábor	Korányi u. 33.
156./ Várdai István	Hadházi u. 42.

157./	Várdai Zsigmond	Stromfeld A. 29.
158./	Vida Sándorné	Debrecen, Honvéd u. 21.
159./	Zolnai Győző	Tanya 927/2.
160./	Zsupos Antal	Dézsány u. 40.
161./	id. Zsupos Gábor	Dézsány u. 4.

- o - o - o -

KÖZGYŰLÉS
ELLENŐRZŐ BIZ.
NŐBIZTOSÁG

VEZETŐSÉGI BIZ.
SZOCIÁLIS BIZ.

VEZETŐSÉG

ELNÖK

Párttitkár
Jogtanácsos
Állatorvos

Művezető
Brigád adm.
Építő brigádok
Asztalos műhely
Villanyszerelők

Építészvezető

Üzengazd. csoport

Pénztáros
Forgalmi könyv.
Anyag könyv.

Könyvelési csoport

Főkönyvelő

Főigazgató

Főállatgyógyász

Szarn. mar. juh. brigádvez.
Törzspulika brigádvez.
Nő. pulika brigádvez.

Gépirányító
Elszámlol. csoport
Könyvelők
Szék adminisztráció

Munkabiz. csoport

Állatorvos

Szecsoport vez.

Vilátrétegfelépítő

Nő. term. br. vez.

Munkabiz. vez.

Brigád adm.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Munkabiz.

Központi sz. vez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

Brigádvez.

